

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**İTTİHATÇILARIN MİLLÎ MÜCADELE'DEKİ
FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Özgür ÇAPAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI**

Hatay-2019

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**İTTİHATÇILARIN MİLLÎ MÜCADELE'DEKİ
FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Özgür ÇAPAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI**

Hatay-2019

ONAY

Özgür ÇAPAR tarafından hazırlanan “İTTİHATÇILARIN MİLLİ MÜCADELE’DEKİ FAALİYETLERİ” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile TARİH ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

05/09/2019

Jüri Üyeleri	İmza
Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI (Tez Danışmanı-Başkan)	
Dr. Öğr. Üyesi Meral KUZGUN (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tayfun ÜSTÜN (Üye)	

Özgür ÇAPAR tarafından hazırlanan “İttihatçıların Milli Mücadele’deki Faaliyetleri” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile *“İttihatçıların Milli Mücadele’deki Faaliyetleri”* konulu tez çalışmamda yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

05/09/2019

Özgür ÇAPAR

İTTİHATÇILARIN MİLLÎ MÜCADELE'DEKİ FAALİYETLERİ

Özgür ÇAPAR

Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI

ÖZET

Bu tezin ana amacı; Türk Milleti'nin işgale uğrayan ülkelerini kurtarmak için giriştiği Milli Mücadele Hareketi'nin başarıya ulaşmasında büyük fedakârlıklar gösteren ve bir zamanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC)'ne üye olanların eylemlerini ortaya koymaktır. İTC üyeleri için 30 Ekim 1918'deki “*kırılma noktası*” şeklinde telakki edilebilecek Mondros Mütarekesi'yle yeni bir dönem başlamıştır. Zira bu tarihten itibaren İTC'nin önde gelen ricali yurt dışına çıkmış, geride kalanlar ise vatan müdafaasını sürdürmek adına gizli örgütlenme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda, ittihatçıların bakiyelerinin bağımsızlık uğruna verdikleri mücadeleler, bu çalışmanın merak saikini hareketlendirmiştir.

İttihatçılar, işgal güçlerine karşı giriştikleri Milli Mücadele'nin kazanılması için özellikle İstanbul'da etkin rol oynamışlardır. Osmanlı Devleti'nin başşehirinde bulunan subayların ve silahların Anadolu'ya kaçırılmasını sağlamışlardır. Halkın milli mefkûre halesinde buluşturulması adına kurulan Kuva-yı Milliye birlikleri, Müdafaa-i Hukuk, Muhafaza-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetleri gibi teşkilatlanmalara da ön ayak olmuşlardır. İttihatçıların Türkiye adına yaptıkları eylemlerin tettebbulu bir şekilde anlaşılması için Milli Mücadele döneminin komutanlarına bakmak yeterlidir. Çünkü bu dönemin komutanlarının büyük çoğunluğu İTC müntesibidir. Dolayısıyla, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarındaki başarısız diplomasi ve mücadeleleriyle imparatorluğu yıkılışa sürükleyen ittihatçılar, Mondros Mütarekesi'nden sonra vatanın istiklal ve selameti için yoğun bir çaba sarf etmişlerdir.

I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için yıkım olmuştur. Bazı çevreler bu durumun sorumlusu olarak İTC'yi görmüştür. Savaş sonunda cemiyete yönelik olarak İtilaf Devletleri ile beraber saldırılması üzerine cemiyet üyelerinin gizli cemiyetler kurmayı kararlaştırmalarına neden olmuştur. Bunların arasındaki Karakol Cemiyeti, Zabitan Grubu gibi oluşumlar, özellikle Anadolu'nun kurtarılmasında subayların ve silahların sevkinde görev almışlardır.

Milli M¼cadele Hareketi'nin başarıya ulaşmasında kilit rol oynayan komutanların eski ittihatçılar olması dikkate şayandır. Bu komutanlardan Musa Kazım Karabekir, Hüseyin Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy ve hatta Mustafa Kemal Atatürk'ün bir zamanlar ittihatçı olmaları tesadüf değildir. En azından Milli M¼cadele'yi başarıya ulaştıran ruh ve tecrübenin vusulünde 'teşkilatçılık' özelliklerini İTC'den edindikleri söylenebilir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında Milli M¼cadele'nin aktörlerinin hatıraları başta olmak üzere, dönemin basını, telif ve tetkik eserlerden faydalanılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEK

Jön Türkler, İttihat ve Terakki, Milli M¼cadele, İstiklal Harbi, Karakol Cemiyeti,
Zabitan Grubu.

THE YOUNG TURKS OF ACTIVITIES IN THE PERIOD OF NATIONAL STRUGGLE

Özgür ÇAPAR

History Department, Master's Thesis, 2019

Supervisor: Asst. Prof. Isa KALAYCI

ABSTRACT

The main purpose of this thesis is to present the actions of the members of the Committee of Union and Progress (ITC), who showed great sacrifices in the success of the national war movement, which the Turkish Nation started to save their occupied country. A new era has begun with the Mondros Armistice Agreement signed on 30 October 1918, which can be considered as the "breaking point" for the members of the ITC. As of this date, the leading officials of the ITC went abroad and the remaining ones founded secret organizations in order to defend their homeland. In this context, the struggles of the remaining members of ITC for independence has motivated me to prepare this study.

The ITC members played an active role especially in Istanbul in order to win the National war against the occupation forces. They organized the smuggle of the officers and weapons in the capital of the Ottoman Empire, Istanbul to Anatolia. They also initiated the establishment of Kuva-yı Milliye troops or communities such as Kuva-yı Milliye, Müdafaa-i Hukuk, Muhafaza-i Hukuk ve Redd-i İlhak in order to bring the people in Turkey together. To understand their actions on behalf of Turkish people elaborately, We should observe the commander of the National war period since the majority of the commanders of this period was connected to the ITC. After their failed diplomacy and struggles during the Balkans and World War I which led to the collapse of the empire, the ITC made an intensive effort after the Mondros Armistice agreement for the independence and future of the country.

World War I was a destruction for the Ottoman Empire. Some circles had seen the ITC as responsible for this situation. At the end of the war, since the ITC was under attack besides the occupied nations, their members had decided to establish secret organizations and communities. Among them, organizations such as the Karakol

Cemiyeti and the Zabitan Gurubu played a very important role in the transportation of officers and weapons in the rescue of Anatolia.

It is remarkable that the commanders who played a key role in the success of the National War Movement were former members of ITC. It is no coincidence that Musa Kazim Karabekir, Huseyin Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy and even Mustafa Kemal Ataturk, was once a member of this community. At least, it can be claimed that they have acquired the skills of organizations which led to the victory in national war from ITC`s spirit and experience. In the preparation of this study, especially the memories of the actors of the National War, press records, researches and investigation works of the period, were used

KEY WORDS

The Young Turks, Committee of Ittihat and Terakki, The National Struggle, War of Independence, Committee of Karakol, Zabitan Group

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

İTTİHATÇILIK YOLUNDA

1.1. Jön Türkler.....	4
1.2. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Ortaya Çıkışı.....	7
1.3. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Cemiyetin Etkinliği.....	12
1.3.1. Cumhuriyet Laboratuvarında İttihatçılar.....	15
1.4. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Savunduğu Fikir Akımları.....	19

2. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE'DE KAMUFLE İTTİHATÇILIK

2.1. Mondros Mütarekesi'yle Gelen Zorunlu Değişim.....	22
2.2. Teceddüt Fırkası.....	24
2.3. Teşkilat-ı Mahsusa.....	28
2.4. Karakol Cemiyeti.....	30
2.5. Zabitan Grubu.....	39
2.6. Yavuz Grubu.....	43
2.7. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti.....	44
2.8. Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti.....	46
2.9. İstanbul Mitingi.....	47

3. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELEDE İTTİHAT VE TERAKKİ ÖNDERLİĞİNDEKİ YARARLI CEMİYETLER

3.1. Reddi İlhak Cemiyeti.....	50
3.2. Trakya'da Milli Mücadele.....	55
3.3. Vilâyât-ı Şarkîyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti.....	60
3.4. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti.....	62

4. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELEDE İTTİHATÇI LİDERLER

4.1. Kazım Karabekir.....	65
4.2. Rauf Orbay.....	69
4.3. Ali Fuat Cebesoy.....	72
SONUÇ.....	78
BİBLİYOGRAFYA.....	80
DİZİN.....	89

EKLER

Ek-1: Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti Teşkilat-ı Dâhiliye Nizamnamesi.....	92
Ek-2: Trakya Paşaeli Cemiyeti Beyannamesi.....	105
Ek-3: Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnâmesi.....	106
Ek-4: Şark-i Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi.....	107
Ek-5: Gruba Birinci Derecede Hizmet eden Zabitan Esamisi.....	108
Ek-6: Karakol Cemiyeti Teşkilat-ı Umumiye Nizâmnâmesi.....	109
Ek-7: Karakol Cemiyeti Teşkilat-ı Umumiye Nizâmnâmesi.....	110
Ek-8: Karakol Cemiyeti Teşkilat-ı Umumiye Nizâmnâmesi.....	111
Ek-9: Karakol Cemiyeti Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi.....	112
Ek-10: Karakol Cemiyeti.....	113

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı saltanat sisteminden meşruti sisteme giden bir yol izlemiştir. Jön Türkler, Osmanlı Devleti'nin ilk yazılı anayasasını Abdülhamit'e onaylatmışlar, ancak bu durum kısa sürmüş ve Abdülhamit'in 30 yıllık hâkimiyet dönemi başlamıştır. Bu dönem içerisinde İttihat ve Terakki üyeleri gizlice faaliyetlerine devam etmişler ve parlamenter arayışlarını sürdürmüşlerdir. 1 Mayıs 1889 tarihinde teşkilatlanmalarını büyük ölçüde tamamlayan İttihatçılar, 1908 yılında II. Meşrutiyeti ilan etmeye muvaffak olmuşlardır. 31 Mart ayaklanması ile de elde ettikleri meşruti sistemi korumak için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. 1909 yılında II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinde etkili olan bu güç, 1913 yılındaki Babıali Baskını ile tüm yönetim erklerini eline almıştır.

İttihatçılar iktidara geldiklerinde Osmanlı Devleti adeta bir buhranın ortasındaydı. Bir yanda Balkan Savaşları diğer yanda yaklaşan dünya savaşı hazırlıkları, yoğun bir askeri ve diplomatik iş yükü getirmiştir. Bunlara ilaveten Osmanlı Devleti'nden hareket eden donanmaların Rusya'nın Sivastopol Limanı'nı bombalamaları üzerine, Osmanlı Devleti fiilen I. Dünya Savaşına girmiştir. Jeopolitik ve jeostratejik açılardan önemli bir noktada bulunan Osmanlı, Kafkaslardan-Yemen'e, Makedonya'dan-Mısır'a kadar geniş bir coğrafyada savaşmak zorunda kalmıştır. Dört yıl kadar süren kanlı mücadelelerin sonunda Osmanlı Devleti, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan savaştan mağlup olarak ayrılmıştır. Bunun sonucunda da Sevr Antlaşması ile elinde kalan son topraklarını hatta Anadolu'yu kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın mağlubiyetle sonuçlanması İttihat ve Terakki Cemiyeti için birçok olumsuzluğun yaşanmasına neden olmuştur. Böyle bir ortamda cemiyetin önemli kişileri yurt dışına çıkma kararı almışlardır. Cemiyet faaliyetlerini devam ettirebilmek adına üyelerinden henüz siyasete girmemiş veya isimleri lekelenmemiş kişileri müstear adlarla aktive ederek, cemiyetin haklarını korumaları için harekete geçirmiştir. Görünüşte dağılan cemiyet, bununla yetinmeyerek Anadolu'nun kurtarılması için gizli cemiyetler kurarak ve Anadolu'nun işgalden kurtarılması amacıyla Kuvâ-yı Milliye birliklerinin oluşturulmasını kararlaştırılmıştır. Bu bakımdan Milli Mücadele döneminin ilk direniş örgütleri olan Kuva-yı Milliye birlikleri fikri de, tarihin ve talihin ilginç bir yansıması olarak, ülkeyi savaşa sokarak harap edenler tarafından ortaya atılmıştır.

1909 yılında Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi ile her şeyin düzeleceğine inanan cemiyet 10 yıl içinde kendilerini büyük savaşların ortasında bulmuştur. Devletin artık son kara parçası olan Anadolu'yu kurtarmaktan başka bir çare yoktur. I. Dünya Savaşı yıllarında edindikleri istihbarat çalışmaları Cemiyetin Anadolu'da yeniden yapılanmasını kolaylaştırmıştır. Ancak eksik bir nokta vardır. Cemiyet tüm bunları yaparken özellikle Anadolu'da ki Yararlı Cemiyetler ve kuruluşlar bölgesel nitelikli bir çalışma gerçekleştirmiş böyle bir ortamda birliktelikten kopmuşlardır. Bu durum Anadolu'yu işgal eden İtilaf Devletlerini sadece yavaşlatmıştır. İşte böyle bir ortamda Anadolu Kurtuluşu için kritik nokta Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesi olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi, bölgesel nitelikli bütün örgütlerin birleştirilip topyekûn savaş ile düşmanın Anadolu topraklarından atılmasına sağlamıştır. Kurtuluş Savaşında Cemiyetin bölgesel nitelikli cemiyetleri "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" adı altında birleştirilmesi ile Anadolu'nun her kesiminin Kurtuluş Savaşı'na katılması sağlanmıştır. Cemiyet içerisinde çalışan kişiler artık Anadolu'nun kurtuluşu için Mustafa Kemal Paşa'nın emrine girmişlerdir. Nitekim daha önceleri İttihat üyesi olan Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları ile Kurtuluş Savaşı'nı kazanması cemiyetin etkin rolünü bir kez daha gözler önüne sermiştir. Atatürk ile Samsun'a çıkan; Rauf Orbay'ın, Doğu'nun kahramanı Kazım Karabekir Paşa'nın, savaşın kazanılmasında Sovyetler ile iyi ilişkiler kuran Ali Fuat Cebesoy'un yardımları Kurtuluş Savaşı için oldukça önemlidir. Bu bakımdan Milli Mücadele'de etkin rol alan bu ittihatçılara müstakil bir bölüm açılarak (Üçüncü Bölüm) tetebbulu bir şekilde yer verilmiştir.

Bu tezde Milli Mücadele'nin kazanılması için ittihatçı kesimlerin çalışmaları yer almaktadır. Özellikle İtilaf Devletlerinin egemenliği altında bulunan İstanbul'dan kaçırılan silah ve cephane yardımları İstiklal Harbi'nin kazanılmasını sağlayan gelişmelerdir. Kurtuluş Savaşı'nın yürütülmesinde karşılaşılan en büyük sorunlardan biri subay sayısındaki yetersizlik olmuştur. Trablusgarp'ta, Balkanlar'da, Çanakkale'de, Kafkaslar 'da verilen mücadele de subayların şehit olması, Kurtuluş Savaşında subay sıkıntısının yaşanmasına neden olmuştur. Böyle bir ortamda İstanbul'da esir tutulan subayların Anadolu'ya kaçırılması Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması adına hayati bir mesele olmuştur. İşte bu çalışmada ittihatçıların, İstanbul'daki subayları Anadolu'ya sevk ederek Milli Mücadele'yi desteklemelerinin arka planı izah edilmiştir.

Çalışmanın hazırlanması noktasında beni yönlendiren Sayın Hocam Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI 'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. İngilizce çevirilerde desteğini gördüğüm Sibel GENÇ'e; maddi ve manevi desteğini her daim yanımda bulduğum aileme; belge ve dokümanların toplanmasında yardımlarını esirgemeyen ATASE çalışanlarına ayrı ayrı müteşekkirim.

Özgür ÇAPAR

KISALTMALAR LİSTESİ

ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
C.	: Cilt
Ed.	: Editör
EHUR	: Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti
HİF	: Hürriyet ve İtilaf Fırkası
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
KC	: Karakol Cemiyeti
M.M.	: Müdafaa-i Milliye
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TF	: Teceddüt Fırkası
TİTE	: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
TOD	: Tarih Odası Dergisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

XVIII. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde yaşayan azınlıklar, zaman zaman yönetimden şikâyet etseler de bu durum ayrılığa varacak bir ayaklanmaya dönüşmemiştir. Ancak Çarlık Rusya'nın güçlenerek Balkanlara doğru yayılma politikası gütmesi, Osmanlı Devleti'nde toprak kayıplarının yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle 1789'daki Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımlarının da etkisiyle, Osmanlı bünyesinde yaşayan azınlıklar arasında ayrılıkçı söylemler artmaya başlamıştır. Emperyalist devletler Osmanlı Devleti'nin bu durumundan faydalanarak, azınlıklar arasında ayrılıkçı fikirlerin tohumlarını ekmeye başlamıştır.

XIX. yüzyıl boyunca azınlık isyanlarıyla uğraşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, emperyalist devletlerin politikalarının da etkisiyle Balkanlardaki topraklarının önemli bir kısmını kaybetmiştir. Resmi olarak ilk defa 1815'deki Viyana Kongresi'nde zikredilen "Şark Meselesi", 1876 yılından itibaren çok daha güçlü bir biçimde söylenmeye başlamıştır. Bu karışıklık içerisinde Ermeniler de çöküşe giden devletten toprak kapma gayreti içerisine girmişlerdir.

Osmanlı Devlet adamları imparatorluğu ayakta tutmak için bir dizi önlemler almıştır. Bu amaç doğrultusunda Tanzimat ve Islahat Fermanlarında azınlıklara dair yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak azınlıklara yönelik yapılan düzenlemeler, isyanların çıkmasını önleyememiştir. II. Abdülhamit Devri'nde devletin yönetim politikası olarak Osmanlıcılık fikri de olumlu sonuç vermemiştir.

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın başlarından itibaren mutlak monarşiden meşruti monarşiye doğru evrilmiştir. 1808'deki Sened-i İttifak ile başlayan bu aşamanın özelliği, padişah ile ayanlar arasında bir uzlaşma niteliğini taşımasıdır. Bu tarihten sonra II. Mahmut, köklü reformlara başlamış ve halka tanınan haklar bakımından adeta çığır açmıştır. Sultan I. Abdülmecit dönemindeki Tazminat ve Islahat hareketleri de halkın liberalleşme eğilimlerini artırmıştır.¹

XIX. yüzyıl Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri, Mithat Paşa önderliğindeki Jön Türkler hareketinin başlamasıdır. II. Abdülhamit ile anlaşma yapan Jön Türkler, Osmanlı'da ilk anayasayı ilan ettirme başarısını göstermiştir. 1876 yılında yürürlüğe giren ve Kanun-i Esasi diye adlandırılan yasanın ömrü çok uzun soluklu

¹ Sina Akşin, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1980, s. 8.

olmamıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nı bahane eden Abdülhamit, yetkilerini kullanarak meclisi feshetmiştir.² Bu olağanüstü dönemde Jön Türkleri devlet bünyesinden uzaklaştıran Sultan Abdülhamit, 30 yıl sürecek, kimilerinin baskı kimilerinin ise devleti ayakta tutma çabaları olarak gördüğü devri başlatmıştır. İşte, Jön Türklerin devamı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ise öncülü niteliğinde olan İttihat-ı Osmani Cemiyeti bu dönemin şartları içerisinde 1889 yılında ortaya çıkmıştır.³

Bu çalışmanın iskeleti; Feroz Ahmad'ın "*İttihat ve Terakki*", Kazım Karabekir'in "*İttihat ve Terakki Cemiyeti*", Ergün Hiçyılmaz'ın "*Karakol*" ve Fethi Tevetoğlu'nun "*Millî Mücadele Yıllarında Kuruluşlar*" konulu eserlerinden mülhemdir. Bu amaçla; Tevetoğlu'nun (1988) "*Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*" adlı çalışmasında ifade olunan; "*Türk Milleti tarafından, Mustafa Kemal Atatürk'ün başbuğluğunda, Avrupa'nın sömürgeci devletlerine karşı yapılmış Millî Mücadele'nin tam anlaşılması ve doğru değerlendirilmesi için, bu yıllarda faaliyet göstermiş kuruluşların bilinmesi lazımdır*"⁴ sözüne uygun olarak, Türk Milletinin bağımsızlığı uğruna verilen emekleri açıklamak hedeflenmiştir. Bilhassa Millî Mücadele Hareketi'nin en büyük sıkıntıları arasındaki subayların olmaması ve silah temini konularındaki özverili çalışmaların ortaya konması bilimsel bir gereklilik sonucunda ortaya çıkmıştır.

Millî Mücadele yıllarında Kurtuluş yollarını arayan birçok farklı örgüt vardır. Aynı zamanda Millî Mücadele'ye zarar vermeye çalışan özellikle Damat Ferit Paşa önderliğinde kurulan İngiliz Muhipleri Cemiyeti de vardır.⁵ İttihat ve Terakki Fırkası, kendini feshedip yerine siyasi açıdan yıpranmamış kişilerden oluşan Teceddüd Fırkası (TF)'ni kurdu muştur. Ancak dönemin siyasi atmosferi dolayısıyla fırkanın İstanbul'da kurulması, üyelerinin zor zamanlar yaşamalarına sebep olmuştur. Bu noktada gizli yollarla örgüt kurma yoluna giden İttihatçılar, Sadrazam ve İtilaf Devletlerine yakalanmadan Millî Mücadeleye destek vermişlerdir.

İttihatçıların İstanbul'da kurdukları örgütlerin birçoğu, ne kadar zorlu bir görev üstelendiklerini gözler önüne sermiştir. İtilaf Devletlerin 13 Kasım 1918'de İstanbul'u fiilen işgalleri üzerine burada sıkışıp kalan subayların Anadolu'ya geçmesi ancak Karakol, Zabitan gibi cemiyetlerin gayretleriyle mümkün olabilmıştır. Mondros Mütarekesi mucibince Anadolu'daki silah ve cephanenin İstanbul'da toplanması,

---

² S. Akşin, *100 Soruda Jön ...*, s. 9.

³ Ahmet Eyicil, "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti", *Türkler*, (Edl.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 228.

⁴ Fethi Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK, Ankara 1988, s. 2.

⁵ F. Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki ...*, s. 2.

örgüt üyelerinin canlarını hiçe sayarak depolara baskınlar düzenleyip, silah ve cephaneyi Anadolu'ya sevk etmeleri sayesinde Milli Mücadele başarıya ulaşmıştır.

İttihatçıların komitacılık yönlerinin ağır basması ve teşkilatçılıklarını milli mefkûreler doğrultusunda harekete geçirmeleri ise dikkat çeken başka bir husustur. İttihat ve Terakki'nin içinde Enver, Talat ve Cemal Paşaların sıvrilen adayları olmalarına rağmen, parti içerisinde tek adamlık yoktu. Bu durum alınan kararların ortaklaşa alındığı göstermektedir.⁶ Geçmişten gelen böyle bir sistem Milli Mücadele açısından oldukça önemlidir. Zira Milli Mücadele'nin ana karakterlerine zarar verebilecek kişilerin ön plana çıkmalarını engellemiştir. Bu durum bağımsızlık yolunda atılan adamların isabetlilik oranını artırmıştır.

---

⁶ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2009, s. 29.

1. BÖLÜM

İTTİHATÇILIK YOLUNDA

1.1. Jön Türkler

Osmanlı Devleti duraklama devrine girdiği andan itibaren Avrupa'nın üstünlüğünü kabullenmemiş ve eski geleneklerini uygulamaya devam etmiştir. Bu durum yaklaşık olarak 200 yıl sürmüştür. Avrupa tarzı modernleşmeyi uygulamaya çalışan bazı padişahlar olsa da bu durum süreklilik arz etmediğinden olumlu sonuçlar vermemiştir. Ama III. Selim ve II. Mahmut dönemlerindeki ivme kazanan modernleşme çalışmaları, Osmanlı'daki pek çok yeni uygulamaların önünü açmıştır. Özellikle III. Selim devrinde Avrupa'da daimî elçiliklerin kurulması, elçilerin hem diplomasi hem de Avrupa toplumunu incelemeleri Osmanlı Devleti'nde köklü değişikliklere ortam hazırlamıştır. Avrupa'da çehreleri değişmeye başlayan bu yenilikçilerin karşılıklarına çıkan yapı padişahattan ziyade, padişaha yakın duran bürokrasi kesimi olmuştur.

Yenileşme eğilimlerinin sonucunda, Osmanlı bürokrasisinin değişmesi konusunda hemfikir olanlar, birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Böylece zamanla ortaya çıkan ve örgütlenen bu kişiler, hedeflerinin ilk önce İslam adı altında demokratik bir yapıya geçmek olduğunu belirtmişlerdir. Tarihi seyir içerisinde "Jön Türkler" olarak anılacak olan bu grup, bürokrasi kesiminin önemli temsilcileri olan Ali ve Fuat Paşaların İslam'ın özünde olan demokrasi anlayışını değiştirdiklerini savunmuştur. Hatta daha da ileri giderek Avrupa'da meydana gelen modernleşmenin sebebini İslam'dan etkilenerek ortaya çıktığını belirtmişlerdir.⁷

Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda birçok sorun ile karşılaşması ve sonuçta burada bulunan bazı devletlere özerklik vermesi, Jön Türklerin ağır eleştirilerine neden olmuştur. Bu durumun asıl sebebi olarak da fazla tavizci buldukları Ali ve Fuat Paşaları göstermişlerdir. Böylece Bâb-ı âlî karşısında kendiliğinden yükselen bir muhalefet zümresi türemiştir. Halk tarafından bu görüşlerin benimsenmeye başlamasıyla toplum içerisindeki Jön Türk prestiji artmıştır. Kamuoyuna etki etmeye başlayan bu yapı, Osmanlı toplumunda yaşayan halklara

---

⁷ Eric Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Çev. : Nüzhet Salihoğlu, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013 s. 21-22.

siyasal haklar verilirse, Avrupa Devletlerinin baskısının yok olacağını ve böylece devletin huzura kavuşacağını savunmaya başlamıştır.⁸

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında Avrupa'ya giden öğrenciler, Devletin içinde bulunduğu durumdan sorumlu olarak gördüğü Ali ve Fuat Paşalara karşı söylemler geliştirmişlerdir. Makedonya ve Bulgaristan'da yaşanan problemler nedeniyle de tedbir almak gerektiğini düşünenler, devleti yıkımdan kurtarmak adına "*İttifak-ı Hamiyyet*" adlı bir örgüt kurmuşlardır. Paris'te sürgün hayatı yaşayan Mısır Prensi Mustafa Fazıl Paşa Osmanlı Devleti içerisinde cereyan eden bu yeni meşrutiyetçi akımı destekler nitelikte bazı mektuplar yayınlamıştır. Kendisini "*Genç Türkiye Partisi*"nin bir üyesi olarak tanıtmıştır. Özellikle Fransızlar bu yeni kurulan örgüte "*Jön Türk*" adını vermişlerdir. Bu örgüt, asrın başlarında İtalya'da kurulan "*Carbonari*" teşkilatından esinlenmişti.⁹

Sina Akşin'e göre Jön Türk denildiği zaman Türkiye'de 1889 yılından sonra II. Meşrutiyet ilanı için çaba harcayanlar akla gelmektedir.¹⁰ Ancak 1889 yılından sonra ortaya çıkan grup, İttihat ve Terakki Partisi'ni kurduğu için "*İttihatçılar*" olarak adlandırılmıştır. Bu yüzden ittihatçıların fikir babaları olarak kabul edilen ve Haziran 1865'te İstanbul'da kurulan Genç Osmanlılar Cemiyeti, ittihatçılarla birlikte anılmazlar. Hâlbuki bu cemiyetin kurucuları arasında bulunan; *Mehmet Bey, Reşat Bey, Nuri Bey, Ayetullah Bey, Kemal Bey, Refik Bey* gibi isimler ittihatçıların öncülü olduklarının ispatıdır.¹¹ Genç Osmanlılar, ilk kurulduğunda "*İttifak-ı Vatan Cemiyeti*" adıyla anılmıştır. İlk toplantısını Belgrat Ormanlarında yapmıştır. Cemiyetin İstanbul'da ilk kuruluşunda yaklaşık olarak 250 kişi üye olmuştur.¹² Bu örgüt içerisinde; "*İbrahim Şinasi (1826-1871), Ziya Paşa (1825-1880), Namık Kemal (1840-1880), Ali Suavi (1838-1878)*"¹³ gibi döneme damgasını vurmuş kişiler de yer almıştır.

Genç Osmanlılar, fikirlerini yaymak için gazeteleri kullanmışlardır.¹⁴ Ancak gazeteciliğin gelişim evresi sancılı olmuştur. Birçok kez sansüre uğramış ve kapatılmıştır. Bazı zamanlarda ise kapatılma korkusu ile padişahın hoşuna gidebilecek veya tepkisini çekmeyen yazılara yer verilmiştir. İlk çıkardıkları gazeteler *Tercüman-*

⁸ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 20; S. Akşin, *Jön Türkler ve İttihat...*, s. 45.

⁹ S. Akşin, *100 Soruda Jön ...*, s. 14-15.

¹⁰ S. Akşin, *100 Soruda jön ...*, s. 15.

¹¹ Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. III, TTK, Ankara 2011, s. 302.

¹² Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, 5. Baskı, C. I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s. 26.

¹³ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 21.

¹⁴ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 22.

ı *Ahval, Tasviri Efkâr* olmuştur. Avrupa’da ise Ahmed Rıza Bey önderliğinde “*Meşveret ve Şura-yı Ümmet*” adıyla çıkardıkları gazetede II. Abdülhamit aleyhinde yazılar yayımlamışlardır.¹⁵

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti birçok sorunla uğraştığından, devlet bürokrasisi artık iflas etme noktasına gelmiştir. Böyle bir ortamda İstanbul’daki büyük medreselerin öğrencilerinin isyanıyla işler daha da karışmıştır. Öğrencilerin “*sadrazam*” ve “*şeyhülislam*” aleyhine yaptıkları protestolar halk tarafından destek görmüştür. Bunun neticesinde Osmanlı Devleti tarihinde yeni bir düzeni getirecek olan Mithat Paşa sadrazamlık makamına çıkmıştır. Böylece Jön Türkler ciddi bir desteğe kavuşmuştur.

Genç Osmanlılar, Padişah V. Murat’ın saltanatından istifade ederek bürokraside kendi lehlerine düzenlemeler yapmayı ümit etmekteydiler. Fakat V. Murat’ın ruh sağlığının yerinde olmaması hasebiyle saltanatının kısa sürmesinden dolayı bu hesapları tutmamıştır. Bundan sonra daha az güvendikleri hatta kuşku duydukları sultan II. Abdülhamit ile anlaşma yoluna giderek, Anayasa’nın hazırlığına girişmişlerdir.¹⁶

1873-1876 yıllarında Balkan topraklarındaki karışıklıkları bahane eden Ruslar, Osmanlı topraklarına müdahale etmeye çalışmıştır. Rusların yayılmacı politikalarını kendi menfaatlerine uygun görmeyen Avrupa devletleri, bu girişimi tartışmak için İstanbul’daki büyükelçilerine bir toplantı yaptırmışlardır. Büyükelçilerin Osmanlı aleyhine çalıştıklarını gören Sultan Abdülhamit, 23 Aralık 1876 tarihinde *Kanun-ı Esasi*’yi ilan etmiştir. Böylece büyükelçilerin yapmış olduğu çalışma akim kalırken,¹⁷ Osmanlı Devleti’nde de yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Sadrazam Mithat Paşa, Abdülhamit’e güvenmiş, ancak iki padişah devirmiş olan Mithat’a Paşa’ya Abdülhamit güvenmemiştir. 93 Harbi’nin başlamasını bahane eden sultan, zarûreten ilan ettiği meşrutiyeti ilga ettikten sonra, Mithat Paşa’yı sadrazamlıktan uzaklaştırmıştır.¹⁸ Böylece Mithat Paşa’nın saraydan uzaklaştırılmasıyla Jön Türklerin Bâb-ı âlî’deki etkinliği kırılmıştır.

E. E. Ramsaur’a göre; Kanun-ı Esasi’nin kaldırılması ve Mithat Paşa’nın merkezden uzaklaştırılmasına Jön Türkler ses çıkarmayarak, ülke menfaati için

¹⁵ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, Sabah Kitapları, C. I, İstanbul 1997, s. 91.

¹⁶ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 27.

¹⁷ E. E. Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Çev.: Nuran Yavuz, 2. Baskı, Sander Yayınları, İstanbul 1982, s. 24.

¹⁸ E. E. Ramsaur, *Jön Türkler ve...*, s. 25.

haklarından feragat etmişlerdir. Bunun delili olarak da Abdülhamit'in saltanatının ilk 10 yılında saltanatı tehdit edecek nitelikte herhangi bir isyanın yaşanmamasını ileri sürmüştür.¹⁹ Ancak Jön Türklerin bu durumu kısa sürmüş, Abdülhamit'in saltanatından başka bir şey düşünmediği kanısı yaygınlaşmıştır. 1889 yılında artık harekete geçme vaktinin geldiğini düşünerek İttihat-ı Osmani Cemiyeti'ni kurmuşlardır.²⁰

1.2. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Ortaya Çıkışı

Abdülhamit'in I. Meşrutiyeti feshettiğini duyurması ve baskıcı politika izlemesi muhalefet kanadında oldukça sert tepkinin doğmasına neden olmuştur. 1878'deki Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmesi, Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı'nın Afrika'daki topraklarına göz dikmesi Yeni Osmanlıların muhalefetinin yeniden doğmasına neden olmuştur. Yeni oluşan bu kurum daha çok genç kişilerden oluşmuştur. Özellikle Namık Kemal'in fikirleri bu kurumu etkilemiştir.²¹ Ayrıca Ziya Paşa'nın yasaklanmış eserleri ile birlikte yurt dışında yayın yapan gazeteleri gizlice getirterek arkadaşlarının bu kitap ve gazetelerinin okumalarına yardımcı olmuşlardır.²²

Memleketin kötü durumunu Padişaha yakın duran ve devletin gerçek sahiplerinin kendileri olduğunu düşünen bürokrasi kesimi, devleti oluşturan milleti görmezlikten gelmiştir. İşte bu durumu değiştirmeye çalışan ve devletin, millete ait olduğunu kanıtlamak için ortaya çıkan cemiyete İttihat ve Terakki adını vermişlerdir.²³ Orhan Örs (2013) İttihat ve Terakki'nin ortaya çıkışını basit bir nedenle "istibdada karşı kendiliğinden doğan bir muhalefet" şeklinde açıklamıştır. Model olarak da İtalya'daki Mason tedhiş örgütü "Carbonari"nin alındığını belirtmiştir.²⁴

İttihat ve Terakki'nin teşekkülünü, kendisi de o zümrenin içinde olan Kazım Karabekir şöyle izah etmiştir:

"Sultan Hamid mensuplarının keyfi ve cahiline idaresiyle bitkin bir hale gelen halkımızın benliğini kaybederek müstemleke halkı olmaya sürüklendiklerini ve ordumuzun da aziz ellerde ve alaylı zabitler idaresinde günden güne zayıfladığını gören gençler; meşruti idareyi kurmayı ve onun

¹⁹ E. E. Ramsaur, *Jön ve Türkler ...*, s. 29.

²⁰ Eric Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 14.

²¹ S. Akşin, *100 Soruda İttihat...*, s. 16-17.

²² Orhan Örs, "Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşına kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti", *A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S. 51, 2013, s. 690.

²³ K. Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s. 18.

²⁴ O. Örs, "Kuruluşundan Birinci Dünya ...", s. 689.

koruyucusu olmayı hedef tutan “İttihâd-ı Osmânî” namındaki cemiyeti teşkil etmişlerdi (1889).”²⁵

Karabekir İTC'nin kuruluş gerekçesini bu sözlerle açıklarken, aynı zamanda ülkenin kötü gidişatını durdurmak emelinde olduklarını vurgulamıştır.

Osmanlı Devleti'nin iyi yönetilmediğini düşünen ve bunun baş sorumlusu olarak da Abdülhamid'i gören İttihatçıların kurucuları arasında hemen hemen her kesimin ileri gelen temsilcileri bulunmaktaydı. Bunlar arasında Balkan kökenli ve örgütün '1 numaralı üyesi' İbrahim Temo gelmekteydi. Diğer öne çıkan isimler ise; *Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Çerkez Mehmet Reşit,²⁶ Şerafettin Mağmumî, Asaf Derviş, Hersekli Ali Rüştü, Giritli Muharrem, Hikmet Emin, Ali Şefik²⁷ ve Hüseyinzâde Ali*'dir.²⁸ Cemiyet ilk toplantısını, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne'nin bahçesindeki hamam önündeki odun yığınlarının arasında yapmıştır.²⁹ Abdülhamit'in aldığı sıkı tedbirler ve istihbarata karşı temkinli davranan bu birkaç kişilik grubun başarısında “gizlilik” çok büyük rol oynamıştır. Cemiyete 1908 İhtilali sırasında etkin rol oynayan Mehmet Talat Bey'in katılmasıyla daha da güçlenmiştir.³⁰

1908 yılına gelindiğinde cemiyet hem yurt içinde hem de yurt dışında büyük bir nüfuza erişmişti. Fikirlerine taraftar kazanmak noktasında çalışmalarına hiç ara vermeden devam etmişler ve bu doğrultuda zaman zaman beyannameler de yayımlamışlardır. Özellikle hassasiyet arz eden Balkan meselelerine (başta Makedonya gelmekteydi) biraz daha eğilmişler ve bunu da Avrupa Devletlerinin siyasi memurlarına verdikleri kuruluş beyannamelerinde şöyle dile getirmişlerdir:

“Gerek Makedonya'da olsun, gerek Osmanlı memleketinin diğer yerlerinde bulunsun Osmanlılar, mezhep, cins farkı olmaksızın kardeşirler. Memleketin yüksek ve müşterek menfaatleri karşısında ne Hristiyan vardır ne Müslüman... Osmanlıdan başka bir şey yoktur. Hepsinin de menfaatleri, emelleri ve kaderleri hep müşterek ve aynıdır. Binaenaleyh bütün gayretlerimizi uğruna vakf ve hasrettiğimiz programımız, Osmanlı namı altında vatanın bütün evlatlarının ittihadından ibarettir. Maksadımız da Padişah'ın zulüm ve istibdadından kurtularak hürriyet, terakki ve medeniyet nimetlerine nail olmaktadır.”³¹

İmparatorluğun her bölgesinden, her dinden ve her etnik grubundan üyelerinin bulunduğu İttihatçılar, yayımladıkları beyannamelerle “birlik” ve “ilerleme” vurgusu

²⁵ Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s.17.

²⁶ Eric Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 15

²⁷ Şükrü Hanioglu, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler (1889-1902)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 175; E. E. Ramsaur, *Jön ve Türkler ...*, s. 33; A. Eyicil, “*Osmanlı İttihat ve Terakki...*”, s. 228.

²⁸ Sina Akşin, *100 Soruda İttihat ...*, s. 17.

²⁹ Ş. S. Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya ...*, C. I, s. 164.

³⁰ E. E. Ramsaur, *Jön Türkler ve ...*, s. 31.

³¹ C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C.I, s. 92.

yapmışlardır. Böylece cemiyetin ilk dönemlerindeki ana fikrini “Osmanlıcılık” oluşturmuştur. Devletin bekası için çalıştıklarını öne süren bu grup, tam anlamıyla bir cemiyet olmak için kadrolarını bölümlere ayırmıştır. Bunlar:

“1-Tahlif Heyetleri

2-Fedai Şubeleri

3-Usul-i Muhâkemât ve Mücazat Faslı (Yargılama ve Cezalandırma Bölümü)”dır.³²

Kuruluş yıllarında çete halinde faaliyet gösteren cemiyet, o dönemki klasik çeteler gibi davranarak birkaç âdî suç işlemişlerdir. Ancak bu basit gibi görünen eylemler zamanla İTC'nin komitacılık faaliyetlerini öğrenmelerini sağlamıştır.³³ Böylece İttihatçılar söylemden eyleme geçmeye ve gücü ellerine almaya başlamışlardır.

Erik Jan Zürcher, cemiyetin asıl amacını; “...İstibdadın kaldırılmasını ve hala her derde deva görülen anayasa ile parlamentonun yeniden işlerlik kazanmasını amaçlıyordu.”³⁴ şeklinde açıklamıştır. Bununla birlikte Karabekir, cemiyetin kuruluşunu iki evrede olarak şöyle açıklamıştır:

“İttihat ve Terakki Cemiyeti kuruluşu bakımından iki devreye ayrılır. Birinci devre kuruluşuna 1889 (1305) tarihinde İstanbul’da henüz olgunlaşmayan bir muhitte ve yine olgunlaşmayan beş tıbbiye talebesinin hürriyet severlik heyecanları sebep olmuş ve teşkilatını hemen hemen İstanbul’a hasr ettirmiş ve daha çok da mektep talebesini içine almıştır. Ordulara da el atamadığından sayıca çokluğuna rağmen kudretçe istibdadın merkezi olan İstanbul’da beceriksiz bir halde sözü ayağa düşürmüş ve ufak bir sarsıntıya karşı koymayarak varlığını kaybetmiştir.

İkinci devre kuruluşu ise 1906’da İstanbul’dan uzak olan Makedonya’da ihtilaller arasında olgunlaşan bir muhitte ve yine olgunlaşmış sivil ve asker başların zamanın icaplarını düşünerek ve daha uzun görüşmeler ve didişmelerle başlamış ve Selanik’te on kişilik bir merkezle faaliyete girişmiştir.”³⁵

Cemiyetin bir başka amacı ise yayınladıkları nizamnamede “özgürlüklerin ve insan haklarının çiğnenmesini önlemek” olarak gösterilmişti. Ayrıca “Yabancı devletlerinin saldırılarından ve içişlere karışmalarından ülkeyi kurtaramayan

³² C. Bayar, *Ben De Yazdım*, C. I, S. 92.

³³ Osman Selim Kocahanoğlu, *İttihat Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması*, Temel Yayınları, İstanbul 1998, s. 17.

³⁴ E. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 33.

³⁵ K. Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s. 19.

hükümete karşı olduklarını” da belirtmişlerdir.”³⁶ Bu doğrultuda kullandıkları kavramlar “*eşitlik*”, “*adalet*” ve “*kardeşlik*” olmuştur.³⁷

Cemiyetin ortaya çıkışına değin birçok farklı yollarda Abdülhamit’e karşı bazı girişimleri olmuştur. Bunlardan ilki Mithat Paşa’nın sadrazamlıktan alındıktan sonra 3 kişi tarafından kurulmuş olan gizli cemiyet tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu gizli cemiyetin yaptıkları hakkında herhangi bir kayıt yoktur. İkinci ve başarısızlıkla sonuçlanan olay ise “*Çırağan Baskını*”dır. İlkine oranla ikincisinin baskıya direnmesi kolay olmuş ve iktidara kafa tutabilecek konuma gelmişlerdir. Bunda en önemli etkenler merkezden uzak ve merkez otoritesinin giderek zayıfladığı Makedonya’da yer almaları, ikinci etken ise ordu içinde yer almaları olmuştur.

Yurt içinde ve yurt dışında yaşanan hadiseler üzerine Abdülhamit, aldığı tedbirleri biraz daha artırmıştır. Saltanatını korumak için, devlet içindeki toplantıları, özgürlükleri kısıtlamıştır. Özellikle basını susturmuş ve kendisine bağımlı hale getirmiştir. Memleketin her köşesinden haberdar olmak ve yaşanabilecek olumsuzlukları önlemek için Hafîye Teşkilatı’nı kurmuştur. Kendisine muhalif olanların arasına hafiyeler sızmıştır. Böylece muhalefet ya susturulmuş ya da kontrol altında tutulmuştur.³⁸ Abdülhamit uygulamaya geçirdiği bu sistemi yıkılmaz bir bütün gibi düşünmüştür. Ancak Meşrutiyeti kafasına koymuş cemiyet bu düzeni yıkmak için büyük çaba göstermiş ve en sonunda başarmıştır.

Abdülhamid’in yönetimi sıkı tutması, karşı devrimin doğmasına neden olmuştur. Özellikle Tunus’un ve Mısır’ın İngiltere ve Fransa tarafından ilhakı Abdülhamit’e olan güvenin sarsılmasına sebep olmuştur. Bu durumu fırsat bilen muhalefet tekrar gizli yollardan güçlenmeye başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti’nde bazı iç karışıklıklar da meydana gelmiştir. Bu karışıklıklar halkın devlete olan güvenine büyük bir darbe indirmiştir. Bu durumda zaten Balkanları elinde zor tutan devleti acziyete düşürmüştür. Devlet otoritesinin sarsıldığı bölgelerdeki durumu fırsata çeviren ittihatçılar da teşkilatlarını kuvvetlendirmişlerdir.

İTC siyasi bir fıkra olarak kurulmuş, ancak cemiyetin özünde olan bazı durumlardan vaz geçememiştir. Cemiyetin taassuba varan davranışlarını Hüseyin Cahit Yalçın; “*İttihat ve Terakki adeta bir nevi tarikat, bir mezhep ve iman halinde*

³⁶ Çetin Yetkin, *İktidara Karşı Türk Direniş ve Devrimleri*, 6. Baskı, C. II, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2007, s. 682.

³⁷ O. S. Kocahanoğlu, *İttihat Terakki’nin Sorgulanması ...* , s. 17.

³⁸ S. Akşin, *Jön ve İttihat ...* , s. 48.

yaşadı.” sözüyle anlatmıştır. Bu yüzden özellikle kendi aralarında birbirlerine “kardeş” kelimesi ile hitap etmişlerdir. Bu yüzden birbirini tanımayan ittihatçılar bile sanki aynı anne tarafından dünyaya gelmiş gibi birbirlerine kardeş gibi davranmışlar.³⁹ Bu kardeşlik cemiyetin düzgün işlemesine neden olurken bu kardeşlikten yararlanıp cemiyet içine girip o zamanki otoritenin gücünü alıp yolsuzluklara bulaşmış kişilerin de varlığı cemiyetin güvenilirliğine gölge düşürmüştür.⁴⁰

İTC yapısına bakıldığında bir anlamda doktorlar örgütünü andırmaktadır. Özellikle askeri doktorların çokluğu dikkat çekmektedir. Cemiyetin tohumlarının atıldığı yerin tıp okulu olası da bunda etkili olmuştur. İTC içindeki doktorlardan bilinenler arasında *Dr. Nazım, Dr. Rusuhi, Dr. Bahattin Şakir, Hilal-i Ahmer Başkanı Dr. Esat Paşa [Işık], Dr. Akil Muhtar, Dr. Tevfik Rüştü [Aras], Dr. Abdülhak Adnan [Adıvar], Dr. İbrahim Tali [Öngören], Dr. Nihat Reşat*⁴¹ gibi kişiler yer almıştır.

Cemiyetin yapısında gizlilik dikkat çekmektedir. Her ne kadar II. Meşrutiyet’ten sonra 3 isim öne çıksa da, cemiyeti asıl yönetenlerin kim olduğu her zaman saklanmıştır.⁴² Cemiyet içinde hücre sistemi ile birbirinden üstün bir sıralamaya gidilmiş ve bunu yaparken kesirli sayılar kullanmışlardır. Bu durumu ortaya atan kişi ise İbrahim Temo olmuştur. Kendisini “1/1” olarak tanıtmıştır. Yani birinci hücrenin bir numarası. Ancak görev dağılımına bakıldığında İbrahim Temo herhangi bir biçimde görev almamasına rağmen “1/1” olma özelliğini sürdürmüştür. Yaşından ötürü Ali Rüştü başkan, Şerafettin sekreter, Asaf Derviş ise sayman seçilmiştir. İlk toplantılarında genellikle sohbet havası içerisinde ders vermeyi tercih etmişlerdir.⁴³

İttihatçıların planlı bir biçimde ilerlemesi İstanbul’daki birçok okulun içine sızmalarını sağlamış ve gücünü kısa zamanda Jön Türkler seviyesine çıkarmıştır. İdeolojilerini genç yaştaki öğrencilere aktaran cemiyetin kararlı olduğu ve bir daha yok olmamak üzere Osmanlı Devleti içinde en etkili güç haline gelmek istediği anlaşılmaktadır. Bu öğrencilere bakıldığında cemiyet öncelikle ordu içinde bir yapılanmaya gitmiştir. Böylece Abdülhamit’e karşı yapacakları eylemlerde arkasında güçlü bir ordu kurmak istemişlerdi. Ancak bu durum Osmanlı Devleti açısından

³⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, *Talat Paşa, Yedi Gün Neşriyatı*, İstanbul 1943, s. 10-11.

⁴⁰ O. S. Kocahanoğlu, *İttihat Terakki’nin Sorgulanması ...*, s. 17.

⁴¹ Hikmet Çiçek, *Dr. Bahattin Şakir; İttihat ve Terakki’den Teşkilat-ı Mahsusa’da Bir Türk Jakobeni*, 2. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007, s. 32-33.

⁴² H. C. Yalçın, *Talat Paşa*, s. 18.

⁴³ E. E. Ramsaur, *Jön Türkler ve ...*, s. 32-33.

özellikle Balkan Savaşlarında büyük zararlar vermiştir. Siyaset ile ordunun iç içe geçmesi Balkan topraklarının birçoğunun elden çıkmasına neden olmuştur.

Cemiyet içerisine girmiş daha sonraki dönemlere damga vuracak bazı kimseler de vardır. Cemiyete giren üyeleri sıralı olarak bir numaralandırma sistemine tabi tutmuştur. Cemiyet katılımın çok olduğunu vurgulamak için numaralandırma işleminde ilk 100 atlanmış bu durumda kayıtlı üyeler 101 den itibaren yazılmıştır. “*Cemal Paşa 150, Enver Paşa ise 152, numarada kayıtlıdır. Kazım Karabekir, Enver Paşa'nın rehberliğinde cemiyete girmişti (Cemiyete girebilmek için önce kayıt olan üyenin tavsiye etmesi gerekiyordu.) Ali Fuat Cebesoy 191, Cavit Bey (Daha sonra Maliye Nazırı) 295'nci üye idi. 1908 Şubat'ında ise Fethi Okyar'ın rehberliğinde Mustafa Kemal Atatürk de cemiyete dâhil olacak ve 322 numaralı üye olacaktı.*”⁴⁴

Mustafa Kemal Paşa subay olarak görev yapmaya başladıktan sonra bir cemiyet kurmak istemiştir. Bu idealini Suriye’de gerçekleştirmiştir, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’ni kurmuştur. Ancak yakın arkadaşları Osmanlı Devleti’nde geniş bir alana yayılan İttihat ve Terakki Cemiyetine geçmeleri üzerine 1907 yılında bu cemiyete giriş yapmıştır.⁴⁵

Mustafa Kemal’in cemiyete girişi ile ilgili muhtelif görüşler vardır. Bunlardan biri de cemiyete girdiği tarihle ilgilidir. Mustafa Kemal’in 1907 yılında değil, Şubat 1908’de cemiyete üye olduğu savunulmaktadır. Hakkı Baha (Pars)’ın evinde Mustafa Kemal Paşa tüm ittihatçıların yaptığı gibi, Kur’an ve tabanca üzerine yemin etmiştir. Ancak bu durumdan Mustafa Kemal Paşa pek memnun değildir. Nitekim yakın arkadaşı Ali Fuat Paşa’ya “*Bu emrivakiyi kabul zorunda kaldım ve ben de İttihadın bir üyesi oldum*” demiştir.⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa’nın böyle bir feryat etmesinin sebebi daha büyük bir parti kurduğuna inanmasına rağmen kendi partisinin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşmesi üzerine olduğu söylenebilir. Mustafa Kemal Paşa parti içerisinde askeri kanatta “*Bölükbaşı*” adlı grup içerisinde yer almıştır.⁴⁷

---

⁴⁴ Semra Ok, *İttihat Terakkinin “Yemin”siz Kadınları*, İstanbul 2012, s. 19.

⁴⁵ Münir Aktepe, “Atatürk’ün Sofya Atışeliğine Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Olan Münasebetleri ve Bu Husula Alakalı Bir Belge”, *Belleten*, C. XXXVIII, S. 150, Ankara, Nisan 1974, s. 263.

⁴⁶ Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s. 113; Semih Yalçın, “Mustafa Kemal Paşa’nın İttihatçılığı” *Türkler*, (Edl.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 249-250.

⁴⁷ S. Yalçın, “Mustafa Kemal Paşa’nın İttihatçılığı”, s. 250.

1.3. II. Meşrutiyetin İlanı ve Cemiyetin Etkinliği

Y. Hikmet Bayur'un II. Meşrutiyet'e dair görüşü, adeta bu dönemin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. “*Dünyada pek az hareket Osmanlı Meşrutiyeti kadar büyük ümitler doğurmuş ve keza pek az hareket doğurduğu ümitleri bu kadar çabuk ve kati olarak boşa çıkarmıştır*”⁴⁸ sözüyle meşrutiyetten beklenen büyük ümitlerin nasıl berhava edildiğini hayıflanarak neşretmiştir. Öyle ki 1908 Devrimi'nin Osmanlı Devleti'ndeki yarattığı değişim o zamana kadarki olaylardan farklı bir durum gösterdiği için, birçok kimse Türklük Dünyasının batısında kalan Osmanlı Devletinin kurtulduğuna inanmıştı. Ancak bu tarihten sonra gerçekleşen olaylar, Osmanlı Devletinin kurtarıcıları olarak ortaya çıkanların uyguladıkları politikadaki başarısızlık yüzünden, var olan beklentileri akim bırakmıştır.⁴⁹

Makedonya buhranı karşısında yönetimin pek bir şey yapmaması, cemiyet içerisinde de tartışmalara neden olmuştur. Şark Meselesi'ne uygun olarak Osmanlı'yı Balkanlardan atmak planını hayata geçirmeye çalışan İngilizler, Makedonya'da karışıklıklar çıkarmıştır. Sınırları İstanbul'a kadar uzanacak bir Makedonya vaadiyle Makedonları harekete geçiren İngilizlerin oyunları, İttihatçıları kızdırmıştır. İngilizlerin Balkan politikasında, Reval Görüşmelerine uygun olarak Rusları da yanlarına almaları, Osmanlı bürokrasisinde krize dönüşmüştür.⁵⁰

İttihatçılar, Reval görüşmelerinin bütün maddelerinin Osmanlı Devleti'yle alakalı olduğunu düşünmekteydiler. Oysa İngilizler bu iddiayı yalanlayarak, Reval'de Uzak Doğu meselelerini müzakere ettiklerini savunmuştur. İngilizlerin açıklamaları İttihatçıların hükümete daha fazla baskı yaparak, İngilizlerin oyunlarına kapılmamaları yolundaki telkinlere neden olmuştur. 1699'daki Karlofça Antlaşması'ndan itibaren Avrupa'da sürekli kan kaybeden Osmanlı için, Balkanlar konusu çok daha nazik bir hal almıştı. İşte bundan dolayı Reval Görüşmeleri II. Meşrutiyet'in doğmasının altyapısını oluşturmuştur.⁵¹

Makedonya'daki gizemli olaylar Abdülhamit'in saltanatını sarsacağı düşüncesiyle, bölgeye biraz daha fazla önem vermiştir. Sultan bölge için en sadık adamı olan Hüseyin Hilmi Paşa'yı görevlendirmiştir.⁵² Bu dönemde Makedonya

⁴⁸ Hikmet Bayur, “İkinci Meşrutiyet Devri Üzerinde Bazı Düşünceler”, *Belleten*, C. XXIII, Sayı: 90, Nisan 1959, s. 267.

⁴⁹ H. Bayur, “İkinci Meşrutiyet Devri ...”, s. 267.

⁵⁰ S. Akşin, *100 ...*, s.68-69.

⁵¹ Ş. Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, 4. Baskı, Cilt II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986, s. 67.

⁵² Ahmet Cevat Emre, *İki Neslin Tarihi*, Hilmi Kitapevi, İstanbul 1960, s. 103.

bölgesinde çalışmalarını gizli yürüten cemiyetin en büyük korkusu Sultan Abdülhamit'in hafiyelerine yakalanmaktı. Zira cemiyetin tam hazır olmadan gün yüzüne çıkması, erken bir son anlamı taşımaktaydı. Bu kritik süreçte Abdülhamit'in hafiyelerinden Nazım Paşa'nın yaralanması ve İstanbul'a giderek Makedonya'daki karışıklığı padişaha iletmesi üzerine bölgeye bir heyet gönderilmiştir. Orduyu teftiş etme maksadıyla yollanan bu heyet aslında gizli örgütü ortaya çıkarmayı amaçlıyordu. Ancak heyet bunda başarılı olamamıştır. Resneli Niyazi'nin 28 Haziran'da düzenlediği toplantı "Hacı Ağa" olarak bilinen birinin evinde yapılmıştı. Toplantıda, Niyazi Saray'a karşı başkaldırarak ve meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi için savaşmak niyetinde olduğunu açıklamıştır. Niyazi'nin fikirleri toplantıya katılanlarca tartışılmış ve nihayetinde 3 Temmuz Cuma günü isyanın başlamasına karar verilmiştir.⁵³

Kolağası Niyazi önderliğinde başlayan "Hürriyet İsyani!" İttihatçıların birçoğu tarafından şaşkınlıkla izlenmiştir. Hatta böyle bir faaliyetin cemiyetin üzerine yıkılmaması görüşünü savunanlarda olmuştur. Ancak bu ayaklanmanın tesiriyle II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Yaklaşık 200 kişiyle atılan bu adım neticesinde Balkanlarda birçok yerde ayaklanmalar çıkmış ve hükümet bu isyanları bastıramamıştır. Durumun kötüye gittiği gören hükümet kendi iktidarını korumak için 24 Temmuz'da Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı yönetiminin bunu yapmasındaki temel etken; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı ele geçirerek, Sultan Abdülhamit devrine son vermek istemesidir. Ancak yaşananlardan endişelenen Padişah, meşrutiyetin savunucusu gibi davranarak cemiyetin elindeki kozları almayı denemiştir. Hatta bu durumla ilgili Feroz Ahmad; "*Abdülhamit geri getirilir getirilmez Meşrutiyete sahip çıkarak, Mithat Paşa'nın oğluna (1876) 'Meşrutiyetinin vatanın ve milletin iyiliği için ilan edildiğini, ancak vatan hainlerinin Meşrutiyeti kaldırarak kendisine ihanet ettiklerini' söylüyordu*"⁵⁴ diye nakletmektedir.

Sultan Abdülhamit'in II. Meşrutiyet'i ilanına dair Tebligat-ı Resmîye'de şu yazı kaleme alınmıştır:

"Şeref Müteallik buyrulan irade-i seniyye-i hazreti zillullahi mantuk-ı hümayunca merci-i alisinden keşide kılınan telgrafname-i umumi suretidir: Tesis-i celil-i cenâb-ı hilafetpenahi olan Kanun-i Esasi'den suret-i teşkili beyan olunan Meclis-i Mebusanın içtimaa davet olunması şeref taalluk buyrulan

⁵³ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki: 1908-1914*, Çev: Nuran Yavuz, 6. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2004, s. 19-20.

⁵⁴ F. Ahmad, *İttihat ve Terakki ...*, s. 29.

irade-i seniyye-i hazret-i hilafetpenahi icâb-ı ailesinden bulunmuş ve hükm-i celili bilcümle vilâyât-ı şahane valilikleriyle elviye-i gayr-i mülhaka mutasarrıflıklarına tebliğ kılınmış olmakla araca da kanun-ı mezkûrde münderiç safahatı haiz intihabatın icrası.”⁵⁵

Meşrutiyet’in yeniden ilanıyla Osmanlı Devleti 30 yıl aradan sonra yeniden yönetimde değişikliğe gitmiştir. Meşrutiyeti ilanı üzerine Halil Bey (Menteşe), cemiyetin programı ile ilgili olarak; “*Devleti kurtarmak için çok uluslu imparatorluğu yeniden düzenlemek istemiştir. Herkesin eşit haklara sahip olduğu bir düzen uygulamak istemişlerdir*”⁵⁶ demiştir.

İttihatçılar, verdikleri gizli mücadelenin meyvesini Meşrutiyeti ilan ettirerek almışlardı. Ancak bundan sonra devletin başına ne gelirse İTC sorumlu tutulacaktı. Bununla birlikte İTC yöneticileri, padişah ve saltanat sistemine dokunmayarak bekle-gör siyaseti izlemişlerdir. Abdülhamit’in başta kalması ise ittihatçıların manevra kabiliyetlerini yine kısıtlamıştır. Ayrıca İTC üyeleri devlet yönetme konusunda tecrübesizdiler. Bu nedenle İttihatçılar devlet erkini tam olarak Ocak 1913’teki Bâb-ı âlî Baskını’yla ele almışlardır. II. Meşrutiyet’in ilanından sonraki 5 yıl, cemiyetin tecrübelenmeye çalıştığı dönemi ifade eder. Ancak devlet idaresinde 5 yıllık tecrübenin yetersiz kaldığı, önemli olanın devlet geleneği olduğunu anlamak için I. Dünya Savaşı’na girmek gerekecektir. Zira I. Dünya Savaşı hem Osmanlı Devleti hem de İTC için bir yıkıma dönüşmüştür.

1.3.1. Cumhuriyet Laboratuvarında İttihatçılar

Osmanlı Devleti’nin artık tarih sahnesinden silineceği bir süreçte iktidarı ele geçiren İttihatçılar, kendilerini büyük savaşların ortasında bulmuşlardır. Tarık Zafer Tunaya’nın deyimiyle “Cumhuriyetin siyasi laboratuvarı”⁵⁷ olarak değerlendirilen bu dönem, İttihatçılar için çok zorlu bir süreci ifade etmektedir. Bu dönemde Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, Balkan Devletleri gözünü Osmanlı’ya dikmiş, emperyalist devletler Osmanlı’yı paylaşma planları yapmıştır.

Siyasi birliğini 1871’de tamamlayabilen İtalya, geç kaldığı sömürge yarışında yer alabilmek adına Trablusgarp’a yönelmiştir.⁵⁸ Osmanlı Devleti’nin sıkıntılı durumundan faydalanan İtalyanlar, 28 Eylül 1911’de Osmanlı’ya bir nota vererek;

⁵⁵ K. Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s. 198.

⁵⁶ A. C. Emre, *İki Neslin Tarihi*, s. 105.

⁵⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Medeniyetin Bekleme Odasında*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1989.

⁵⁸ S. Akşin, *100 Soruda İttihat ...*, s. 188

Osmanlı'nın burayı geri bıraktığını ve İtalyan tacirlere kötü davrandığını iddia etmiştir. Daha sonra da verdiği notanın süresi dolmadan Trablusgarp'ı işgal etmiştir.⁵⁹ Bölgede yer alan Osmanlı askerlerinin Yemen'e kaydırılması ve Abdülhamit'tin oluşturduğu yerli ordunun İttihatçılar tarafından dağıtılması, Trablusgarp'a müdahaleyi engellemiştir.⁶⁰ Bu durumda bölgeye ancak gönüllü subayların gitmesiyle işgale karşı direniş gösterilebilmiştir. Trablusgarp'a giden gönüllüler arasında Enver [Paşa] ve Mustafa Kemal [Paşa] gibi ünlü ittihatçılar yer almaktaydı. Balkanlarda da siyasi havanın Osmanlı aleyhine dönmesi ve Karadağ'ın Osmanlı topraklarını işgal etmesiyle Balkan Savaşı başlamış, Osmanlı Devleti de İtalya ile anlaşmak zorunda kalmıştır. Uşi Antlaşması'yla Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'daki son toprağını kaybetmiştir.⁶¹

Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti'nin görece güçlü olması, büyük devletleri endişelendirmiştir. Osmanlı Devleti'ne verdikleri notada savaş bittikten sonra herkes savaştan önceki topraklarına geri çekilecek direktifini vermişlerdi. Ancak bu dönemde siyasetin orduyu esir almasının da etkisiyle Osmanlı Devleti zayıf balkan devletlerine karşı savaşı kaybetmiştir. Bunda İTC'nin karşısında duran Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF) ile aralarının açık olması da etkili olmuştur. Komitacılık ruhundan doğmuş olan İTC, II. Meşrutiyet'ten sonra bu yapının özünde olan durumlardan ötürü, kendilerini devlet adamı olarak görenlerin sayısı oldukça fazla olmuştur. Bu durum ordunun en güçlü kanadının İTC'den olması ve paşaların gözlerini bunlarla korkutması devlet içinde bir yıkıma sebebiyet vermiştir.⁶²

Osmanlı Devleti, I. Balkan Savaşı'yla adeta Avrupa'dan silinmiştir. Bilhassa İstanbul şehri için hayati önem taşıyan ve Osmanlı'nın ikinci başkenti olan Edirne'nin Bulgarların eline geçmesi infiale neden olmuştur. Ancak ilk savaşta Bulgarların tahmin edilenden fazla toprağa kavuşması, Balkan devletleri arasında yeni bir mücadeleyi doğurmuştur. Balkan devletlerinin toprak paylaşım mücadelelerinden istifade eden Enver Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu Edirne'yi geri alma başarısını göstermiştir. Böylece hem Enver Paşa "*Edirne Fatih*i" olarak algılanmış hem de halkın gözünde İttihatçıların değeri artmıştır.⁶³

---

⁵⁹ Ahmet Gündüz, Selim Kaya ve İsa Kalaycı, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, 2. Baskı, Pagem Akademi Yay., Ankara 2011, s. 37-38.

⁶⁰ S. Akşin, *100 Soruda İttihat ...*, s.188-189.

⁶¹ A. Gündüz vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, s. 37-38.

⁶² H. Bayur, "İkinci Meşrutiyet Devri ...", s. 282.

⁶³ Murat Bardakçı, *Enver*, 2. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 104.

1908’de ‘*Hürriyet Kahramanı*’, 1913’te ‘*Edirne Fatih*i’ olan Enver Paşa, bu tarihten itibaren aldığı kararlarla sadece kendisinin değil, İTC’nin ve devletin de geleceğini belirlemiştir. Kısa sürede elde ettiği güç Enver Paşa’nın I. Dünya Savaşı esnasında İngilizlerden kaçan 2 Alman gemisini kimseye danışmadan Osmanlı’ya dâhil etme imkânı vermiştir. Yalnız bu karar Osmanlı’nın birçok cephede savaşa tutuşmasının kapısını araladığı gibi, imparatorluğun yıkılışını da beraberinde getirmiştir. 4 yıl sürecek olan dünya savaşında Osmanlı’nın da içinde bulunduğu İttifak Devletleri savaşı kaybetmiştir. Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi’ni imzalanmış ve İtilaf Devletleri Osmanlı topraklarını işgale başlamıştır.⁶⁴

Ahmet Cevat Emre’nin *İki Neslin Tarihi* adlı eserinde; Enver Paşa’nın 2 Alman gemisinin İngilizlerden kurtarılmasında rol oynadığını ancak Rusların Sivastopol Limanını bombalama olayı ile ilgili Enver Paşa’nın rolünü tespit etmenin güç olduğunu bildirmiştir. Aynı eserde Enver Paşa’nın bir Alman hayranı olduğu vurgulanırken, Almanların asla yıkılmayacağını düşündüğü belirtilmiştir.⁶⁵ Lakin Osmanlı üzerindeki Alman nüfuzunun oluşmasını Enver Paşa’yla sınırlamak mümkün değildir. Almanlarla yapılan işbirliğinin tarihi kökleri 93 Harbi’ne kadar gider. 1878 Berlin Kongresi ile Osmanlı Devleti üzerinde yabancı devletlerin özellikle İngiltere ve Fransa’nın Osmanlı Devletini hiçe saymaları ve Balkanlarda Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun gücünü artırması, Almanya’nın geniş hammadde topraklarına sahip Osmanlı Devletine ilgisini arttırmıştır.⁶⁶ Berlin Kongresi’nden sonra Jön Türklerin bile istemediği Almanlar ile artık anlaşmanın yolları aranmış ve Alman subaylar Osmanlı Ordusu’nu modernize etmeye başlamıştır. Almanların Abdülhamit ile olan yakın ilişkileri yüzünden İttihatçılar uzun süre Almanlara karşı soğuk durmuşlardır. Bu ise İttihatçıların İngilizlere daha yakın bir politika izlemeleri gerektiği düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Böylelikle Almanların gücünü kırarak Üçlü İtilaf Devletlerinin desteğini almaya çalışmışlardır. Ancak Trablusgarp’ın işgaline İngilizlerin sessiz kalması Almanlardan başka müttefik kalmadığını ortaya koymuştur. Manastır’daki “*Mithat Paşa Anayasası’nı getirmek ve Türkiye’yi Almanya’nın pençesinden kurtarmak*” yemini de böylece tarihe karışmıştır.⁶⁷

⁶⁴ Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I, 12. Baskı, ATAM Yay., Ankara 2016, s. 73-78.

⁶⁵ A. C. Emre, *İki Neslin Tarihi*, s. 200-201.

⁶⁶ Cenk Reyhan, “Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1874-1914)”, *Belleten*, C. LXIX, S. 254, Ankara, Nisan 2005, s. 226.

⁶⁷ C. Reyhan, “Türk-Alman İlişkilerinin ...”, s. 232.

Osmanlı Devletini Almanya'ya yaklaştıran bir başka neden ise Balkan Savaşlarından sonra toplanan elçilerin kararları olmuştur. Elçilerin Osmanlı aleyhinde verdikleri karardan dolayı, Osmanlı Devleti büyük Avrupa devletlerine karşı koymak için Almanlara yaklaşmıştır.⁶⁸ Tabii bu durumdan önce Osmanlı Devleti içinde bulunan yüksek derecedeki memurlar İngiliz, Fransız ve Ruslar ile bir anlaşmanın zeminini de aramışlardı. Bunların en üstünde bulunan Enver Paşa'nın bir Alman hayranı olması işleri bozmuştur. Batılı güçler ile anlaşma yapmak ancak hayalden ibaret olarak kalıp, somut adımlar tam anlamı ile atılmamıştır.⁶⁹

I. Dünya Savaşına Osmanlı Devleti'nin girmesi G. Jaeschke'nin belirtildiğine göre; Enver Paşa'nın Almanlardan aldığı gemilere verdiği emir doğrultusunda gerçekleşmiştir. "*Türk Donanması Karadeniz'de deniz hâkimiyetini elde etmeli. Rus Donanması arayınız, bulduğunuz yerde harp ilanı olmaksızın hücum ediniz!*"⁷⁰ şeklindeki bu emir, imparatorluğun kaderini belirlemiştir.

Enver Paşa I. Dünya Savaşı'na girince oluşabilecek en kötü senaryoyu da düşünmüş, İtilaf devletlerinin asırlardır istediği Anadolu topraklarını savaştan sonra da koruyacak savunma merkezlerinin kurulmasını istemiştir. Bu durumu Mehmet Talat Bey'e ilettikten sonra vatanperver ve milliyetçi kesimden özellikle şair kesimden *Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi, Halide Edip, Hüseyin Cahid, Ebüzziyazade Velid, Yunus Nadi, Mehmet Akif, Süleyman Nazif, Aka Gündüz, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura* gibi isimler seçilmiştir. Bu durum özellikle Teşkilat-ı Mahsusa tarafından dikkatle incelenmiş ve yıkım ortamında nasıl davranacakları merakla beklenmiştir. Psikolojik testi geçen bu şairlerin Milli Mücadele doğrultusunda kenetlenmelerinden sonra sıra silah depolarına gelmiştir.⁷¹ Bu durum ile ilgili olarak Cemal Kutay; "*Bu konu ile alakalı belgeler yok edilmiştir*"⁷² diyerek meselenin gizlendiğinden bahsetmiştir. Fakat Rıza Tevfik bu konu ile ilgili olarak;

"İttihadcılarının daima ve münhasıran zaferi düşündükleri de doğru değildir. Harbin daha ikinci senesinin sonunda, mağlubiyeti kuvvetli bir ihtimal olarak gördükleri ve eğer bozgun hudutlarımıza kadar dayanırsa vatanın harap olmaktan kurtulmuş bakiyesini de harp sahnesi haline getirmek için plan hazırladıkları muhakakktı. Bu planları da, resmen hükümet değil, Enver Paşa ile her hareketinde ona

⁶⁸ G. Jaeschke, "I. Ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası", Çev. : Mihin Lugal, *Belleten*, C. XLI, S. 164, Ankara, Ekim 1977, s. 733-734.

⁶⁹ Ş. S. Aydemir, "*Makedonya'dan ...*", C. 2, s. 512.

⁷⁰ G. Jaeschke, "I. Ve II. Dünya ...", s. 736.

⁷¹ Cemal Kutay, *Milli Mücadele Öncekiler ve Sonrakiler*, Ercan Matbaası, İstanbul 1963, s. 10.

⁷² C. Kutay, *Milli Mücadele Öncekiler...*, s. 19.

*zahir olan malum yârani ve o meşhur gizli teşkilat hazırlamıştı*⁷³
sözleriyle yeni bir mücadele vermenin hesaplarının yapıldığından bahsetmiştir.

1.4. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Savunduğu Fikir Akımları

İttihat ve Terakki üyelerinin düşmüş olduğu en büyük yanılgı, Meşrutiyet ilan edildikten sonra namuslu ve vatansever insanların iş başına geleceğini zannetmeleridir. Tecrübesiz ve genç subaylardan kurulu bu cemiyet artık yavaş yavaş devleti kontrol altına aldıklarından ve bu dönemde birçok felaketin meydana gelmesi ile devleti uçuruma sürüklemişlerdir.⁷⁴

Osmanlı Devleti'nin subay kadrosuna her milletten adam alınmıyordu. Ermeni, Rum, Yahudi ve Bulgarlardan subay alınmazken Arnavutlardan alınmıyordu. Nitekim bu durum 1908 devriminde Arnavutların desteğinin alınmasını sağlanmıştır. Burada Arnavutları oluşturan ulusun büyük çoğunluğu Osmanlıyı güçlendirmekten ziyade Arnavutların bağımsızlığı için çalışmalar yapmıştır. Ancak İttihat ve Terakki'yi oluşturanların büyük çoğunluğu Müslüman Türklerden oluşmasına rağmen, bunlar Osmanlı Devletini güçlendirmeye çalışıyorlardı.⁷⁵

İttihatçıların savundukları Osmanlılık fikri, o devirde en çok kullanılan ve savunulan ideolojilerin ilerisindeydi. Çünkü memleket içinde bulunan bütün etnik ve dini gruplara yer vermişlerdir. Tabii bu durum Osmanlı Devleti'nin kozmopolit yapısından da kaynaklanıyordu. Fakat zamanla milliyetçilik akımlarının etkilediği Osmanlı Millet Sistemi bozulmaya başlamıştır. Osmanlı mensupları olan milletlerin ipi kopmuş teşbih tanesi gibi birer birer ayrılması, İTC'nin Türkçülüğe meyletmesinin en önemli nedeni olmuştur. Bu davranış değişikliği Türk ırkını üstün tutup bir olay esnasında Türklerin lehine karar verilmesiyle sonuçlanmıştır.⁷⁶ İTC'nin uygulamış olduğu bu siyaset muhalefete karşı baskı yapmasına neden olmuştur. Bir başkasının kendilerine yaptığı muhalefeti, Türklüğe karşı yapılmış gibi lanse ederek, muhalifleri vatan hainliğiyle suçlamışlardır.⁷⁷

Cemiyet 1918 yılına kadar iktidarda kalmış ve bu dönemde önce Abdülhamit'in düşüncesi olan Panislamizm'i benimsemiştir. Ama devletin artık bu

⁷³ C. Kutay, *Milli Mücadele Öncekiler ...*, s. 21-22.

⁷⁴ H. C. Yalçın, *Talat Paşa*, s. 15.

⁷⁵ E. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s.48-49.

⁷⁶ O. S. Kocahanoğlu, *İttihat Terakkinin Yargılanması ...*, s. 18.

⁷⁷ Sina Akşin, *Mutlakıyete Dönüş 1918-1919; İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 3. Baskı, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 19.

sistemi uygulamayacağını farkına varan cemiyet, stratejisini Türklük üzerine kurarak, Pantürkizm veya Turancılık düşüncesini uygulamaya karar vermiştir.⁷⁸

Osmanlı Devleti kurulduğu andan itibaren herhangi bir milliyetçilik isyanı ile karşılaşmamıştır. Bunda uyguladığı hoşgörü siyasetinin önemli bir rolü vardı. Ancak 1789 Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı ulusçuluk fikri ve Avrupalıların Şark Meselesi olarak gördükleri Osmanlı'yı Balkanlardan atma girişimi, Osmanlı Devleti içerisinde milliyetçilik isyanlarının çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı idarecileri bu durumun önüne geçmek için çeşitli fikirler ortaya koymuşlardır. Osmanlıcılık, İslamcılık ve İTC iktidara gelince özellikle Enver Paşa'nın da hayali olan Turancılık fikri bunlardandır. İTC'nin Türkçülüğe meyletmesinin çeşitli amilleri vardır. *“Rumların Yunanilik, Ermenilerin Ermenistan, Arapların Araplık meselelerine karşı olanlar da bir Turancılık meselesi ortaya çıkarmışlardı.”*⁷⁹ Bu sebeple İTC'nin kuruldukları bölgede siyasi yapıları onları Türkçülük ideolojilerini tercih etmelerine neden olmuştur.

Cemiyet'in Osmanlıcılık fikri de *“Siyasi”* ve *“İçtimai”* olarak ikiye ayrılmıştır. Siyasi hiçbir hukuka sahip olmayanlar, içtimai nüfuzlarını genişleterek siyasi bir güç haline getirmek temayülünde olduklarından hükümetle daima mücadele halindeydiler.⁸⁰

İTC'nin eylemleri genel olarak değerlendirildiğinde *“inkılapçı”* oldukları söylenebilir. Yine İttihatçıların içtimai hayatta toplumları birbirine bağlama ve onlar arasındaki sorunları çözmek için gayret sarf ettikleri görülebilir.⁸¹ Ancak Osmanlıcılık fikri konusunda İttihatçılar yanlış yaptığını anlamışlardır. Bünyesinde barındırdığı azınlık unsurların Osmanlılık fikrini benimsemediğini görmüşlerdir. Kurguladıkları *“Büyük Osmanlı”* fikri böylece geri dönmek üzere cemiyet programından çıkarılmıştır.⁸²

Turancılık fikrinin uygulanma alanı olarak, Osmanlı Devleti içinde bulunan bölücülere karşı tepki gösteren Türk unsurunun bulunduğu yerler seçilmiştir. Bunun için İTC üyeleri sanatın her dalında *“millî”* adını verdikleri kahramanları çıkararak, Türkleri etkili bir şekilde kullanmayı yeğlemişlerdir. Bu uğurda da devletin kurucu unsuru olarak gördükleri Türkleri Osmanlı'nın kozmopolit yapısından ayırmaya

⁷⁸ E. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 50.

⁷⁹ Ahmet Refik Altınay, *İki Komite İki Kıtıl*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1999, s. 29.

⁸⁰ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, Sabah Kitapları, C. 2, İstanbul 1997, s. 68.

⁸¹ C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. 2, s. 69.

⁸² C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. 2, s. 74.

çalışarak, yıkılmakta olan devleti yeniden toparlanmayı amaçlamışlardır.⁸³ Bu duruma örnek olarak Samet Ağaoğlu'nun "*Babamın Arkadaşları*" adlı kitabındaki ifadeler gösterilebilir: "Enver Paşa'nın Selanik ziyareti esnasında her tarafın bayraklarla donatılması, uygulanan siyaset gereğiydi. Enver Paşa'nın "*Milli Kahraman*" olması, Sadrazam Talat Bey'in "*Büyük Siyasi*", Abdülhak Hamid'in "*Dahi Şair*", Rıza Tevfik'in "*Milli Filozof*", Mehmet Emin'in "*Milli Şair*" sıfatlarla topluma sunulması Türk unsurunun güçlendirilmesi hamleleriydi."⁸⁴ Devleti yöneten İTC, yok olmamak için Türk unsurunu kuvvetlendirerek yıkılışa bir dur demek istemiştir. Ancak bu durumu Türk olan bazı kesimlere aktaramadıklarından dolayı bu Türkler "Ademi Merkezîyet" fikrine kapılmışlardır. Yani Türkçülük fikirleri bazı Türk kesimleri tarafından dahi anlaşılamamıştır.⁸⁵

---

⁸³ Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1958, s. 20.

⁸⁴ S. Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, s. 20.

⁸⁵ H. C. Yalçın, *Talat Paşa*, s. 30.

2. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE'DE KAMUFLE İTTİHATÇILIK

2.1. Mondros Mütarekesi'yle Gelen Zorunlu Değişim

Milli Mücadele dönemindeki genel atmosferi ve İttihatçıların eylemlerini Tarık Zafer Tunaya şöyle açıklamıştır: “Mütareke dönemi milliyetçi eylemlerin, himaye ve manda sorunlarının birbiriyle çatıştığı bir süreyi kapsar. Meşrutiyetin başa çıkamadığı tüm sorunları Harbi Umumi galipleri Türkler aleyhine Sevres ile çözmek istemişlerdir.”⁸⁶

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, sultanın saltanatını korumak için yaptığı girişimlerle İTC'ye muhalefetin oldukça arttığı bir döneme girilmiştir. Sultanın öldürülme korkusu ve Enver Paşa'nın hala hayallerini koruması, devlet yöneticilerini İngilizlerle bir anlaşma imzalamaya zorlamıştır.⁸⁷ Bu şartlar altında İTC kabinesi Osmanlı Devleti'ndeki son toplantısını yapmaya hazırlanmıştır. Kabinede bulunan pek çok bakan, savaşın devam etmesi taraftarlarıydı. Bunlar arasında; “Adliye Nazırı Doktor Nazım Bey, Harbiye Nazırı Halil Bey, Maarif Nazırı Doktor Nazım Bey, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa” yer almaktaydı. Ancak Osmanlı Devleti'nin müttefiklerinden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun savaşa devam etmek istememesi ve itilaf güçlerinin Bulgar cephesini yarması üzerine Osmanlı Devleti için de savaşın sonunu getirmiştir. Ordunun Filistin'den Suriye'ye çekilmesi Mehmet Talat Bey'i harbe devam etmeme fikrine itmiştir. Tüm olumsuz haberlerden sonra ülkenin son bağımsız kabinesi olan İttihat ve Terakkiciler 8 Ekim 1918'de istifa etmiştir.⁸⁸

İstanbul'da işlerin iyi gitmediğini anlayan Enver Paşa, son bir hamle olarak Kafkasya'daki orduyu kullanarak savaşa devam edeceği ümidini sürdürmüştür. Ancak Mehmet Talat Bey buna da mâni olarak artık yapacakları bir şey olmadığını ve memleketin kurtuluşunun diğer vatan evlatlarınca yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁹

⁸⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler: Mütareke Dönemi*, 4. Baskı, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 39.

⁸⁷ Gotthard Jeaschke, “İngiliz Belgeleri Işığında Mondros'a Giden Yol”, *Belleten*, C. XXXI, S. 121, Ankara, Ocak 1967, s. 131-132.

⁸⁸ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.I, s. 5.

⁸⁹ C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. I, s. 89.

Talat Paşa'nın istifa etmesi Enver Paşa'yı kızdırmıştır. Enver Paşa en azından sulh şartlarının öğrenilmesi gerektiğini düşünmüştür. Böyle bir ortamda Enver Paşa başka bir yol aramış ve en sonunda kendisine sürekli rakip olarak gördüğü Mustafa Kemal Paşa'yı son kurtuluş reçetesi olarak düşünmüştür. Eğer kendileri iktidardan çekilecekse, yerlerine kuvvetli bir kabinenin kurulması gerektiğini belirtmiştir. Enver Paşa'nın: "*Orduyu Mustafa Kemal Paşa'dan başkası idare edemez.*" şeklindeki cümlesinden hem birbirleriyle mücadelelinin beyhude olduğunun farkına vardığını hem de Mustafa Kemal'e olan inancını göstermesi bakımından önemlidir.⁹⁰ Ancak bu olay gerçekleşmemiş ve Mustafa Kemal Paşa kabinede görev almamıştır. Şevket Süreyya Aydemir, Mustafa Kemal'in kabineye girmemesini isabet bulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın orduda yer almamasını, Milli Mücadele açısından olumlu olarak değerlendirmiştir. Zira bu dönemde orduyu idare eden dönemin genelkurmay başkanları, İngilizler tarafından her olumsuzlukta azarlanacak kimselerdi.⁹¹

Mondros Antlaşmasının imzalanmasından sonra iktidarda bulunan Mehmet Talat Bey kabinesi istifa etmiştir. Cemiyet bunun üzerine son kongresini toplamıştır. İTC içinde bazı kopmalar meydana gelmiştir. Ali Fethi Okyar ile Hüseyin Kazım Kadri partiden ayrılıp "*Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkasını (Özgürlükçü Halk Partisi)*"nı kurmuşlardır.⁹² İTC üyeleri bu kopmaya tepki göstermemişlerdir. Aksine son kongreye bu yeni kurulan partiyi de çağırılmışlardır.⁹³

"*Fırkanın son kongresi, 1918 Kasım'ının 1. günü saat 11.00'de, Merkez-i Umumi binasında toplanmıştır. Mondros Ateşkesini izleyen günlerde, istifalar ve yeni parti girişimleri birbirini izlediği için kongreye 120 kadar üye katılmıştır. Kongre reisliğini Talat Paşa yüklenmiştir. Daha sonra siyasal hayattan çekileceği de kesinleşince, yerini İsmail Canbolat Bey'e bırakmıştır.*"⁹⁴ Kongrenin toplanma sebeplerinden biri de İTC'yi yöneten üyelerin yurt dışına çıkmalarını kolaylaştırmaktır. Mehmet Talat Bey'in de kongre de bulunması İttihatçıların yurt dışına çıkmalarına pek imkân vermemiştir. Buna rağmen ilk günden sonra İttihatçılar yurt dışına çıkmışlardır. Bu durum parti içerisinde büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. İTC üyeleri yurt dışına çıkarlarken, belgeler Dr. Nazım tarafından yurt dışına götürülmüştür. Dönemi aydınlatan belgelerin hâlihazır ortada

⁹⁰ C. Bayar, *Ben de yazdım*, C. I, s. 11.

⁹¹ Ş. S. Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya...*, C. II, s. 455.

⁹² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi; İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, 4. Baskı, C.I, Ankara 2013, s. 84-85.

⁹³ S. Akşin, *Mutlakıyete Dönüş 1918-1919 ...*, s. 20.

⁹⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler: İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, 5. Baskı, C. III, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 662.

olmaması bu konuyla ilgili farklı söylemlerin ortaya atılmasına neden olmuştur.⁹⁵ Talat ve Ziya Gökalp'ın istifası üzerine divan başkanlığına, Mehmet Emin Bey, ikinci başkanlığa ise Ertuğrul mebusu Şemsettin Bey getirilmiştir.⁹⁶

İttihatçıların kongresi toplandığı sırada devleti yöneten İTC'deki önemli kişiler yurt dışına çıkmıştı. Bunlar arasında “*Talat, Enver, Cemal beylerin yanı sıra; merkez yönetiminden Dr. Nazım, Dr. Bahattin Şakir, Beyrut Valisi Azmi, eski polis müdürü Bedri ve Dr. Rusuhi*”⁹⁷ sayılmaktadır. İttihatçı liderlerin yurtdışına kaçmaları kongreye katılanları üzmüştür. İttihatçı liderler ülkeyi kurtarmak için dışarıda güç toplayıp yeniden devletin başına geçme hayali kurmuşlardır. Ancak yaptıkları bu davranış halk arasında bir moral bozukluğuna sebep olduğu gibi, bir İttihatçı düşmanlığı veya soğukluğu doğurmuştur.⁹⁸

“*Kongrede iki tez çarpışmıştır: bir öneriye göre İttihat ve Terakki kendini feshedecek siyasal yaşamından kesin olarak çekilmelidir. Karşı öneriye göre İttihat ve Terakki programı ile siyasal sabıkası olmayan, yıpranmamış isimler yeni bir parti kurmalıdırlar. Bu takdirde İttihat ve Terakki mefsuh (feshedilmiş) sayılmayacak, biçim değiştirecek, aynı öz ile başka bir ulusal partiye dönüşecektir.*”⁹⁹ Bu karara uygun olarak yeni kurulan Teceddüt Fırkası eski partisi olan İTC'den farklı bir şekilde liberal kimliğe bürünmüştür. Teceddüt fırkası daha inkılapçı ve demokratik görünümüyle dikkat çekmemeye çalışmıştır. İki parti arasındaki en önemli fark ise; İTC Enver Talat ve Cemal Beylerin hâkimiyetindeyken, Teceddüt'de kararlar 21 kişilik bir kurul tarafından alınmıştır.¹⁰⁰ Bu durum dahi Teceddüt Fırkasının hem daha demokratik hem daha liberal yapısını göstermektedir.

2.2. Teceddüt Fırkası

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra, İTC'nin devleti kurtaracak konuma sahip olmadığı anlaşılmıştır. Orduyu kontrol eden Enver Paşa ve Sadrazam Mehmet Talat Bey ülke dışına çıkmıştır.¹⁰¹ Sadrazam Mehmet Talat Bey'den sonra kabineyi kurma görevi Tefik Paşa'ya verilmiştir. Tefik Paşa'da ilk iş olarak İTC'nin mallarına el koydurmuştur.¹⁰² İktidarda bulunan İTC bu durumun

⁹⁵ O. S. Kocahanoğlu, *İttihat Terakkinin Yargılanması ...* , s. 24.

⁹⁶ C. Kutay, *Milli Mücadelede Öncekiler ...* , s. 60.

⁹⁷ Ş. Turan, *Türk Devrimi Üzerine ...* , s. 85.

⁹⁸ Ş. Turan, *Türk Devrimi Üzerine ...* , s. 86.

⁹⁹ T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler...* , C. II, s. 73.

¹⁰⁰ S. Akşin, *Mutlakiyete Dönüş 1918-1919 ...* , s. 21.

¹⁰¹ T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler ...* , C. II, s. 75.

¹⁰² T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler ...* , C. II, s. 7

farkına varıp daha uzlaşmacı bir kabine kurmak istemiştir. Ancak bu boşluğu iyi gören padişah Vahdettin kendi istediği kişileri kabineye almak istemiştir. Cemiyet bu duruma karşı geldiyse de yapılan toplantılar sonucu kabineye çok az sayıda İTC üyesi girmiştir.

İTC 5 Kasım 1918'de son defa toplanmış ve kendini feshetmiştir. Kongre sırasında Teceddüt Fırkası adlı yeni bir parti kurulmuştur. Bu yeni parti, "9 olumsuz ve 4 çekimsere karşı 35 oyla yeni örgüt olarak kabul edilmiştir."¹⁰³ Teceddüt'ün üyeleri yine cemiyet içerisinde seçilmiştir. Ancak İTC'den farklı bir politika izleyeceklerini belirtmişlerdir.¹⁰⁴

Teceddüd Fırkası'na ek olarak, içerisinde birçok ittihatçı barındıran *Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası* ve gizli faaliyetlerde bulunan *Karakol Cemiyeti* bir bakıma İttihatçı düşüncenin devamı olmuştur. Cemiyet ile ilgili olarak Yıldırım Orduları Grup Kumandanı mevkiinde bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın da bu yeni kurulan Teceddüt Fırkasına üye olduğu iddia edilmiştir. "Söz Gazetesi"nin ortaya attığı bu iddiaya Mustafa Kemal Paşa şöyle cevap vermiştir:

*"Beyefendi! Gazetenizin 29 Kânunuevvel 1134 (1918) pazar tarihli nüshasında bazı membalardan size temin edildiğine göre benim Teceddüd Fırkası'na dâhil olduğum hakkında bir haber neşr olunmuştur. Bu haber doğru değildir. Ben askeri sıfat ve makamımla nispet ve alakamı muhafaza etmekteyim. Binaenaleyh hakikate uymayan haberin tekzibini rica ederim."*¹⁰⁵

Savaşın kaybedilmesi, muhalefet kanadını harekete geçirmiştir. İTC üyelerine karşı İtilaf Devletlerinin de desteği ile yakalama kararları çıkarılmıştır. 30 Ocak 1920 tarihinde İTC üyeleri yakalanmaya başlanmıştır. Yakalananlar arasında "*İsmail Canbulat, Hüseyin Cahit Yalçın, İaşeci Kara Kemal, Ziya Gökalp*" gibi kişiler vardır. Ancak bu durumdan daha vahim bir tablo Damat Ferit Paşa'nın sadrazamlık makamlığına getirilmesidir. Damat Ferit'in sadrazamlığıyla İTC ve onun haleflerine yönelik baskılar artarak devam etmiştir.¹⁰⁶

İTC her ne kadar 5 Kasım 1918'deki kongresinde fesih kararı alsa da, ülke içerisinde birçok hücresi hala ayakta kalmıştır. Hatta HİF sürekli olarak Anadolu'daki kurtuluş mücadelesini sürekli ittihatçılıkla suçlamıştır. HİF'in suçlamaları da İTC

¹⁰³ Ş. Turan, *Türk Devrimleri Üzerine ...*, s. 85.

¹⁰⁴ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 133-134.

¹⁰⁵ C. Kutay, *Milli Mücadele'de Öncekiler ...*, s. 199.

¹⁰⁶ C. Kutay, *Milli Mücadele'de Öncekiler ...*, s. 183-184.

üyelerinin Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı'na katıldıklarının delillerindedir. Ancak İTC'den farklı olarak Milli Mücadele kahramanlarının emri altına girmişlerdir.¹⁰⁷

Bu dönemde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kuruldukları bölgelerde ilmi çalışmalar yaparak Wilson Prensipleri'ne istinaden faaliyet göstermişlerdir. Bu cemiyetler, kendi bölgelerindeki halkın çoğunluğunun Türk ve Müslümanlardan oluştuğunu, işgallerin haksız olduğunu ilan etmişlerdir. Siyasi parti halindeki fırkaların içişlerine karışmamışlar, onları serbest bırakmışlardır. Bütün bu cemiyetlerin temeline bakıldığında İttihatçıların izdüşümlerini görmek mümkündür. Ancak bu siyasi partiler İttihatçı düşünceden ziyade Mustafa Kemal Paşa'nın ortaya attığı "Misak-ı Milli" için savaşa katılmışlardır. Bir başka önemli nokta da halktan kimselerin partiye katılmalarını sağlayarak Milli Mücadeleyi halka mal etmişlerdir.¹⁰⁸

Teceddüt Fırkası'nda bazı değişiklikler olmuştur. Meşrutiyet'in gelmesini sağlayan kişilere bir kutsallık yüklenmiş, Enver Paşa ve Mehmet Talat Bey partinin üstünde tutulmuştur. Bu durum yeni kurulan partiye bir ders olmuştur. Bu yüzden yeni parti "fikir ve kanaat" partisi durumunda örgütlenmiştir.¹⁰⁹

Kısacası "Teceddüt Fırkası, 1918 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yok olmamak için bir dönüşüm arayışı çözümüdür ve tanınmış İttihatçılar tarafından kurulmuştur."¹¹⁰ İTC'nin devamı sayılan bir siyasi partidir. Cemiyetin devamı sayılmasında en önemli husus mal varlığını yeni kurulan TF'ye bağışlamasıdır.¹¹¹ Örgüt içi yazışmalarında da her fırsatta bu durum üzerinde durulmuştur. TF'nin İTC'nin çocuğu olduğu sık sık dile getirilmiştir. Bu durum saklanmamış, aksine örgüt içindeki kişileri bir yüreklendirme aracı olarak kullanmışlardır.¹¹²

"Teceddüt Fırkasının Kurucuları şu isimlerden oluşmuştur: Reis Hüseyin hüsnü Paşa, Reis-i Sani İsmail Canbolat, Şemsettin (Günaltay), azalar Faik (Koltakkıran), Yunus Nadi, DR. Teyfik Rüştü, Galip Bahtiyar, Babanzade Hikmet, Sabri (Toprak), Rahmi (İzmir Valisi), ve İttihat ve Terakki ile bağlantısı olan kurucuların bazıları kamuoyu baskısı ile istifa etmek zorunda kalmışlardır. Canbolat, Yunus Nadi, Muhittin ve Dr. Teyfik Rüştü

¹⁰⁷ H. C. Yalçın, *Talat Paşa*, s. 6.

¹⁰⁸ Zekai Güner, *Milli Mücadelede Başlarken Türk Kamuoyu*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 177.

¹⁰⁹ C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. I, s. 88.

¹¹⁰ T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler ...*, C. II, s. 113.

¹¹¹ Emel Akal, *Milli Mücadele Başlangıcından Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 129.

¹¹² T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler...*, C.II, s. 73.

*Beyler partinin kurulmasının üzerinden daha bir ay geçmeden Kasım ayı ortalarında istifa edenler arasındadır.*¹¹³

Bunlara ek olarak Celal Bayar'ın "Ben de Yazdım" eserinin ekler kısmında "Ayan azasından Seyit Bey, Fazıl Arif Bey, Mardin Mebusu İhsan Bey, İstanbul Mebusu Urfanidis Bey, Ergani Mebusu Reşit Paşa, Manisa Mebusu Mustafa Fevzi Paşa, Bağdat Mebusu Sason Efendi," gibi kişilere de yer vermiştir.¹¹⁴ Ayrıca hala kozmopolit yapıda olduğu için parti gayrimüslim zümreden kişileri de içerisine almışlardır.¹¹⁵

"Teceddüt Fırkası'nın kabul ettiği üç ilke vardır.

- 1. Sabık İttihâd ve Terakki ve Meclis-i Umumi Hayarti azalarının bu fırka ile münasebetleri münkatıdır.*
- 2. İttihâd ve Terakki azalarından bu programı kabul etmeyenler firkadan ayrılacaklardır. Hariçten kabul edenler de dâhil olabilecektir.*
- 3. Siyaseti dâhiliye ve hariciyesi yeni esaslara istinaden (dayanarak) ve İttihâd ve Terakkinin mesaisi sabikasından (geçmiş işlerden) büsbütün ayrı bir yol takip eden bu firkaya İttihâd ve Terakki Fırkası azasından evsaf ve şeriat-i âtiyede bulunanların münasebetleri kat olunacaktır."*¹¹⁶

Bu cemiyet Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki yararlı cemiyetlere ve spor kulüplerine yardım etmiştir. Bunlar arasında; Kadıköy Spor Kulübü, Kilikyalılar Cemiyeti, Vilayet-ı Şarkiye Cemiyetleri yer almıştır.¹¹⁷ Cemiyet Anadolu'nun çeşitli noktalarında harekete geçmiştir. Bu yüzden İtilafçılar Kurtuluş Savaşını da İttihatçı bir yapılanma olmakla suçlamışlardır. Özellikle Bolu çevresindeki şiddetli ayaklanmalar TBMM hükümetini tedirgin etmiş ve burada bir kara propaganda yapılmaması için harekete geçmiştir.¹¹⁸

TF, İTC'nin devamı olarak kurulmuş bir partidir ve İttihatçıların Anadolu'da çeşitli yerlerdeki merkezlerini uhdesine almış bir oluşumdur. Anadolu'daki silahlı mücadeleye katkısı ise meclis içinde siyasal söylemlerle kendini göstermiştir. Hükümeti sürekli olarak Anadolu'da gerçekleştirilmekte olan Kuvâ-yı Milliye'ye desteğe çağırmıştır. Ancak İttihatçıların kötü ünü partinin büyük sorunlarla uğraşmasına neden olmuş, bu nedenle de varlığı ancak 7 ay sürmüştür.¹¹⁹

¹¹³ E. Akal, *Milli Mücadele Başlangıcından ...*, s. 133.

¹¹⁴ C. Bayar, *Ben de Yazdım*, C. I, s. 215-216.

¹¹⁵ Ş. Turan, *Türk Devrimleri Üzerine ...*, s. 85.

¹¹⁶ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 136.

¹¹⁷ T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler ...*, C.II, s. 117-118.

¹¹⁸ Erol Evcin, "Bolu Basınında Milli Mücadele", *Belleten*, C. LXXVI, S. 277, Ankara, Aralık 2012, s. 976.

¹¹⁹ T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler ...*, C. II, s. 115.

Parti üyelerinin arasında İttihat ve Terakki erkânından kişilerin yer alması “- Meclis-i Vükelâ’nın 5 Mayıs 1919’da TF’yi kapatmasına neden olmuştur. TF’ye zaten hep şüphe ile bakılmıştı. En sonunda İttihatçıların devamı olduğu onaylanarak parti kapatılmıştır.¹²⁰

2.3. Teşkilat-ı Mahsusa

İstihbarat çalışmaları bakımından Osmanlı Devleti’nde en organize örgütün İTC tarafından oluşturulduğu söylenebilir. İTC’nin amacı yıkılmak üzere olan Osmanlı Devleti’ni içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmaktı. Bunun için Enver Paşa’nın önderliğinde bir örgüt kurmuşlardır.¹²¹ “Ülkenin bölünme ve parçalanmasının önüne geçebilmenin, ancak milli birliğin ve bütünlüğün korunmasıyla, bazı yüce değerlerin ön plana çıkarılmasıyla mümkün olabileceği düşünülmüştür. İşte bu nedenlerle batılı anlamda ilk defa Teşkilat-ı Mahsusa adlı bir teşkilat ortaya çıktı.”¹²² Bu kurulan teşkilat sultan II. Abdülhamit’in kurduğu hafiye sisteminden çok daha farklı bir yapıdaydı. Zira Teşkilat-ı Mahsusa, Avrupa tarzında kurulmuş devrimci bir örgüt özelliği taşımaktaydı.¹²³

Teşkilat-ı Mahsusa’nın kuruluş tarihi kesin olmamakla birlikte Trablusgarp Savaşı esnasında ortaya çıktığı düşünülmektedir. İlyas Kara’nın *Yakup Cemil* adlı eserinde teşkilatın kuruluşu, I. Dünya Savaşı’nda seferberliğin ilan edildiği gün yani 11 Kasım 1914 olarak işaret edilmiştir. Fakat aynı eserde teşkilatın kuruluşunun Balkan Savaşları sırasında gerçekleştiğinden bahis olunmuştur.¹²⁴ Teşkilatın kuruluşuna dair iddialar değerlendirildiğinde pek çok farklı sonuç çıkmaktadır. Bununla birlikte kaynakların müşterek çıkarımı olan husus, teşkilatın kuruluş amacı noktasındadır: Savaşlarda düşman içine sızabilecek düzenli bir teşkilatın eksikliği nedeniyle gizli bir örgüte ihtiyaç vardır.

Teşkilat-ı Mahsusa’nın temelini atıldığı toplantıda alınan karar ise:

“İster savaşa katılalım, ister katılmayalım ordularımızın ileride düşman topraklarındaki hareketlerini kolaylaştırmak için bir Teşkilat-ı Mahsusa kurulmalıdır. Bu teşkilat sayesinde silahlandırılacak çeteler savaş sırasında düşman topraklarına girecekler, düşmanın hareketi ve sayısı hakkında ordularımıza gerekli bilgiyi vereceklerdir.”¹²⁵

¹²⁰ S. Akşin, *Mutlakiyete Dönüş 1918-1919 ...*, s. 179.

¹²¹ Serdar Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1912-1922)*, 2. Baskı, ATAM, Ankara 2013, s. 44.

¹²² S. Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi ...*, s. 44.

¹²³ H. Çiçek, *Dr. Bahattin Şakir ...*, s. 112.

¹²⁴ İlyas Kara, *Yakup Cemil*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2005, s. 131-132.

¹²⁵ İ. Kara, *Yakup Cemil*, s. 131.

İstihbarat teşkilatının giderlerini karşılamak ve yapılacak eylemlerin finansmanını sağlamak için örtülü bir bütçe hazırlanmıştır. Elemanlarını yetiştirmek için de eğitim ve düzenli bir sistem kurulmuştur.¹²⁶

Trablusgarp Savaşı'nın sonunda başlayan Balkan Savaşları sırasında cephelere Teşkilat-ı Mahsusa adlı kıtalar sürülmüştür. Bunların arasında mahkûmlar ve sabıkalılar da yer almıştır. Savaşta doğrudan çarpışamayacaklar ise ön veya geri hizmet tayfası şeklinde yol yapım işlerinde kullanılmışlardır.¹²⁷ Batı Trakya için kurulan bu örgüt kısa sürede büyümüştür.¹²⁸

Teşkilat-ı Mahsusa'nın yürütme kademesinde; Enver Paşa'nın çok istediği Süleyman Askeri Bey başkan, Atıf (Kamçıl) Bey ve Aziz Bey ile Dr. Nazım Bey kurucu üyeler olarak yer almışlardır.¹²⁹ Teşkilat çalışma alanı olarak kolaylık sağlaması için şu 4 masaya ayrılmıştır:

1. Rumeli Masası: Arif Bey
2. Kafkasya Masası: Yzb. Rıza Bey
3. Afrika-Trablus Masası: Hüseyin Tosun ve Tunuslu Ali Başhampa Beyler
4. Vilâyet-ı Şarkıyye (merkez Erzurum olmak üzere) Masası: Dr. Bahattin Şakir ve Ruşenî Beyler.”¹³⁰

“Teşkilatın ünlü kurucularından birine göre, göre amaç ikilidir: 1. Bütün İslamları bir bayrak altında toplayıcı Panislamizm; 2. Türk ırkını siyasi birlik ya da birleşme içinde bulundurucu Pantürkizm.” Bu doğrultuda şu hedefler belirlenmiştir: *“Her tarafa inanılır, becerikli adamlarımızı göndereceğiz. Gittikleri her yerde Cizvit Papazları gibi inatla, ısrarla çalışacaklar. Hindistan'ı Belucistan'ı, İran'ı, Afganistan'ı, Afrika'daki tüm Müslüman ülkeleri ayaklandıracacağız. İslam dünyası (İstanbul'daki) halifenin emri altına girecek ihtilaller, isyanlar birbirini izleyecek, İngiltere ve Fransa can alacak yerlerinden vurulacakları için feci duruma düşecekler.”*¹³¹

Bu cemiyetin kuruluşu ve amaçları ile ilgili olarak farklı görüşler vardır. Bunlar Hikmet Çiçek'in *“Dr. Bahattin Şakir”* adlı kitabında şöyle açıklamıştır; Orhan Koloğlu'na göre; Enver Paşa'nın şahsına bağlı olarak kurulan Teşkilat-ı Mahsusa, devleti kurtarma gayesi ile ilkeleri ve hedefleri olan bir örgüttü. Mahmut Celal [Bayar] Bey ise bu teşkilatı *“Bir fikir ve hareket yuvası”* olarak tanımlamıştır. Hareketin tanınmış isimlerinden Eşref Kuşçubaşı *“Enver'in*

¹²⁶ H. Çiçek, *Dr. Bahattin Şakir ...* , s. 112.

¹²⁷ T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler ...* , C. III, s. 340.

¹²⁸ H. Çiçek, *Dr. Bahattin Şakir ...* , s. 113.

¹²⁹ T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler ...* , C. III, s. 341.

¹³⁰ H. Çiçek, *Dr. Bahattin Şakir ...* , s. 120.

¹³¹ T. Z. Tunaya, *Türkiye'de ...* , C. III, s. 344.

emrinde bir kurul” açıklamasında bulunmuştur. Doğan Avcıoğlu’na göre de bu yapılanma “*İslam İhtilal Örgütü*”dür.¹³²

Teşkilat-ı Mahsusa I. Dünya Savaşı yıllarında etkili bir biçimde faaliyetlerini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti’nin daha önce elinde bulundurduğu fakat zamanla Avrupalıların nüfuzuna giren topraklarda, Müslüman ve Türk halkı ayaklandırma gayesiyle Pantürkizm ve Panislamizm’i yaymaya çalışmıştır. Savaş prensibi olarak da “*gerilla taktiği*”ni kullanmışlardır. I. Dünya Savaşı’ndaki en önemli faaliyetleri ise Mısır’da İngilizlere karşı bölgedeki Müslüman halkı ayaklandırmaları olmuştur.

Bu teşkilatın bir başka hedefi ise azınlıkların elinde bulunan Osmanlı ekonomisini millileştirme çabasıdır. Bu grupların arasına casusluk yolu ile girme gayreti göstermişlerdir. Bu konuda en etkili isim İzmir tarafında etkili çalışmaları olan Celal (Bayar) Bey’dir.¹³³

Bu teşkilat sadece Türk ırkına mensup kişilerce yönetilmemiştir. Osmanlı toplumu içinde bulunan Müslüman kesim tarafından, özellikle Anadolu coğrafyasından olan kişiler örgütün içinde yer almıştı.¹³⁴

Mondros Mütarekesi’nin imzalanması ve İTC’nin kapatılması üzerine cemiyet iletişimini sağlamak için yeniden bir gizli örgütün kurulması kararlaştırılmıştır. Bu örgütü kurma görevini Kara Vasıf ve Galatalı Şevket Beyler üstlenmiştir. Bu iki deneyimli kişinin seçilmesi oldukça önemlidir. Zira bunlar İTC’nin ilk kurulduğu andan itibaren cemiyet içinde çalışmalarını sürdüren kişilerdir. Bu iki tecrübeli isim İstanbul ve Anadolu’da cemiyet içinde çalışan grupları yeniden örgütlemişlerdir.¹³⁵

2.4. Karakol Cemiyeti

I. Dünya Savaşı’nda etkili görevler üstlenmesine rağmen, alınan mağlubiyet İTC’nin sonunu getirmiştir. Bununla paralel olarak Teşkilat-ı Mahsusa da benzer kaderi yaşamıştır. Ancak Teşkilat-ı Mahsusa’nın önde gelenleri yeni bir gizli örgüt kurarak, Milli Mücadele sırasında bilhassa İstanbul’da etkili rol oynamışlardır. Bu cemiyetin üyeleri vatan müdafaasında bir şeyler yapma gereğine binaen, çalışmalarına başlamışlar ve Karakol Cemiyeti (KC)’ni kurmuşlardır.¹³⁶

¹³² H. Çiçek, *Dr. Bahattin ...*, s. 114.

¹³³ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 153.

¹³⁴ H. Çiçek, *Dr. Bahattin...*, s. 114.

¹³⁵ Necdet Ekinci, “Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu’daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. IV, S. 14, Ankara 1994, s. 168-169.

¹³⁶ N. Ekinci, “Kurtuluş Savaşında İstanbul ...”, s. 169.

Yurt savunmasında kendilerini borçlu hisseden bu grubun müntesipleri, özellikle İstanbul ve çevresinde etkili faaliyetler yapmışlardır.¹³⁷ Çalışma prensibi olarak tıpkı İTC gibi gizliliğe son derece önem veren yeni cemiyet, yemin metninde de öncülünü takip etmiştir. Cemiyet üyelerinin “ihamet” olarak gördükleri eylemlerin cezası da yine İTC’ye benzer şekilde “ölüm” olmuştur.¹³⁸

Enver Paşa ve Mehmet Talat Bey’in isteği üzerine kurulan İTC, bu liderlerin yurt dışına çıkması üzerine her ne kadar başsız kalsa da yıkılmamıştır. Hatta İstiklal Harbi’nde işgalci ve emperyalistlere karşı son derece başarılı faaliyetler yürütmüşlerdir.¹³⁹ İTC liderlerinin ülkede bulunmayışı, geride kalan üyeleri birbirine daha da kenetlediği gibi Milli Mücadele’nin şefleriyle bağlantıya geçmelerini sağlamıştır. İTC’nin bakiyeleri, en çok istihbarat noktasında Milli Mücadelecilere destek olmuşlardır.

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra İstanbul’da bulunan azınlıklar, işgallere zemin hazırlamak gayesiyle taşkınlıklar çıkarmışlardır. İtilaf Devletlerinin gemileri İstanbul’a demirlediklerinde, yerli halk toplu bir katliamdan korkmuştur. Bu durum merkezde bulunan esnafın ve askeri kuvvetin hızla teşkilatlanması zorunluluğunu doğurmuştur.¹⁴⁰

Teşkilat-ı Mahsusa’da görev yapmış gözü kara kişiler, ülkeyi işgal eden İtilaf devletlerine karşı gizli yollarla karşılık verme yöntemini benimsemişlerdir. Bunların birçoğu münferiden ve kendi inisiyatifleriyle gizli örgüt kurmuşlardır. Her gizli faaliyette bulunan örgütler gibi parola ile birbirleri ile iletişime geçmişlerdir.¹⁴¹ KC’nin nizamnamesinde de Teşkilat-ı Mahsusa’nın gibi hem benzerlikler hem de mantalite bakımından önemli ipuçları bulmak mümkündür. Bu benzerlik dolayısıyla KC’nin örgütlenmesi Teşkilat-ı Mahsusa’nın organik bağının bulunduğu semtlerde çok daha hızlı gerçekleşmiştir. Sabık ittihatçılar, teşkilatçılıklarını kullanarak işgal kuvvetlerine karşı İstanbul’un çeşitli noktalarında yeniden ayağa kalkmışlardır.¹⁴²

KC’nin hızlı teşkilatlanması ve ittihatçıların olumsuz bir atmosferde psikolojik olarak dağılmamasının perde arkasında İTC’nin önde gelenlerinin geride kalanlara bıraktıkları tembihler ve telkinler yatmaktadır. Mehmet Talat Bey de yurt dışına

¹³⁷ F. Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...* , s.3.

¹³⁸ Ergün Hiçyılmaz, *Türk Devriminde Gizli Bir Örgüt; Karakol*, Destek Yayınevi, İstanbul 2012, s. 28.

¹³⁹ Necdet Aysal, “Çöküşten Mütarekeye Osmanlı’da Haberalma” , *A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S. 40, Ankara 2007, s. 532.

¹⁴⁰ S. Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi...* , s. 48.

¹⁴¹ E. Akal, *Milli Mücadele Başlangıcından ...* , s. 173-174.

¹⁴² N. Aysal, “Çöküşten Mütarekeye Osmanlı’da ...” , s. 533.

çıkmadan önce Kara Vasıf'ın bir teşkilat kurmasını istemişti. Bu gizli cemiyet için Kara Kemal, Kara Vasıf'ı ikna etmek için şu görüşü öne sürmüştür:

“İngilizler, Ermeni sürgününe ve katline adı karışmış bulunan ittihatçıları birer birer tutuklamaktadırlar. Biz varlığımızı ancak bir teşkilatla korumak zorundayız. İttihatçılıkta sebat edecekler, gizli bir kuruluşla birbirlerine bağlanmalı ve bir parola kabul ederek birbirlerini tanımalıdırlar. Paşa ile aramızda “Karakol” kelimesi kararlaştırılmıştı. Bu ad her ikimizin isimlerinin başında “Kara” lakaplarımızla müşterek bulunmaktadır. Bu parolayı “K.G.” diye kısaltırsak hem Talat Paşa'nın dediği olur, hem de ikimizin remzini taşımış bulunur.... Karakol Teşkilatı iki manaya gelir;

- 1- Doğrudan doğruya muhafız manasına
- 2- Kara-kol manasına.”¹⁴³

Kara Kemal'in bu açıklamalarından bir müddet sonra her iki “Kara” elkabını taşıyanların çalışmalarıyla “Karakol” adlı gizli örgüt İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyetin isim babasının Baha Sait olduğu düşünülmektedir.¹⁴⁴ Ayrıca Baha Sait'in Resne'deki fotoğrafhanesi cemiyetin ilk bürosu ve idare merkezi olmuştur.¹⁴⁵ Eski İttihatçılar da bu cemiyete girmiştir.

KC, İstanbul ile Anadolu arasında bağlantı kurmak için Kocaeli'nde bir menzil teşkilatı kurmuştur. Bu menzil hem Anadolu'ya geçecek kişilerin işlerini kolaylaştırmış hem de istihbarat üssü görevini yapmıştır. Kocaeli menziline başına Yenibahçeli Şükrü Bey getirilmiştir.¹⁴⁶

Zamanla Anadolu içlerinde de örgütlenen cemiyetin bilinen yerleri ve sorumluları şöyleydi: Ayvalık mıntıkası Ali Bey; Konya bölgesi Hüsnü Bey; İzmir havalisi Reşit Bey.¹⁴⁷ Ayrıca Anadolu'ya geçecek olan kişiler, silah ve mühimmat için merkezi Üsküdar olan bir hat kurmuşlardır. Bu hattın Anadolu yakasındaki işlerle uğraşmak için Yenibahçeli Şükrü ve Dayı Mesut görevlendirilmiştir.¹⁴⁸

KC'nin beyin takımında bulunanlardan şu 3 ismin öne çıktığı görülmektedir:

- 1- Kurmay Albay Kara Vasıf Bey
- 2- Dava Vekili Refik İsmail Bey
- 3- Emekli Yüzbaşı Baha Said Bey¹⁴⁹

¹⁴³ F. Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...* , s. 4, 11.

¹⁴⁴ E. Akal, *Milli Mücadele Başlangıcından ...* , s. 133.

¹⁴⁵ S. Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi ...* , s. 49.

¹⁴⁶ Sami Nafiz Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, 3. Baskı, Ararat Yayınevi, İstanbul 1969, s. 223-224.

¹⁴⁷ E. Akal, *Milli Mücadele Başlangıcından ...* , s. 175.

¹⁴⁸ E. Akal, *Milli Mücadele Başlangıcından ...* , s. 176

¹⁴⁹ F. Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...* , s. 4.

Cemiyette görev almış kişiler arasında ise şu isimler vardır:

*“Galatalı Şevket, Edib Servet, Kazım Özalp, Tevfik Silay, Dr. Lütfi Kırdar, Ahmed Kara, Ziya Kılınçoğlu, Ferid Hamal, Aziz Ak, Faik Koltakkıran, Hafız Besim, Mehmed Ali Donuker, Merdiven Köylü Asaf, Şükrü Oğuz, Mustafa Muğlalı, İhsan Önal, Ahmed Hamdi Başar, Abdülhalik Berzenci, Cafer Erçikan, İhsan Namık Poroy, Mehmed Nazmi Kalyoncu, Emin Ali Yaşın, Bican Bağcıoğlu, Kıvameddin Burslan, Reşad Mimaroglu, Kamil Kutlu, Samatyalı Rüşdü, Nevzat Tandoğan ve Dr. Galib Bey.”*¹⁵⁰

Kurucu kadroya bakıldığında; içlerinde din adamı, imam veya şeyhülislamlığa bağlı çalışan herhangi birinin olmamasına rağmen, bu kişiler saltanata ve hilafet makamlarına bağlılıklarını bildirmişlerdir. Bu durum İtilaf devletlerinin temsilcilerini rahatlatmış ve cemiyet üzerindeki baskılarını azaltmışlardır. Bu ise cemiyetin aradığı fırsatı vermiş ve rahat bir çalışma ortamı ile ülkenin kurtuluşu yolundaki faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Çalışmalara Özbekler Tekkesi ve Bektaşî Tekkesi de destek vermiştir. Bu tekkeler bilhassa Anadolu’ya geçiş için kullanılan birer üs şeklinde faaliyet göstermiştir.¹⁵¹

Cemiyetin ilk teşkilatlı toplantısı, kimsenin dikkatini çekmemesi için Mahmud Paşa Camii’nin avlusunda yapmıştır. Özellikle İtilaf devletlerinin gözcüleri olan bazı gayrimüslim vatandaşların Milli Mücadeleyi destekleyenleri şikâyet etmeleri üzerine böyle bir yol tercih edilmiştir.¹⁵²

KC’nin belli-başlı faaliyetleri şöyle sıralanabilir:

- ✓ İstihbarat birimlerini etkili bir biçimde kullanıp Anadolu’ya iletmek
- ✓ İtilaf Devletlerinin İttihatçı düşmanlığı ve Anadolu hareketine karşı yürüttüğü kara propagandaya karşı propaganda hazırlamak
- ✓ Anadolu ordusuna yardımda bulunma ve çete faaliyeti sürdürmek
- ✓ Anadolu’da bulunan orduya malzeme desteği sağlamak
- ✓ Ordu için gerekli paranın tedarik edilmesi
- ✓ Güvenli bir biçimde Anadolu’ya taşınacak malzemelerin nakliyat işleri ile uğraşmak
- ✓ Gerekli görüldüğü noktalarda çatışmalara girilmesi
- ✓ Düşman ile münasebete girip onlar ile çalışanları cezalandırmak.¹⁵³

¹⁵⁰ F. Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...* , s. 5.

¹⁵¹ S. Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi ...* , s. 51

¹⁵² F. Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...* , s. 10.

¹⁵³ TİTE Arşivi No: K299G34B34-2001

Çalışma sisteminde bu örgütün 5'er kişilik ekiplerden ve 5'er daireye bölünerek etkinlik yaptığı görülmektedir:

I. Daire; siyaset, haber alma ve dışişleri

II. Daire; ordu, silahlanma, seferberlik, harp harekâtı ve zararlı örgütlerle ilgilenme

III. Daire; sevkiyat ve haberleşme

IV. Daire; grubun ihtiyacı olan parayı sağlama

V. Daire; propaganda, şubelerin açılması, özlük işleri, mahkemelerle uğraşması”¹⁵⁴

KC, bütün Anadolu'da bağımsızlık için mücadele eden cemiyet, grup ve ordulara şu “*Kuruluş Beyannamesi*” ile seslenmiştir:

“Karakol Cemiyeti

Türkiye Merkez Umûmiyesi

‘Hukuk-u Beşer ve İstiklal-i Milliye Muhafazasıdır’

1. Saadet-i beşeriyeyi te'min, istiklal ve hukuk-u milliyeyi istihlal ve tamami-i vatani müdafaaya çalışan bir cemiyet vardır. İsmi ‘Karakol’dur.

2. Karakol’un maksadı milletlere hürriyet ve hukuk-u tabiiyye ve serbesti-i inkişafını temin ettirmek akaid-i vicdaniye ve menaf-i hukuk-u vataniyyeye muhalif her nevi istibdadı kırmak esası dairesinde çalışan bütün hükûmât ve cemâât ile birlikte çalışmaktadır.

3. Karakol kuvvetini, insaniyet âleminin en necibi bulunan sulhperver heyetlerin ve umum sosyalist ve amele gruplarının müzaheret-i beynelmileliyyesinden ve Türk, Müslüman âleminin yüreğinden ve maksadını kabul eden her fert ve cemiyetin muavenetinden alır.

4. Karakol’un dâhilindeki faaliyeti: Vahdet-i millîye ve mülkiyeyi hürriyet ve hukuk-u tabiiyyeyi teşebbüsât-ı meşrua-i sakitane ile te'mine ma'tuf ve maksur olup şu kadar ki; her hürriyeti boğan, her hakkı ezen ve yalnız kuvvet ve menfaat önünde secde eden müstebitlere karşı indelirdirar silah-ı ihtilale sarılacak ve kırılmaz bir azim ile yumruğunu sallayacak, hür ölecek fakat esir ve zelil yaşamayacaktır.

Karakol bu maksadı mukaddesin elde edilmesi uğurunda dökülecek kanlar, sönecek ocakların maddi ve manevi mesuliyet-i azimesini kendilerini kudretullah fevkinde nazım-ı cihan addeden müteceviz zebunkeşlere aid olduğunu ilan eyler.

5. Karakol’un hariçteki faaliyeti, ikinci maddede mezkûr desatir-i insaniyyeye imtisal ve tevfik-i hareket eden bilcümle kuvay-ı hariciye ile teşrik-i mesaiyi istihdaf ederek teşekkülât-ı mevcudeye müzaheret eyler ve onlardan da müteakiben yardım bekler.”¹⁵⁵

Erzurum Kongresi'nin kararlarının tüm yurda dağıtıldığı döneme denk gelen bu nizamnameyi Mustafa Kemal Paşa incelemiş ve oldukça tehlikeli bulmuştur.¹⁵⁶ Mustafa Kemal Paşa'ya göre ordu arasında itilafa neden olacak bu durumun kendileri

¹⁵⁴ S. Yurtsever, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...* , s. 51-52.

¹⁵⁵ TİTE Arşivi, No: K299G34B34001

¹⁵⁶ Mustafa Kemal *Atatürk*, Nutuk, Dokuz Yayınları, Konya 2010, s. 68.

ile bir alakası olmadığını bildirmiş ve tüm kararların toplatılmasını istemiştir.¹⁵⁷ Ancak bu nizamnameyi KC bütün ordulara dağıtmıştır. İttihatçıların kötü ünü ve KC'nin böyle bir şey yapması, Mustafa Kemal'in de İttihatçı olduğu düşüncelerini harekete geçirmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Nutuk'ta bu konuya şöyle açıklık getirmiştir:

“Biz, Erzurum'da kongre kararlarının her yerde anlaşılmasını ve birlikte uygulanmasını sağlayıcı önlemleri almaya çalışırken, Karakol Cemiyeti'nin 'Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi ve Karakol Cemiyeti Vezaifi Umumiye Talimatnamesi' diye basılı bir takım kâğıtların bütün orduya, komutan-subay herkese dağıtıldığı bildirildi.

Bu yönetmeliği okuyan bana en yakın komutanlar bile, bu girişimi benim yaptığımı sanarak iyiden iyiye kuşku ve kararsızlıklara düşmüşler. Ben bir yandan kongrelerle açıkça ulusal ortak çalışmalar yaparken, bir yandan da gizemli ve korkunç bir komite kurmakla uğraştığım düşüncesine kapılmışlar. Gerçi bu örgüt ve girişimlerin elebaşları İstanbul'da bulunuyorlarmış. Ancak her şeyi benim adıma ve hesabıma yapmakta imişler.

Karakol Cemiyeti'nin genel kuruluş tüzüğüne göre; genel merkez üyeleri ve sayıları, toplantı yerleri ve nasıl toplandıkları, nasıl seçilip görevlendirildikleri kesin olarak gizli ve saklı tutulur. Bir de en ufak bir sırrı açığa vuran ya da Karakol Cemiyeti'ne bir tehlike getiren, dahası tehlikeye yol açabilecek bir kuşku uyandıran hemen idam edilir. Genel görev yönetmeliğinde de bir ulusal ordudan söz ediliyor ve “bu ordunun başkomutanı ve genelkurmay başkanı, ordu, kolordu ve tümen komutanları ve kurmayları seçilmiş ve atanmış olup gizli ve saklı tutulur. Bunlar, görevlerini gizli olarak yaparlar” deniliyor.

Efendiler, derhal komutanları uyardım: bu tüzük ve yönetmelik hükümlerini kesinlikle uygulamaları gerektiği ve bu girişimin kaynağını araştırmakta olduğumu bildirdim. Sivas'a varışından sonra, oraya gelen Kara Vasıf Bey'den anladım ki bu işi yapan kendisi ve bazı arkadaşlarıymış. Kesinlikle böyle bir davranış doğru değildi. Herkesi idamla korkutarak bilinmeyen bir merkezin bilinmeyen bir başkomutanın bilinmeyen bir takım komutanların emirlerine uymaya zorlamak çok tehlikeliydi gerçekten hemen ordu da görevli herkes de birbirlerine karşı güvensizlik ve korku başladı. Örneğin herhangi bir kolordu komutanının, benim komutam altındaki kolordunun acaba bilinmeyen gizli komutanı kimdir? Bu gizli komutan acaba ne zaman ve nasıl komutayı ele alacak ve acaba bana karşı nasıl davranacak? Gibi haklı bir takım kuruntulara kapılmış olmaması olası değildir.

Sivas'ta Kara Vasıf Bey'e gizli merkezin, gizli başkomutanın, gizli genelkurmay başkanının kimler olduğunu sorduğum zaman, hepsi “siz ve arkadaşlarınız” karşılığını vermişti. Bu, beni büsbütün şaşırtmıştı böyle bir karşılık, elbette akla ve mantığa uygun olamazdı. Çünkü hiç kimse bana böyle bir düzen ve örgütlenmeden söz etmiş ve benden iş için izin almış değildi.

Bu derneğin daha sonra, özellikle İstanbul'da yine aynı ad altında çalışmasını sürdürmeye çabaladığı anlaşıldığına göre iyi niyetle kurulduğu ve sıkışınca bize vermek zorunda kaldıkları bilgilerin doğruluğu ileri sürülemez.”¹⁵⁸

¹⁵⁷ A. C. Emre, *İki Neslin Tarihi*, s. 242.

¹⁵⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s. 69-70.

Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemal Paşa, Karakol Örgütü'nden Kara Vasıf Bey ile görüşmüş ve bu gizli örgütün liderlerini sormuştur. Kara Vasıf Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya “-Sizsiniz Paşam!” cevabı paşayı oldukça şaşırtmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu durumu reddetmiştir. Hatta “*Karakol Cemiyeti tam bir İttihatçı kafası ile tertiplemiş bir hatalı teşebbüs*” diyerek rahatsızlığını dile getirmiştir.¹⁵⁹

Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamettin Ertürk de bu grubun çalışmalarıyla ilgili şunları nakletmiştir:

“Mütareke yıllarında İstanbul'da çalışan M.M. grubu namı altında müsella millî kuvvetler teşkilatını kuran bizler ve arkadaşlarımız, kurtuluşu, Anadolu'da taarruza başlayan millî hükümete, Mustafa Kemal'e bağlılıkta görüyorduk. Bizce oraya faydası dokunacak her şahıs ve her şey gönderilmeli idi. Bu sebeple Kavaklı Fevzi Çakmak ve millî teşkilat kurmaya karar verdim. Teşkilatı Mahsusa'da çalışmış, denenmiş, kendilerine güvenilir arkadaşlar elimizde idi. İstanbul'da mevcut ambarlarımızda silah, cephaneye de vardı. Teşkilatımıza, (gümrük memurlarını, deniz kolcularını ve polisleri) sokmak suretiyle işe başladık. İstiklal Harbi'nin başlı başına bir kahramanlık menkıbesi olan yepyeni bir kısmını böylece açmış oluyorduk. Bu vadede en mühim teşekkül şunlardı:

- 1. İstanbul'daki askeri ambarlardan esliha ve malzeme kaçıranlar*
- 2. İstanbul'da müseccel ve gayri müseccel mukavemet grupları teşkil edenler.”*¹⁶⁰

KC, özellikle İsmet (İnönü) Paşa ve Fevzi (Çakmak) Paşa'nın Anadolu'ya geçmelerinde önemli rol oynamıştır. İttihat ve Terakki'nin gizli örgütü olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın adamları Kuvayı Milliye çeteleri başında ve içerisinde yer almışlardır.¹⁶¹

Ahmet Hamdi (Başar) Bey, KC'nin kuruluş gayesine farklı bir açıklama getirmiştir: “*Kara Kemal'in maksadı, Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğindeki Millî Mücadele Hareketi'ni, bir İttihatçı hareketi haline sokarak, etkisi altına almaktır. Bu hedefte, başta eski Maliye Nazırı Cavid Bey olmak üzere birçok İttihatçı kodamanlar birleşmişlerdi...*”¹⁶² Buradan da anlaşılacağı üzere, İttihatçı kesim arasında hala Enver Paşa taraftarları olup, onun ideolojisini yansıtanlar vardı. İttihatçı kesim içinde yer almış Ali Fethi Okyar, Fevzi Çakmak gibi kişiler Mustafa Kemal'in yanında yer alırlarken, Kara Kemal ve Kara Vasıf gibi kişilerin Enver Paşa'ya bağlılıkları devam etmekteydi.

¹⁵⁹ A. C. Emre, *İki Neslin Tarihi*, s. 242-243.

¹⁶⁰ S. N. Tansu, *İki Devrin Perde ...*, s. 206.

¹⁶¹ S. N. Tansu, *İki Devrin Perde ...*, s. 224

¹⁶² S. Yurtsever, *Millî Mücadele Dönemi...*, s. 50.

Örgütün en iyi işlerinden biri Damat Ferit'in bulunduğu yalıda adamlarının olmasıydı ki böylece İngilizlere dair malumat almak kolaylaşıyordu. Bundan daha önemli uygulaması ise Gelibolu'da Fransızların elinde bulunan Türklere ait cephaneliğe baskın düzenleyerek 8.500 tüfek, 33 makineli tüfek ve 300.000'den fazla cephaneliği ele geçirdikten sonra Anadolu'ya göndermiş olmasıydı.¹⁶³ Bunlara ilaveten 10.000 takım elbise, 100.000 nal ve mih, 15.000 matara da kaçırılarak milli emelin hizmetine sunulmuştur.¹⁶⁴

Cemiyet üyeleri malzemeleri İstanbul'dan kaçırmak için türlü yollara başvurmuşlardır. Deniz yolu için Fransa bayrağı kullanmışlardır. “*Kornilof Mecda Westa*” adlı vapur ile bir mühimmat İstanbul'dan çıkarılmıştır.¹⁶⁵ Böylelikle İtilaf Devletlerinin dikkatini çekmeden Anadolu Kurtuluş Savaşı'na desteklerini sürdürmüşlerdir. Cemiyet gizli faaliyetlerini özellikle yükseköğrenim gören gençler arasında yapmıştır. Milli duyguyu onlar arasında yayarak kültürlü ve gelecek vaat eden gençlere bu kültürü aktarmaya çalışmışlardır. Bu manada bilhassa “*tıp*” ve “*hukuk*” okuyan öğrencileri etkilemişlerdir.¹⁶⁶

Son Osmanlı Meclis-i Mebûsanı'nın toplanmasında ve milli faaliyetler yürütmesinde oldukça önemli işler yapan KC, meclisteki ulusalcı milletvekillerini desteklemiştir. Diğer taraftan Milli Mücadele'ye karşı olan gruplar üzerinde baskı oluşturmuştur. İttihatçı kesimin baskısı, İTC iktidarı döneminde İstanbul Valiliği yapan Nazım Bey'in İçişleri Bakanı¹⁶⁷ olarak atanmasını sağlamış ve bu atama bir süre KC'yi rahatlatmıştır.

KC ile ilgili birçok yerde, aleyhte yazılar kaleme alınmıştır. Ancak Milli Mücadele için yaptıkları azımsanmayacak kadar fazladır. Özellikle I. Dünya Savaşı'nda birçok subayın şehit düşmesi, Kurtuluş Mücadelesi'nde subay eksikliğinin doğmasına neden olmuştur. Yine I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile ülke içinde bulunan birçok silah İtilaf Devletlerinin depolarında saklanmıştır. KC'nin subay ve silahları İstanbul'dan Anadolu'ya geçirmesi yolundaki faaliyetleri Milli Mücadele için yadsınamayacak uygulamalar arasındadır.¹⁶⁸

¹⁶³ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 155.

¹⁶⁴ N. Ekinci, “Kurtuluş Savaşında İstanbul ...”, s. 170.

¹⁶⁵ F. Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...*, s. 7.

¹⁶⁶ F. Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...*, S. 10.

¹⁶⁷ Salahlı Sonyel, “Kurtuluş Savaşı Döneminde İstanbul Kabineleri ve İngiliz İstihbarat Servisi”, *Bellekten*, C. LXV, S. 243, Ankara, Ağustos 2001, s. 663.

¹⁶⁸ F. Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...*, s. 10.

KC üyeleri tabii bir şekilde komutanları olarak hala Enver Paşa'yı görmüşler ve Milli Mücadele liderliği için Paşa'nın tekrardan ülkeye geleceğini ümit etmişlerdir. Ancak bu beklentileri Sakarya Savaşı'ndan sonra bitmiştir. Bununla birlikte Karakol örgütü, özellikle Milli Mücadele'ye yararlı birçok cemiyetin toplanmasında ön ayak olmuştur. Milli Cemiyetlere yardımda bulunmuşlardır. Trakya, İzmir ve Doğu bölgelerinde milli mefkûre için kan ve ter dökmüşlerdir.¹⁶⁹

Cemiyetin bu kadar etkili biçimde çalışmasını sağlayan küçük bir örgütü daha vardır. Bu mini teşkilatın adı ise “*Esnaf Örgütü*”dür. Esnaf Örgütü'nün kuruluşu I. Dünya Savaşı yıllarına kadar dayanır. İstanbul'da bulunan birçok meslek gruplarını örgütlemişlerdir. Bunu yapmalarının nedenleri arasında Osmanlı Devleti'ndeki azınlıklara bağlı ekonomiyi yok etmek, devletin asli unsuru olanların Türklerin ekonomik refahını yükseltmek gayesi vardır.¹⁷⁰ Cemiyetin vazifeleri arasında BMM Hükümeti aleyhinde faaliyet gösteren örgütlerin yerlerini tespit ederek, icraatları hakkında KC'ye bilgi sunmak da vardır.¹⁷¹

KC'nin müspet faaliyetlerinin yanında, bazen istem dışı da olsa menfi hadiselerle neden olmuştur. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin, bu kadar düzenli çalışan KC'nin içerisine sızması ve Anadolu'ya kendi istedikleri subayları göndermeleri bu olumsuzluklardan biridir. Cemiyetin bu İngiliz oyunlarına engel olamaması yüzünden, KC'ye duyulan güven sarsılmıştır.¹⁷² Hatta İngilizlerin bir numaralı casusu Mustafa Sağır bile bu teşkilâtın vesikası ile Anadolu'ya geçmişti.¹⁷³ KC'nin bu denli dikkatsiz davranmasının nedeni o dönemler TBMM tarafından İstanbul'da kurulan “*Hamza Grubu*”nun faaliyetleri olmuştur. KC, ön plana çıkmak için Hamza Grubu ile birlikte çalışmaktan ziyade, onlarla rekabet içinde olmuştur. Bu yüzden Anadolu'da daha fazla çalıştığını ispat girişimi, subayların iyi tetkik edilmeden Anadolu'ya gönderilmeleri problemini doğurmuştur.¹⁷⁴ Ayrıca cemiyetin gösterdiği başarılarla kendine aşırı güven sorunu hasıl olmuş, özellikle Sovyetlerle Ankara Hükümeti'nin bilgisi ve izni olmaksızın iletişime geçilmesi cemiyetin sonunu getirmiştir.¹⁷⁵

¹⁶⁹ F. Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki ...*, s. 11.

¹⁷⁰ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 152.

¹⁷¹ N. Aysal, “Çöküşten Mütarekeye Osmanlı'da ...”, s. 533.

¹⁷² Mesut Aydın, “Milli Mücadele Döneminde Anadolu'da Giriş ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar”, *A.Ü. TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, C.II, S. 5, Ankara 1990, s. 24.

¹⁷³ M. Aydın, “Milli Mücadele Döneminde ...”, s. 24.

¹⁷⁴ Mesut Aydın ve Recep Dündar, “Milli Mücadele döneminde İstanbul'da Anadolu'ya Geçen Subaylar”, *A.Ü TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, C. II, S. 6, 1990, s. 179.

¹⁷⁵ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 155.

Mustafa Suphi'nin önderliğinde, Anadolu'da ve İstanbul'da birbirinden habersiz "Bolşevik" fırkalarının kurulması Mustafa Kemal'in "Karakol Cemiyeti"ne karşı harekete geçmesine neden olmuştur.¹⁷⁶ 3 Mart 1920 tarihinde XV.. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir'e gizli şifre ile bir telgraf çeken Mustafa Kemal bu yazısında şunları aktarmıştır:

"Baha Sait Beyin Bolşeviklerle yaptığı bir muahede-i ittifakiye müsveddesi ile bunun mevaddı hakkında tadilât, izahatı havi birde mutalâanâmesi melfuf idi. Mektup ve melfufatı muhteviyatında Türkiye Hükümeti muvakkate. İhtidâliyesini temsil eden Uşak kongresi heyet-i icraiyesi ve Karakol cemiyeti ihtilâliyesiyle Kızıl orduya mensup olup elyum Dersaadette bulunan Miralay İlyaçef beynindetekamül eden esasatı ittifakiyenin tarafımızdan tebyiz ve imzasından sonra Karakol cemiyeti tarafından mühürlenerek teati olunacağı zikr olunuyor. İttifaknâme mevaddı umumiyetle bugünden ifasını deruhte edemeyeceğimiz hususatı ihtiva ediyor. Vasıf Bey'in dahil ve haricekarşı Karakol cemiyeti namı altında muvakkat bir komitenin heyetimerkeziyesi olarak hareket ettiği ve Baha Sait Bey'in Karakol cemiyetinin ve Uşak Kongresinin selâhiyatlar ve müstakil murahhasıolarak Bolşeviklerle bütün memleket mukadderatına ait muhedat aktettiği sabit oluyor." . . . Bu hususat Rauf Bey'e bildirilmiştir. Baha Sait Beyin Bakü'de bulunduğu anlaşılıyor. Oradaki zavata bu adamın cemiyetimiz ve memleketimiz namına hiçbir sıfat ve selâhiyeti haiz olmadığına dair tarafı âlinizden mektupla malumat verilmesini rica ederiz.

*Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal."*¹⁷⁷

Cemiyete vurulan asıl darbe 16 Mart 1920 tarihinde İngilizlerin İstanbul'u işgaliyle olmuştur. Mecliste bulunan İttihatçıların Malta'ya sürgünü ve İstanbul'da sıkı tedbirlerin alınması KC'yi iş yapamaz duruma getirmiştir. Zamanla da etkisini kaybetmiştir.

2.5. Zabitan Grubu

İstanbul'un işgalinden sonra Karakol Cemiyeti'nin İtilaf kuvvetleri tarafından öğrenilmesi cemiyetin sonu olmuş ve deşifre olmalarından sonra üyeler ya Anadolu'ya geçmiş veyahut İngilizler tarafından tutuklanmışlardır.

Karakol Cemiyeti ortadan kalktıktan sonra tekrar diriltmek için birkaç teşebbüse girişilmiştir. Bunlardan ilki Yüzbaşı Ali Emin Bey'in faaliyetidir. Karakol mührünü Kara Vasıf Bey'den alan Ali Emin Bey tekrar canlandırma faaliyetine

¹⁷⁶ N. Ekinci, "Kurtuluş Savaşında İstanbul ...", s. 169.

¹⁷⁷ N. Ekinci, "Kurtuluş Savaşında İstanbul ...", s. 171.

girişmişse de İstanbul'da, İngilizlerin sıkı denetiminden dolayı bu girişimden vazgeçmiştir¹⁷⁸

Örgütün ikinci aşaması olarak adlandırılan dönem ise 22-23 Nisan 1920 tarihlerinde Zabitan adıyla tekrar ortaya çıktıkları dönemdir.¹⁷⁹ Cemiyet üyeleri yeniden toparlanma girişimi ile bir yıl süre ile ayakta kalacak olan ve *Zabitan* adını alacak örgütü kurmayı başarmışlardır. Bu kez Muğlalı Mustafa Bey tarafından kurulmuştur.¹⁸⁰

“Zabitan Grubu, E.H. Kaymakamı Muğlalı Mustafa Bey'in başkanlığında teşkil edilmiş olup, grubun Heyet-i İdaresi'nde şu şahıslar bulunmaktaydı:

Grup Amiri: Erkan-ı Harb Kaymakamı Muğlalı Mustafa Bey
Azalar:

- 1. Yüzbaşı Halim Bey,*
- 2. Yüzbaşı Kemal Bey,*
- 3. Sivilden İlhami Bey.”*¹⁸¹

Ayrıca Cemiyete üye diğer isimler *“General Ali Rıza Artunkal, Levazım Binbaşı İbrahim Bey, Yüzbaşı Fatihli Latif Bey, Süvari Yarbay Nidai Bey, Nafiz Besim Bey, İstihkâm Yarbay Kasım Bey ve Beykozlu Yavuz Reşat Bey'dir.”*¹⁸²

Teşkilatı yönlendiren kurum diğer önceki cemiyette de olduğu gibi Merkez-i Umumi değil, *“Heyet-i Faale”* adlı yeni bir kuruma bırakmıştır.¹⁸³ Karakol Cemiyeti'nin devamı niteliğinde olduğu için onun devrinde kurulmuş birçok teşkilatın yönetimini üzerine almıştır ve bunların yaptığı faaliyetleri de sürdürmüşlerdir. Örgütün yapısı Karakol Cemiyeti'nin devamı sayılmakla birlikte Karakol Cemiyeti'nden ayrılan bir örgütlenme girişimi olmuş ve bünyesinde bazı değişikliklere gitmiştir.¹⁸⁴

Cemiyet, Ankara ile olan yazışmalarında kuruluş tarihini 27 Ekim 1920 tarihi olarak belirtmiştir. Özellikle Karakol'un devamı olması ve Örgüt içinde çalışanların tamamı İttihat ve Terakki üyesi olması Anakara Hükümeti'nin bu örgüte kuşku ile bakmasına ve sıkı bir takip altına almasına sebep olmuştur.¹⁸⁵

¹⁷⁸ Mesut Aydın, “Milli Mücadele Yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Lehinde İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Bir Grup: Zabitan Grubu (27 Ekim 1920-20 Eylül 1921), *OTAM*, S. 1, 1990, s. 13.

¹⁷⁹ Ergün Hiçyılmaz, *Türk Devrimi'nde Bir Gizli Örgüt: Karakol*, Destek Yayınevi, İstanbul 2012, s. 33.

¹⁸⁰ M. Aydın, “Milli Mücadele Yıllarında...”, s. 13.

¹⁸¹ M. Aydın, “Milli Mücadele Yıllarında...”, s. 13.

¹⁸² E. Hiçyılmaz, *Türk Devrimi'nde Bir...*, s. 34.

¹⁸³ M. Aydın, “Milli Mücadele Yıllarında ...”, s. 14.

¹⁸⁴ N. Ekinçi, “Kurtuluş Savaşında İstanbul ...”, s. 173.

¹⁸⁵ N. Ekinçi, “Kurtuluş Savaşında İstanbul ...”, s.173.

Tıpkı diğer cemiyetler gibi bu örgüt de 5 kişiden oluşur. Bunların Mahalli teşkilatının başında bir amir bulunur. Bu amir orduda görev yapmış subaylar arasından seçilmiştir. Subayların yönetmediği gruplarda vardı. Bu gruplar, genellikle o bölgede sözü geçen kişiler tarafından yönetilirdi. Bu kişilerin belli başlı görevleri vardır. Bunlar; kendi buldukları mıntıkada Anadolu'da ki Milli Mücadele yönünde propaganda faaliyetlerinde bulunmak görevlerinin en mühimiydi. Anadolu'ya gönderilmek üzere İtilaf Devletleri'nin el koyduğu askeri malzemeleri kaçırap gizledikleri depolara saklamak, ardından bunları Anadolu'ya geçirmek yine görevleri arasında yer alıyordu.¹⁸⁶

İngilizler tarafından yetiştirilen Ermeni ve Rumlardan bazı tetikçiler Anadolu'da faili meçhul cinayetler işleyerek TBMM'nin üstüne atmaktaydılar. Dolayısıyla Zabitan grubu bunları önlemek ve Ankara Hükümeti'ne haber vermekle yükümlüydü. Söz konusu tetikçiler, İnebolu üzerinden Anadolu'ya sokulmak istendiğinde Zabitan Grubu tarafından Ankara'ya haber veriliyordu. Grup üyeleri, bu tür tetikçilerin farklı kimlik hareket ettiklerini ve esnaf kılığına girdiklerine dikkat çekerek, raporlarından Ankara Hükümeti'ni bilgilendirmiştir.¹⁸⁷ Ayrıca Anadolu'ya sızanlar arasında Müslüman kadını kılığında bayan ajanların da varlığına tesadüf edildiği raporlardan belirtilmiştir.¹⁸⁸

Cemiyet üyelerinin Milli Mücadele'yi başlatan Mustafa Kemal'in düşüncesinde olmadığı anlaşılmaktadır. Üyeler, Enver Paşa, Talat Paşa gibi İttihatçı liderlerin fikir ve şahsiyetlerine göre hareket etmişlerdir. Bazı konularda fikir ayrılığı yaşasalar da Devletin Bağımsızlığı düşüncesi ağır basmış ve Anadolu'daki direnişe karşı bir ihanet içerisine girişmemişlerdir. Cemiyet içerisinde yer almayıp Anadolu'daki Milli Mücadele'ye destek veren subay kadrosu da vardı bunların isimleri şöyledir;

*“Topçu Binbaşısı İbrahim Bey, Kamacı Hasan Usta, Maçka Silahhanesi, subayları, Saraçhane Anbarı Memurları, Karaağaç Anbarı Müdürü Faik Bey, Merkez İnzibat Kumandanlığından Mülazım Vasfi Bey.”*¹⁸⁹

Bu kişilerin varlığı cemiyetin işini hayli kolaylaştırmıştır. Yardım edenlerin birçoğu İTC'ye karşı bir önyargı ile yaklaşımlarına rağmen asıl amaç vatanın

¹⁸⁶ M. Aydın, “Milli Mücadele Yıllarında...”, s. 17.

¹⁸⁷ M. Aydın, “Milli Mücadele Döneminde ...”, s. 22.

¹⁸⁸ M. Aydın, “Milli Mücadele Döneminde ...”, s.22-23.

¹⁸⁹ M. Aydın, “Milli Mücadele Yıllarında ...”, s. 18.

bağımsızlığı fikri olduğu için, Milli Mücadele'ye İstanbul'dan destek veren herkesin bir bütün olarak çalışmasını sağlamıştır. Bu birlik vatanın kurtuluşu için atılacak ilk ve önemli bir adımdır. Osmanlı Devleti'nin özellikle son yıllarındaki orduya karışan siyasi anlayış, devletin savaşlardan yenilgi ile ayrılmasına sebep olmuş, bu tür oyunlar devleti yok olmanın eşiğine getirmiştir.

Ankara Hükümeti, daha önce kendisinden izinsiz bir şekilde Sovyetler ile görüşen ve Milli Mücadele'ye gölge düşüreceğinden endişe duyduğu Karakol Cemiyeti ve onun uzantısı olan Zabitan Örgütü'ne karşı tedbiri elden bırakmamıştır. Özellikle Karakol Cemiyeti'nin İttihatçı düşüncesine karşı, Sivas Kongresi'nde delegelere İTC üyesi olmadığı konusunda yemin ettirmişler¹⁹⁰ ve İstanbul Hükümeti'nin kara propagandasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Zabitan grubu tam anlamıyla Ankara tarafından destek görmemesine rağmen belli başlı yardımları Ankara'dan almışlardır. Zabitan Grubu'nun statüsü "*fahriyyen arz-ı hizmet eyleyen bir teşkilat*"¹⁹¹ olarak adlandırılmıştır. Karakol'a uygulanan muamele bu cemiyeti de etkilemiştir. Oysa o tarihlerde kurulan Hamza Grubu Ankara Hükümeti tarafından hemen tanınmıştır. Ancak Zabitan grubu daha önceki aynı zihniyetteki grupların kötü ünü sebebiyle Ankara Hükümeti tarafından tanınmamasına neden olmuştur.¹⁹² Ayrıca cemiyetin bazı konularda hataları olmuştur. Anadolu'ya geçmek isteyen subayların bazılarını iyi tetkik edemediğinden Anadolu'ya geçtikten sonra İtilaf Devletleri'ne hizmet edenlerin varlığına görülmüştür.¹⁹³

Zabitan Grubu ile İstanbul'da kurulmuş olan Hamza Grubu arasında, Anadolu'da ihtiyaç duyulan subayların İstanbul'dan sorunsuz bir biçimde geçmesi için ortak çalışmalar yapmışlardır.¹⁹⁴

Subay sıkıntısı özellikle I. Dünya Savaşı sırasında çok ağır kayıplar veren Osmanlının en büyük sorunu olmuştur. Çanakkale Savaşı'nda birçok subayın şehit olması Milli Mücadele'de subay sıkıntısı çekilmesine neden olmuştur. Bu yüzden İstanbul'da Milli Mücadele'yi destekleyen ve artık İstanbul'dan umudu kesmiş olan subayların sorunsuz bir biçimde Anadolu'ya geçmesi açısından Zabitan Örgütü'ne önemli görevler düşmüştür.¹⁹⁵

¹⁹⁰ M. Aydın, "Milli Mücadele Yıllarında ..." , s. 19.

¹⁹¹ M. Aydın, "Milli Mücadele Yıllarında ..." , s. 20.

¹⁹² M. Ekinci, "Kurtuluş Savaşında İstanbul ..." , s. 173.

¹⁹³ S. Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi ...* , s. 56.

¹⁹⁴ M. Aydın, "Milli Mücadele Yıllarında ..." , s. 21.

¹⁹⁵ M. Aydın, "Milli Mücadele Yıllarında..." , s. 24.

Zabitan Örgütü, Karakol Cemiyeti kadar çalışma imkânı bulamamıştır. Ayrıca Anadolu'ya kaçırılan mühimmat konusunda da yeterli çalışmalar gerçekleştirememiştir. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, Karakol Cemiyeti kadar yeterli ölçüde bir örgüt değil, İkincisi ise Ankara Hükümeti tarafından İstanbul'da kurulan Hamza Grubu'nun faaliyete geçmesidir.

Zabitan grubu birçok farklı sıkıntılarla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Bunlardan en önemlisi maddi imkânsızlıklardır. Örgütün kurucusu Muğlalı Mustafa Bey'in Anadolu'ya geçmesi üzerine örgüt, isim değiştirerek çalışmalarını Anadolu'da sürdürmeye çalışmıştır.¹⁹⁶

2.6. Yavuz Grubu

Muğlalı Mustafa Bey tarafından kurulan Karakol Cemiyeti, 1921 yılının Ekim ayında yapılan isim değişikliği yaparak Yavuz'a dönüştürülmüştür.¹⁹⁷ İttihatçılar tarafından idare edilmeye devam eden grup içinde Filibeli Halim Bey, Lütfü Bey ve Binbaşı İbrahim Beyler faaliyet göstermekteydi.¹⁹⁸ Söz konusu örgüt, diğer örgütler gibi pek fazla çalışma imkânı bulamamıştır. M.M. ve Felah Örgütleri ile işbirliği yapmış ancak Ankara Hükümeti'nin güvenini kazanamadığından çalışmalarını sürdürmeyi başaramamıştır.¹⁹⁹

Muğlalı Mustafa Bey, Yavuz Grubu'nu kurunca etrafında güvenilir insanlardan oluşan bir cemiyet teşkil etmiştir. Bu isimler: “*Levazım Binbaşı İbrahim Bey, Yüzbaşı Filibeli Halim Bey, Yüzbaşı Fatihli Latif Bey, Süvari Yarbay Nidai Bey, Yarbay Hafız Besim Bey, İstihkâm Yarbay Kasım Bey, Beykozlu Yarbay Reşat Bey, Gümrük Müfettişi Nuri Bey, İhracat Müdürü Petrev Bey, Gümrük muhafaza Müfettişi Abidin Bey*’dir”.²⁰⁰

Yavuz Grubu'nun yapmış olduğu çalışmalar Kurtuluş Savaşı'nın sonlarına doğru azalmıştır. Anadolu ve İstanbul halkının Milli Mücadele sürecinde Mustafa Kemal etrafında toplanması grubun etkinlik alanını daralmıştır.

¹⁹⁶ M. Aydın, “Milli Mücadele Yıllarında...” , s. 24.

¹⁹⁷ Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haber Alma ve Yer Altı Çalışmaları*, Ardıç Yayınları, Ankara 1994, s. 46.

¹⁹⁸ B. Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haber ...* , s. 47.

¹⁹⁹ B. Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haber ...* , s. 47.

²⁰⁰ E. Hiçyılmaz, *Türk Devrimi'nde Bir ...* , s. 35.

2.7. Müdafaa-i Milliye Teşkilatı

Karakol Cemiyeti üyelerinin Anadolu'ya geçmeleri üzerine İstanbul'da kalan gruplar arasında yeni bir cemiyet teşkil edilmiştir. M.M. adı ile anılan cemiyetin çekirdek kadrosunu İstanbul'da kalan Karakol üyeleri oluşturmuştur.²⁰¹ Emin Ali Bey, Kasımpaşalı Bahriye İtfaiye Taburu bölük kumandanlarından İsmail Hakkı Bey örgütün içinden en aktif olarak çalışan kişiler idi.²⁰²

Bu grup İstanbul'da Ankara için çalışacak bir grup olma özelliği taşımaktaydı. İstanbul'da örgüt kurma işi Fevzi Paşa'ya verilmişti. Fevzi Paşa İstanbul'daki örgütler arasında en düzenli olarak çalışan grubun M.M. olduğunu görünce Hüsametdin (Ertürk) Bey ile görüşüp Teşkilat-ı Mahsusa'ya benzer örgütler kurmasını istedi. Fevzi Paşa'nın şahsına bağlı kalan Hüsametdin Bey M.M. örgütünü yönetmekle görevlendirilmiştir. 1921 yılında TBMM Hükümeti tarafından heyetin kurulması kararlaştırılmıştır.²⁰³ Görevlileri şunlardır;

*“Reis: süvari Miralayı Esad Bey
Aza: Topçu Kaymakamı Kamil Bey
Aza: Piyade Kaymakamı Hafız Besim Bey (Reis Vekili)
Aza: Merkez Kumandan Muavini Süvari Binbaşı Ferhat Bey
Aza: Kıdemli Yüzbaşı Ömer Lütfi Bey
Aza: Süvari Yüzbaşı Kamil Bey (Harbiye Nazırı Yaveri)
Aza: Piyade Yüzbaşısı Lütfi Bey.”²⁰⁴*

Bu teşkilat 3 Mayıs 1921 Günü TBMM tarafından resmen tanınmıştır. Toplantı yeri olarak Şeyh Visali Dergâhı belirlemişlerdir. Oldukça kalabalık bir merkez heyetine sahip olan örgütte haber alma, propaganda gibi faaliyetleri Nazım-ı Umuru üyesi olan Topkapılı Mehmet Bey üstlenmiştir.²⁰⁵

Söz konusu teşkilat, 2 Kasım 1922 yılında kuruluş gayesini ERUH'a yazdığı yazıda şöyle açıklamaktadır.

“Her türlü ihtimal ve tehlike karşısında ve İstanbul'un herhangi bir ihtilal vaziyetinde, hal ve mevki 'ye hâkim olarak İstanbul'daki Müslüman Kuvvetlerini gaye-i Milliyeye doğru sevk ve idare etmek ve Anadolu'daki mücadeleye İstanbul'dan manen ve maddeten zahir olmak üzere teşekkül etmiştir...”²⁰⁶

²⁰¹ S. Yurtsever, *Milli Mücadele Dönemi ...* , s. 52, Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haber ...* , s. 33.

²⁰² M. Aydın, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992, , s. 80.

²⁰³ B. Çukurova, *Kurtuluş ...* , s. 35

²⁰⁴ Mesut Aydın, *Milli Mücadele Döneminde ...* , s. 80.

²⁰⁵ B. Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haber ...* , s. 36

²⁰⁶ M. Aydın, *Milli Mücadele Dönemi ...* , s. 79.

Grup birçok kez yönetici kadrosunda değişikliğe gitmiştir. Bunun temel nedeni şahsi çıkarlara göre davranılması ve Ankara Hükümeti ile ilişkilerde gerginlik yaşaması idi. Ankara Hükümeti'nin bu teşkilatın ittihatçı düşünceyi sürdüreceğine dair endişesi gerginliğin temel sebeplerinden biriydi. Grup içinde hala İttihatçı kesimden insanlar var olmasına rağmen bu kişilerin eski İttihatçı geleneğini sürdürmedikleri Ankara Hükümeti tarafından onaylanınca cemiyet içinde kalmaları kabul edilmiştir.

Bu yüzden Ankara Hükümeti, grubu kendi yönetme gayreti içine girdiğinden Mirliya İhsan Paşa'yı grubun başına getirmiştir.²⁰⁷ Bu durum cemiyet içinde olumlu karşılanmıştır. Zira bu sayede daha önceki örgütlerin çektiği maddi, manevi sıkıntılar Ankara Hükümeti tarafından karşılanmıştır. Ankara Hükümeti'nin bu teşkilata teveccüh göstermesi halk nazarında teşkilatın prestijini yükseltmiştir. Bu sebeple de teşkilat, halkı silahlı direnişe yöneltmiş ve İstanbul'da başlayan işgal kuvvetlerinin faaliyetlerini engellemeye çalışmıştır.²⁰⁸

Grup İstanbul'da illegal yollar ile subay ve askeri teşkilatları örgütlemiştir. Daha önce de olduğu gibi İstanbul'u bölgelere ayırmış ve her bölgenin başına subayları atamışlardır. Beyoğlu, Üsküdar, Ayasofya, Eminönü, Eyüp, Kadıköy bölgelerinde çalışmalarını sürdüren teşkilat üyeleri, özellikle TBMM Hükümeti'nden alınan emirler doğrultusunda İstanbul'dan Ankara'ya ve Anadolu'nun farklı merkezlerine silah nakli yapmakla vazifelendirilmişlerdi.²⁰⁹ Bu grup içinde birbirinden habersiz olarak çalışanlar da bulunmaktaydı. Mevcut duruma göre kurulmuş olan bu örgütler daha sonra tehlikeli ve baskıyı atlattıktan sonra diğer gruplar ile ilişki içerisine girmişlerdir.²¹⁰

Tablo 1.

“Gruba Birinci Derecede Hizmet eden Zabitan Esamisi”

İsim	Sicili	Rütbesi	Memuriyeti
İhsan Bey	309-6	Mirliva	Harbiye Daire Reisi
Salih Bey	311-3	Ağır Topçu Kaymakamı	Topçu Şubesi Müdürü
Hilmi Bey	310-51	Levazım Kaymakamı	Levazım III. Şube Müdürü
Şerif Bey	313-1	Nakliye Binbaşısı	Harbiye Dairesi Nakliye Kısım Amiri
Hidayet Efendi	320-13	Sahra Topçu Binbaşısı	Karaağaç Mühimmat Ambar Müdür Muavini
Kamil Bey	327-19	Süvari Yüzbaşısı	Harbiye Nezareti Yaveranından
Hayri Bey	320-164	Piyade Yüzbaşısı	Çobançeşme Muhafaza Bölük Kumandanı
Cavid Bey	327-9	Telgraf Yüzbaşısı	I. Alay Muharebe Zabiti
Tahsin Bey	321-515	Levazım Yüzbaşısı	Saraçhane Ambarından Müstahkem

²⁰⁷ M. Aydın, *Milli Mücadele Dönemi ...*, s. 84

²⁰⁸ M. Aydın, *Milli Mücadele Dönemi ...*, s. 85.

²⁰⁹ B. Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haber ...*, s. 36-37.

²¹⁰ M. Aydın, *Milli Mücadele Dönemi ...*, s. 78.

<i>İsmail Hakkı Bey</i>	329-115	<i>Levazım Yüzbaşısı</i>	<i>Saraçhane Ambarında Müstahdem</i>
<i>Şevket Bey</i>	325-71	<i>Piyade Mülazım-ı Evvel</i>	<i>Çobançeşme Muhafız Bölüğünde</i>
<i>Sabri Bey</i>	331-40	<i>Piyade Mülazımı Evvel</i>	<i>Çobançeşme Muhafız Bölüğünde</i>
<i>Mehmed Nuri Bey</i>	338-18	<i>Sahra Topçu Sanisi</i>	<i>Açıktta</i>

Tablo 1. (Devamı)

<i>Necmeddin Bey</i>	336-72	<i>Açıktta Sahra Topçu Sanisi</i>	<i>Erkân-ı Harbiye I. Şube Memuru</i>
<i>İzzet Bey</i>	336-102	<i>Piyade Topçu Sânisî</i>	<i>İtfaiye Alayı 20. Bölük Mülazımı</i>
<i>Hikmet Bey</i>	336-27	<i>Piyade Topçu Sânisî</i>	<i>Çobançeşme Muhafız Bölüğünde</i>
<i>Cevdet Bey</i>	328-205	<i>Levazım</i>	<i>Saraçhane Ambarında</i>
<i>Ziya Bey</i>	332-6	<i>Ağır Topçu Sânisî</i>	<i>Davud Paşa Cephane Memuru</i> ²¹¹

Örgüt belli bir süre sonra iki koldan işlerini yapmaya devam etmiştir. “Müselleh Müdafaa-i Milliye” (Silahlı Ulusal Savunma) ve “Müdafaa-i Milli” (Ulusal Savunma) isimleriyle iki farklı koldan işlerini yürütmüşlerdir.²¹² Müsellah Müdafaa-i Milliye, İstanbul’u korumak için mücadele etmiştir. İtilaf kuvvetlerinin İstanbul’u işgalinden sonra Müslümanlara yönelik taşkınlıkları engelleme hizmeti görmüştür. Ulusal Savunma Grubu da istihbarat faaliyetlerini yürütmüştür. Günümüzde ki devletlerin çalışma sistemine uygun bir biçimde örgütlenmişlerdir. Örneğin Türkiye’de devleti koruma görevi TSK’da iken o dönemde İstanbul’da bu görev Müselleh M.M. grubuna aittir. İstihbarat faaliyetlerini de Ulusal Savunma Örgütü üstlenmiştir.

“M.M. Grubu’nun 54 Şubesi, 10.000 kadar silahlı ve bir o kadar da silahsız Gruba kayıtlı üyesi bulunmaktaydı.”²¹³

2.8. Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti

Dr. Esat ve cemiyet içerisinde, merkezi umumide görev yapan Mithat Şükrü Bey önderliğinde hâkim ve müderrisler tarafından kurulmuştur. Milli Kongre Cemiyeti’nin kurulmasına öncülük etmişlerdir. Yunanlıların İzmir’i işgali üzerine İstanbul’da büyük mitingler gerçekleştirmişlerdir. Özellikle öğrencilerin yoğun olarak katıldığı mitingler Sultan Ahmet Meydanı ve Fatih Sementi’nde büyük bir kalabalıkla işgali protesto etmişlerdir.²¹⁴

²¹¹ TİTE Arşivi K38G20B20-1001,

²¹² B. Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haber ...*, s. 38.

²¹³ B. Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haber ...*, s. 39.

²¹⁴ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 142

2.9. İstanbul Mitingi

İstanbul Mitingi, İttihatçıların önderliğinde bir nevi halkı uyandırmak için yapılan bir uyanış hareketidir. Bir kıvılcım ateşi gibi yere düşüp büyük bir yangına dönüşen miting, İstanbul halkını aydınlatarak halkın milli mücadeleye olan desteği attırmak amacı gütmüştür. İttihatçı kesimden gelmiş birçok ünlü isim konuşma yaparak milli duygulara hitap etmişlerdir. İşgallerin haksız olduğunu ve bu durumun değiştirmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Dönemin koşullarında İstanbul'da miting ve protesto mektuplarından başka bir şey yapılamıyordu. Bu süreçte mesleği askerlik olan kişilerin gizli yollarla Anadolu'daki milli mücadeleye destek verdiğini görmekteyiz. Herhangi bir silahlı çatışmaya veya İtilaf Devletleri'nin İstanbul'dan çıkması için topyekûn bir savaşa girişemiyorlardı. Çünkü İstanbul Hükümeti'nin, özellikle de padişahı etkileyen Damat Ferit Paşa önderliğinde etkili bir halk kesimi de mevcut idi. Ayrıca Rumların ve Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı İstanbul'da istihbaratında ne denli önemli olduğu ve herhangi bir taşkınlığın ağır faturalara sebep olabileceği de faaliyetlerin bir sır gibi saklanıp, buna göre icra edilmesini zaruri kılıyordu.

Büyük İstanbul mitingi 13 Ocak 1920 günü Sultan Ahmet Meydanı'nda yapılmıştır. Avrupa kamuoyu Türklerin medeniyetten uzak bir kültürleri olduğunu savunurlarken Rıza Nur yaptığı konuşmasında Türkler aleyhinde ağır ithamlarda bulunan dış basının tezini çürütmeye çalışmıştır. Nakiye Hanım milli duygulara hitap ederek Türklerin her devir ölmeye hazır olduğunu ifade etmekteydi. Hamdullah Suphi Trakya'nın, İzmir'in, Çukurova'nın Türk yurdu olduğunu belirtmekteydi.²¹⁵

O günkü durumu ve halkın coşkusu Halide Edip Adıvar şöyle açıklamaktadır:

“O gün asıl Türkiye'yi ben ilk defa gördüm Karanlık bir sır olan İstanbul'un arkası, asıl mahalleleri ağzını açmış, sükkânını dökmüştü. Birçok İhtiyar kadın, birçok ihtiyar erkek gördüm İstanbul'un abus samit ve görünmez ihtiyarları arkalarında hangi zamana ait olduğu bilinmeyen garip setreler, redingotlar içimden hafif buruşuk boyunları yükseliyor. Gözlükler altından yaşlar beyaz sakallarını alanen akarak ağılıyorlar. İpekli bol çarşafaları içinde buruşuk yanaklarına yaşlar akarak nineler geliyor. Sarılı kırmızılı basma entarisinin yeni çarşafından fırlamış yemenilerinin oyalı görünen küme küme gözleri kırmız yüzleri Fransız ihtilalinde versaielles hücum eden kadınlar alayının tablosu gibi o kadar çok kadın var ki hiç biri ne önünü ne arkasını

²¹⁵ Sina Akşin, *Son Meşrutiyet; İstanbul Mitingleri ve Milli Mücadele*, C. II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2010, s. 235.

görüyordu. Hamal ile genç münevverin karagümrüklü işçi İstanbul'u kadınla yüksek ölçeli süslü kadının omuz omuza yüz yüze geldiği bir gündü derinliği görülemeyen meydanda müthiş bir insan denizi derin ve sedasız uğultusuyla akıyor akıyor. Yalnız çok kesif olan ortası kımıldamıyordu. Bütün bu canlı deniz üstünde Sultanahmet'in beyaz minareleri hapishane binası yüzüyor gibi yükseliyordu bunların üstünden. Camiinin avlusundaki ağaçlardan salkım salkım insan kütleleri salkıyor. Bunun üstünden beyaz minarelerden uzanan siyah bayraklar bazen halkın başına bazen beyaz güvercin bulutu mavi göğe uçuyordu. Sultan Ahmet bahçesinin parmaklıklarına dayanmış bir ihtiyar dişsiz ağzı açık fersiz gözlerinden sürülmüş tarla gibi buruşan yanaklarına akan göz yaşları ile beraber bağıra bağıra ağlıyordu. Ayasofya menfezinden giren herkes uçan Osmanlı bayraklarını siyah görünce dudaklarından bir feryat kısılmış bir hıçkırık fırlıyordu. Gözleri sürmeli olduğunu en boyalı genç kadınlar bile unutmuş, bütün boyları yanaklarından yaşlarla akıyordu.²¹⁶

Bir başka toplantıda İttihatçıların meşhur isimlerinden Dr. Rıza Nur Sultan Ahmet Camii içerisinde;

“Efendiler, bu mitingi zamanın nezaketi sebebiyle açıkta yapamadık. Müslümanların mukaddes penahı olan camiimize gelerek bir Cuma namazından sonra burada avazı şikâyetimizi yükseltmeği müteyemmin addetmekteyiz. Camiler İslâmın asıl içtimagâhidir. Onlar bütün dertlerini burada dökerler ve onların temenniyatı indallah burada daha ziyade, karini kabul eder. Ta iptidasımdanberi islâmda siyasî hutbeleri ve İçtimaî musahabeleri camilerde yapmak âdet. Bizim de bugün burada yükselteceğimiz avazı şikâyet bütün cihana yayılsın. Bu anda bize düşen en mühim şey sükûnet ve ağırbaşlılık. Ortalıkta bazı şayialar dönüyor, bir takım bedbahtlar türlü işaatı kâzibe yayıyor. Size en büyük ricam ve tavsiyem böyle sözlere kulak vermemek ve sükûtunuzu muhafaza etmektir. Ben on yıllık fırtınan bir muhalefetin mümessili sıfatındayım. Bize bu sıfatla söylüyorum ki, bugün nazarımda ve fikrimde millet arasında hiçbir tefrika göremiyorum. Kalbim bütün firka nizalarından tecerrüt etmiştir.”²¹⁷

İstanbul'da gerçekleştirilmiş olan miting basında geniş yer bulmuş ve halkı galeyana getirmiştir. Zira 1918-1922 yıllarında Anadolu Kurtuluş Savaşı'nın halk tarafından desteklenmesini sağlamak için basın önemli bir yer tutar. İstanbul'da çıkan gazetelerin Anadolu'nun diğer yerlerinde çıkan gazetelere oranla etkisi daha fazla olmuştur. Hem milli mücadeleyi destekleyenler hem de karşı olanlar için basın etkili bir silah haline dönüşmüştür.²¹⁸

²¹⁶ Halide Edip Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 4. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul 1999, s. 26-27-28.

²¹⁷ Kemal Arıburnu, *Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri*, 2. Baskı, Yenidesen Matbaası, Ankara 1975, s. 28.

²¹⁸ E. Evcin, “Bolu Basınında Milli...”, s. 973.

3. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELEDE İTTİHAT VE TERAKKİ ÖNDERLİĞİNDEKİ YARARLI CEMİYETLER

İtilaf Devletleri, Anadolu'da işgallere başlayınca Mustafa Kemal önderliğinde milli bir savaş başlatmıştı. İttihat ve Terakki üyeleri işgal bölgelerinde yerel Kuvâ-yı Milliye birlikleri ile harekete geçmişti. Bu hareketler düzenli ordu kurulana kadar Ankara Hükümeti'ne zaman kazandırmıştı. İttihatçılar, Mustafa Kemal'in başlattığı ulusal direnişe halkın etkin bir biçimde katılmasını sağlamışlardır. Aralarından bazıları kendileri üzerinde bir gücün varlığını tanımasa da büyük çoğunluğu düzenli orduya girmiş ve topyekûn savaşa razı olmuşlardı.

I. Dünya Savaşı'nın kaybedileceği anlaşılınca Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri Anadolu'da yerel kurtuluş mücadelesini başlatmışlardır. Düzenli ordunun kurulması ve başarılar elde etmesi topyekûn yapılacak olan bir savaşta başarı getirme olasılığını arttırmıştır. Ancak buldukları bölgede adeta bir kral gibi yaşayan bazı kimseler bu duruma karşı çıkmış ve Enver Paşa'ya hala bağlılıkları sebebiyle Ankara Hükümeti'nin karşı gelmiş ve mücadele etmiştir. Enver Paşa'nın yurt dışında bir ordu oluşturması, Anadolu'daki Kuvayı Milliye önderlerinin Mustafa Kemal Paşa'ya karşı tavrı sergilenmesine yol açmaktaydı. Mustafa Kemal'e karşı çıkanlar arasında Çerkez Ethem, Yunan birliklerinin arkasına sığınmış, asıl görevini unutup kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir.

Kuvâ-yı Milliye çetelerinin bir de bürokrasi tarafı bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları kuruluş gayesiyle, herhangi bir biçimde silahlı bir örgüt kurma amacıyla olmadıklarını bildirmişlerdi. Bu kişilerin kurduğu cemiyetler, eldeki veriler ışığında ve Wilson Prensipleri doğrultusunda işgal altındaki bölgelerindeki nüfusun daha çok Türklerden oluştuğunu ispat etmek için çalışmalar sürdürmekteydiler. Bunu amaçlarını ise ilmi yollar ile açıklamaya çalışmışlardır. Avrupa Devletleri'ne telgraflar çekilmiş, gazeteler aracılığı ile seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

1699 yılından bu yana Avrupa Devletleri'ne karşı üstünlük sağlayamayan Osmanlı Devleti, sınırlarının doğal sınırlara ulaşması ve doğuda da İran ile mücadeleye girmesi devleti yıpratmış, bu tarihten sonra Avrupa'dan savaşları kaybedip çekilmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'ni Balkanlardan ve Afrika topraklarından atma girişimi

başarıya ulaşmış ve sonunda Türkleri Anadolu coğrafyasından atmaya başlamışlar idi. Bu durumda Wilson Prensipleri'ne güvenip yapılan çalışmalar boşuna gitmiş ve Yunanlıların Batı Trakya'yı ele geçirmesi, İzmir'i işgal etmeleri üyelerin bürokratik işleri bırakıp silahlı direnişe geçmelerine neden olmuştur. Kuruldukları mahalli bölgelerde silahlı direnişe geçen bu cemiyetler önce Erzurum ve en sonunda bütün yurt için etkili olan Sivas Kongresi ile birleşip, ortak değerler ile işgalci güçler ile savaşmıştır.

3.1. Reddi İlhak Cemiyeti

İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edileceği korkusu üzerine Tokat mebusu sabıkı Şekip, mütekit Miralay Selahattin, Mevlevi Şeyhi Nuri ve sabık mektupçu Ahmet Beyler tarafından ilmi alanda çalışılmak için bir cemiyet kurmak istemişlerdir.²¹⁹ Cemiyet 23 Kasım 1918 tarihinde kurulmuştur. Cemiyet kuruluş amacı şöyle ifade edilmektedir;

“aksam-ı vatanın maddeten ve manen terakki ve tealisi esbabını temine çalışmak, efkâr ve hissiyat-ı memleketi âlem-i medeniyete iblağ ve irsal eylemek, bu maksadın husulüne mani olacak her türlü teşebbüsata karşı müdafaa-ı meşrua ve ilmiyede bulunmak ve bu memlekette ekseriyeti teşkil eden anasırın hukukuu edille-i ilmiyye ve mukniası ile enzar-ı medeniyete karşı ispat.”²²⁰

Kuruluş nizamnamesinden de anlaşılacağı gibi cemiyet Wilson Prensipleri doğrultusunda bölgenin bir Türk yurdu olduğunu ispat etmeye ve Yunan işgaline karşı direniş ruhunu canlandırmayı amaçlamaktaydı. Bölge sadece İzmir halkı ve çevresi için değil bütün Anadolu'yu ilgilendirdiği için büyük endişe uyandırmaktaydı. Bölge Batı Anadolu'ya açılan stratejik önemi sebebiyle Anadolu'nun kalbi olarak görülmekteydi. Dönemin İzmir Valisi ise, İttihatçı Nurettin Beydir. Ayrıca İTC yerine kurulmuş olan Teceddüt de bölgeye önem vermiş, üyelerini İzmir'e yollamıştır.²²¹

Cemiyet faaliyetleri hakkında Morlızade Nail Bey neşriyat çalışmaları ile Kuvâ-yı Milliye mücadelesinin haklılığını yayma gayreti görülmektedir.²²²

Cemiyet kuruluş Nizamnamesine baktığımızda;

1. “Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti” adı altında merkez İzmir olmak şartı ile şubeler açmak
2. Asıl amacın vatan topraklarının huzurlu bir yaşam için yaşamasına çalışmak ve devleti bir tutup İtilaf devletlerinin

²¹⁹ İzzet Öztoprak, *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti*, ATAM, Ankara 2014, s. 18.

²²⁰ İ. Öztoprak, *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı ...*, s. 20-21.

²²¹ C. Kutay, *Milli Mücadele Öncekiler ...*, s.203.

²²² İ. Öztoprak, *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı ...*, s. 22.

işgallerini engellemek. Herhangi bir noktada işgale kalkışılması durumunda ilmi neticeler sonucunda işgalin haksız olduğunu duyurmak. (bu maddeye baktığımız zaman cemiyet ilk başta silahlı bir direnişten önce hukuk mücadelesi ile işgallere karşı geleceğini gösterir)

3. Cemiyet kesinlikle siyasi bir sahada bulunmayacağını ilan eder. İlim çalışmalarının dışında cemiyeti siyasi bir havaya sokmak isteyenler derhal cemiyetten uzaklaştırılacaklardır.

4. Cemiyetin azalarına baktığımız zaman
“tüccardan Mektubi-i esbak Ahmed Burhaneddin Bey, Doktor Hacı Hasanzade Ethem Bey, muharririn-i Osmaniyeden Hasan Vasfi Bey, mütekait Binbaşı Hasan Lütfi Bey, Moralızade Halit Bey, Tokadizade Şekip Bey, Erkan-ı Harbiye miralaylığından mütekait Selahattin Bey, tüccardan Arif Bey, Erkan-ı Harbiye Binbaşılığından mütekait Abdurrahman Sami Bey, Tüccardan Osman Nuri Bey, Selimzade Mehmed Bey, Naci Bey, Sahlepcizade Hacı Mithat Bey, Mevlevi Şeyhi Nuri Efendi Hazretleri”

5. Cemiyetin üyeleri 9 üyeden oluşur ve gerekli görüldüğü takdirde yabancı dillerde gazeteler yayınlanır.

6. Cemiyet yapacağı büyük kongreden sonra devam edip etmeyeceği üyeler arasında bir karara bağlayacaktır.²²³

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini haberini alan İttihat üyeleri hemen faaliyete geçmiş ve İzmir Tiyatrosu'nda bir toplantı düzenlemişlerdir. Toplantıda haksız işgali protesto edileceği kararı çıkmıştır.²²⁴ Karar metnine şu ifadeler yer almaktaydı:

1. “İzmir ve Aydın Vilayetinde Türkler, gerek nüfus ve gerek emlak ve arazi itibariyle ekseriyet teşkil ettiklerinden, Wilson Prensiplerinin 12'nci maddesi mucibince, Vilayetimize ecnebi hâkimiyeti giremez.

2. Cemiyet-i Akvam-ı teşkil eden düvel-i muazzamının adeletkar siyasetlerinden, İzmir ve Aydın vilayetlerindeki Türk hâkimiyetinin ref'inin (kaldırılmasının) kabul edilmeyeceğine muntazırız ve kaniyiz.

3. İstikbalde insani ve medeni mefkûrelerle mücehhez ve hakiki heyet-i medeniye meydana getirmek isteyen Türkler, memleketlerinde başka bir hâkimiyetin hükümran olmasını katiyen kabul etmemeye bütün kuvvetleriyle azmetmişlerdir.”²²⁵

4.

İzmir'de İttihatçı olmayan ama İttihatçı kesimden yardım isteyen Doktor Ethem öncülüğünde İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti kurulmuştur. Özellikle bölgede bulunan Celal (Bayar) Bey destek almıştır.²²⁶

²²³ İ. Öztoprak, *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı ...*, s. 23-24-25.

²²⁴ E. Akal, *Milli Mücadele Başlangıcından ...*, s. 218-219.

²²⁵ Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920)*, ATAM, Ankara 1998, s. 45-46.

²²⁶ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 167.

Üyeler, 17 Mart tarihinde çevre illerden gelen temsilcilerle buluşarak yerel bir kongre yaptılar. İzmir'in işgali üzerine cemiyet üyelerinden bazıları buldukları yerde kalıp mücadele ederken bazıları iç bölgelere gidip halkı örgütlemeye çalışmıştır.²²⁷ Tiyatroda toplanan kalabalık arasında birçok cemiyetin varlığı görülmektedir. Reddi İlhak'ın temeli sayılan Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti de tiyatrodaki toplanan cemiyetler arasında idi. Bu cemiyetlere ek olarak gazetelerin yoğun bir ilgisinin olduğunu görülmektedir. Özellikle bölge için çalışmalar yapan Yenigün Gazetesi basın faaliyetlerinde öncü konumundaydı.²²⁸ Bütün bunların bir arada toplanması halkı zafere inandırmıştır.

Kongrenin toplandığı günlerde Paris Barış Konferansında ki tartışmalarda İzmir'in Yunanlılara verileceği yolunda haberler geliyordu.²²⁹

“İzmir'in işgalinden önce, 17 Mart 1919'da Edremit'te kurulan Redd-i İlhak Cemiyeti 2 Mart 1919'da bir miting düzenlemiş ve 16 Mayıs'ta ilk toplantısını yapmıştı. Wilson ilkeleri adı altında hakkın gasp ediliyor ve namusun parçalanıyor. Güzel memleketin Yunan'a verildi. Artık kendini göster. Bütün kardeşlerin maşatlıktadır (Maşatlık Mezarlığı). Oraya yüzbinlerle toplan ve ezici çoğunluğunu göster. Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok. Yunan hâkimiyetini ezici bir kitle olduğunu ilan ve ispat et şeklinde açıklanmaktaydı.”²³⁰

Kurtuluş mücadelesinin ilk başlarında halkı örgütlemek için oldukça önemli faaliyetlerde bulunan cemiyet üyeleri yapmış olduğu toplantılarda halkı haksız işgallere karşı direnmeye davet etmiş ve ulusal bilincin oluşması için önemli katkıları olmuştur. Bu dönemde halkın toplantılar düzenleyip miting yapmasından başka elinden bir şey gelmiyordu. Burada önemli kuruluşlardan biri de Türk Ocağı idi. Yaptığı toplantıların sonuçlarını İstanbul Hükümeti'ne iletmış ancak istediği sonuçları alamamıştır.²³¹

İngiliz Başbakanı Lloyd George haricinde bütün Avrupa Kamuoyu İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine karşı çıkmıştır. Bu durum Türklerin yeniden ayaklanacağı ve oluşturmuş oldukları düzeni yok edeceği endişesi doğurmuştur. Ancak dönemin süper gücü İngiltere'dir bu durumu nasıl isterse öyle değerlendirmek istemiştir.²³² İngilizler padişahı avucunun içine aldıklarından Türklerin herhangi bir

²²⁷ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 167

²²⁸ İ. Öztoprak, *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı ...*, s. 33.

²²⁹ M. Albayrak, *Milli Mücadele Döneminde ...*, s. 45.

²³⁰ Yücel Özkaya, *İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler*, ATAM, Ankara 2011, s. 12.

²³¹ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...*, s. 168.

²³² Gottard Jeaschke, “İngiliz Belgeleri Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması, Çev. : Mihin Eren”, *Bellekten*, C. XXXII S. 128, , Ankara, Ekim 1968, s. 567.

biçimde ayaklanacaklarını düşünmemiştir. Bu durumda kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. I. Dünya Savaşı öncesin Ruslara verilen Boğazlar'ın savaş esnasında Ekim Devrimi ile Çarlık Rusya'sının yıkılıp Komünist Rusya'nın kurulması ve yeni Hükümetin İngilizlere olan öfkesi Savaşı sürdürmemelerine yol açmıştır. Bu durumda Boğazlar'a yerleşen İngilizler olmuştur. Kendilerine rakip olabilecek güçteki İtalyanları daha önce söz verdiği İzmir ve çevresine yaklaştırmak istememiştir. Böyle bir durumda zayıf ve hatta yönetebileceği Yunanların tepkilere aldırılmadan İzmir'e çıkmasını sağlamıştır.

İtilaf Devletleri büyük bir gizlilik içinde İzmir'in işgalini hazırlamışlardı. İtalyanlara 12 Mayıs tarihinde haber verilmiştir. Yunanlıların da işgalden önce İzmir açıklarına demirlemesi ve herhangi bir karışıklık çıkmasına müsaade etmeden İtilaf güçlerinin girmesi kararlaştırılmıştır. İtilaf güçleri büyük bir titizlik ile davranması Osmanlı Hükümeti'nin elini kolunu bağlamış, Yunanlılar İzmir'i İşgal etmeden kısa bir süre önce İstanbul hükümetine haber vermişlerdir.²³³ İşgali hazırlayan komutanlardan Amiral Calthorpe İtilaf Devletleri'ne son notayı vererek, Yunan işgalini başlatmıştır.²³⁴ Amiral Calthorpe notası üzerine, Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'ya, Harbiye Nezareti tarafından verilen direktifte;

“İzmir Müstahkem mevki Tahkimat bölgesi, bugün öğleden sonra itilaf devletleri kıtaları tarafından işgal edilecektir. Toplar ve diğer her türlü harp malzemesi bu kıtalara teslim edilecektir. Bu bölgelerdeki komutanlar, subaylar ve erler bu bölge dışında ve gerilerinde toplanacaklar, kolorduca verilecek emre göre hareket eyleyeceklerdir. Bu işgal esnasında karşı konmayacak, işgale gelecek itilaf müfrezelerine gereken kolaylıklar gösterilecektir.”²³⁵

Basında çıkan haberlerde aldırış etmeyen harbiye nazırı en son olarak “*bu gibi şeyialara ehemmiyet vermeyiniz*” demiştir.²³⁶

Osmanlı yönetimi halktan her şeyi gizlemeni peşindeydi. Ancak İtilaf Devletleri rahat durmadı ve işgali gerçekleştirecek olan notayı Türk makamlarına iletmişlerdir.

1. “14 Mayıs 1919. Ekselans! Sulh Anlaşmasının 7. Maddesi gereğince müttefik hükümetler İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesine karar verdiklerini size haber vermek mecburiyetindeyim.

2. Yukarıdaki karar Osmanlı Devletine bildirildi.

²³³ S. Akşin, *Mutlakiyete Dönüş 1918-1919 ...* , s. 239.

²³⁴ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...* , s. 160.

²³⁵Yayına Hazırlayan; Ömer Sami Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, Karşıyaka Belediyesi Kültür Yayınları, 15 Mayıs 1919.

²³⁶ Yay. Haz. Ö. S. Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 15 Mayıs 1919.

3. *Nakledilen Askerlerin İzmir'e varışı yarın, 15 Mayıs'ta mahalli saatle sabah 8 de bekleniyor. Gemiden boşaltma derhal başlayacaktır. Yunan Deniz birlikleri, çıkartma hareketine hazırlık yapmak ve sahil tesislerini ve girişlerini işgal etmek üzere, saat 7 de karaya çıkacaklardır.*

4. *Muhtemel üzücü olayları önlemek için yunan askeri makamları ilgili isteklerini ilan edinceye kadar, yarın sabah Türk kuvvetlerinin kışlalardan çıkmamalarının temin edilmesi isteniyor. Gümrükteki ve Punta limanındaki Türk birlikleri sabah 7 den evvel geri çekilip büyük kışlalarda toplanacaktır.*

5. *Ekselansınızın da şüphesiz bildiği gibi, herhangi bir hadise İzmir ve civarında heyecan ve karışıklık yaratacaktır. Bundan dolayı, elimizdeki bütün imkânları kullanarak sükûneti muhafaza etmeniz lüzumuna ciddi bir şekilde işaret ediyorum. Hiç kimsenin iç bölgelere alarm göndermemesi için telgrafhane yarın sabah erkenden bir İngiliz deniz birliği tarafından işgal edilecek bu hareket, sansüre göstermek şartıyla Türk resmi telgraflarının gönderilmesine mani olmayacaktı.*

6. *Limanda kuvvetli müttefik donanmasının bulunmasının teskin edici bir icra edeceğine inanıyorum.*²³⁷

İzmir'in işgali tüm yurttaki derin yaralar açtığı gibi üzüntü ile karşılandı. Trabzon Müdafaa-i Milliye, İzmir Redd-i İlhak, Trakya heyetlerinin de içinde bulunduğu siyasi partiler, İtilaf devletlerine bir muhtıra verdiler. İşgallerin haksızlığını ve herhangi bir olayın sorumlusunun İtilaf Devletleri olduğunu bildirmişlerdir.²³⁸

İzmir'in İşgali aynı zamanda ilk kurşunun sıkılma hadisesini de beraberinde getirmiştir. Osman Nevres (Hasan Tahsin), İzmir'in işgaline sevinen Rum kalabalığının arasından çıkıp oradan geçmekte olan Yunan taburuna tabancasını boşaltmıştır.²³⁹

İzmir'i İşgal eden komutanlardan Zafiriu halka dağıttığı beyannamede;

*“ İzmir ve civarında işgale başlıyorum. İşgalden maksat mevcut kanunların korunması ve bütün ahalinin refahını sağlamaktır. Bütün memurlar vazifelerine devam etsinler, kumandanlığımızın kapısı arz edilecek müracaat ve şikâyetlere açıktır. Herkes işi gücüyle meşgul olsun, alınacak kararlara uyulmasını tavsiye ederim.”*²⁴⁰

Yunan komutanının her tarafa yolladığı bu beyanname sadece kâğıt üstünde kalmıştır. Her türlü saldırıları yapmış halkın üzerine haksız işgale devam etmiş, suç işlemeye devam etmişlerdir. Arkalarında devrin süper gücü İngiliz emperyalizmini alan Yunanlar her türlü taşkınlığı yapmıştır.

²³⁷ G. Jeaschke, “İngiliz Belgeleri Işığında ...”, C. XXXII, s. 572.

²³⁸ S. Akşin, *Mutlakiyete Dönüş 1918-1919 ...*, s. 245.

²³⁹ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...*, s. 162.

²⁴⁰ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken...*, s. 163.

İstanbul hükümeti, İzmir'in işgalini veren gazetelere sansür koymuşlardır. Feci olayların yazılmasını engelleyen hükümet, çıkan yazıları engellemiş gazetelerin o kısımları beyaz bir sütun halinde çıkmıştır.²⁴¹

Bu dönemde Müdafaa-i Hukuk Osmaniye Cemiyeti hukuki bir sonuç alamayacağını anlayınca büyük Maşatlık Mitingi'nde cemiyetin adını Reddi İlhak olarak değiştirmişlerdir. Halkın büyük ilgi gösterdiği mitinge İzmir açıklarında bulunan İtilaf Devletleri donanması, projektör tutularak halkı gözetlemiştir.²⁴² Cemiyet sürekli ilmi çalışmalar yaparak Avrupa kamuoyunda olası bir işgali durdurmaya çalışmış ve silahlı mücadeleye başvurmamıştır. Ancak Avrupa kamuoyu emperyalist ülkelerin egemenliği altında olduğundan istedikleri sonucu alamamışlardır. Bu tarihten sonra cemiyet Yunanlıların taşkınlığı ve işgali ile hukuk cemiyetinden vazgeçip silahlı bir direnişe geçmiştir.

3.2. Trakya'da Milli Mücadele

Milli Mücadele için önemli bir başka cemiyet de Trakya'da kurulmuştur. Zira İstanbul'un kapısı durumundaki Edirne Yunanlıların eline geçerse İngilizlerin desteği ile İstanbul'a kadar gelmelerinden endişe edilmiştir.

Bu cemiyetin vesikaları Şevket Bey tarafından Trakya işgal edilince yok edilmiştir.²⁴³ Ahmet Rıza Bey, Çürüksulu Mahmut Paşa, Ahmet İzzet Paşa kendilerini ziyarete gelen Trakya heyetine "*kendinize ait bir devlet kurun*" Trakya'yı ancak böyle kurtarınız talimatı vermişlerdir.²⁴⁴ Heyetteki isimlerden "*Celal (Perin), Nedim, Hüseyin Sabri (Tüten), Hasan Tahsin (Argun) Beyler, o sırada İstanbul'da bulunan Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüşlerdir. Mustafa Kemal Paşa onlara davalarını savunmalarını söylemiştir. Karşılıklı diyalogda da*

-*Trakya heyeti Mustafa Kemal Paşa'ya "Bizim başımıza geçer misiniz?"* teklifinde bulduklarında;

-*"Mustafa Kemal Paşa'da "böyle parça parça çalışacağımıza, bütün memleket mukadderatını idare edecek ele alacak bir teşekkül meydana getirip beraber çalışsak nasıl olur"* cevabını vermiştir."²⁴⁵

²⁴¹ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...* , s. 164-165.

²⁴² Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...* , s. 168.

²⁴³ Zekai Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, ATAM, Ankara 1998, s. 15.

²⁴⁴ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...* , s. 179.

²⁴⁵ Z. Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i ...* , s. 85.

Bu dönemde Anadolu'da başlayan Kuvayı Milliye hareketinin bölgesellikten uzak bir bütün olarak gören Mustafa Kemal, ileri ki tarihlerde bu hedefine ulaşacaktır. Tabi bu durum Mustafa Kemal'in Trakya'dan vazgeçtiği anlamı çıkarılmamalıdır. Hatta ziyadesiyle önem verdiği, ileride Türkiye Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü ve Trakya'yı vatanın bölünmez parçası olarak elde ettiğini görmekteyiz.²⁴⁶

Trakya'da Türkleri koruyacak örgüt fikri Talat Paşa'dan çıkmıştır. Bulgarların barış konferansında Trakya'yı talep edeceği ortaya çıkınca Talat Paşa, Faik'e (Koltakkıran) Edirne'de örgütün kurulması talimatını vermiştir. Bunun üzerine Edirne'nin ileri gelenleri ile konuşan Faik 2 Kasım 1918 tarihinde Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuştur.²⁴⁷ Toplantıda bulunanlar arasında Edirne Milletvekili Faik (Koltakkıran), Edirne Belediye Başkanı Şevket Bey, Avukat Şeref (Aykut) Bey, Tüccar Yolageldili Kasım Efendi.²⁴⁸ Kasım Bey'in Küçük Kınacıyan Hanı'ndaki yazıhanesinde cemiyetin ilk toplantısı gerçekleştirilmiştir.²⁴⁹

Cemiyet kurulduğu günden itibaren 2 aylık süre zarfında çalışmalarını Batı Trakya'da sürdürmüştür. Özellikle Yunan işgal kuvvetlerinin 4 Kasım 1918 günü Paris Konferansı'nda Yunanlılar lehinde aldığı karar ortaya çıkınca, Yunanlılar Doğu Trakya'nın girişi olan Gümülcine tren yollarını işgale başladılar. Dolayısıyla cemiyet çalışmalarını burada gerçekleştirmeye çalıştı. Bu durumda İşgalin haksızlığını duyurmaya çalışan cemiyet, özellikle İstanbul basınında geniş yer buldu.²⁵⁰ Ayrıca cemiyet Osmanlı Devleti'nden bölge hakkında vesikalar istemiş ve bölgedeki Türk nüfusunun fazla olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.²⁵¹

Paris Barış Konferansı'na giden heyet Yunan Başbakanı Venizelos'un şok teklifi ile karşılaşmıştır. Venizelos "*Trakya'yı Meis Adası'ndan itibaren Marmara Denize kadar çıkan hattı*" istemiştir.²⁵²

İlk kongresini 10 Temmuz 1919 tarihinde gerçekleştiren cemiyet asıl amacının Trakya'nın Türk toprağı olduğunu ve Yunanlılara bırakılmasını kesin bir biçimde

²⁴⁶ Z. Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i ...* , s. 87.

²⁴⁷ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 161. O zamanki Edirne Valisi İttihatçı kesimden Zekeriya zihni Beydir. Z. Güner, *Trakya ...* , s. 12; Cemiyetin kuruluşu sırasında yayınlanan 10 maddelik program ekler kısmında verilmiştir.

²⁴⁸ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken...* , s. 180.

²⁴⁹ Z. Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i ...* , s. 13.

²⁵⁰ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...* , s. 191.

²⁵¹ Z. Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i ...* , s. 35.

²⁵² Z. Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i ...* , s. 52.

engellemek için kurulduğunu ilan etmiştir.²⁵³ “*Cemiyetin tezi Trakya bir bütündür. Yüzde seksen beşini Türkler oluşturuyor şeklinde idi.*”²⁵⁴ Cemiyetin bu ilk kongresinde daha önceki kurucularıyla beraber yeni bir yönetim seçilmesi kararlaştırıldı. Yapılan seçimlerde;

*“Reis; Hilmi Efendi, Azalar; Belediye Reisi Şevket Bey, Şehbender Şükrü Bey, Yakup Efendizade Derviş Bey, Ahmet Efendizade Cemal Bey, Müftüzade Cemal Bey, Doktor Rifat Osman Bey, Rasim Beyzade Hacı İbrahim Bey, Reşit Beyzade İsmail Bey, Avukat Şeref Bey, Lüleburgazlı Avukat Şevket Bey ve Bekir Efendizade Hafız Mehmet Efendi seçilmişlerdir.”*²⁵⁵

Kurulan bu cemiyet üyeleri bir beyannamede yayınlamışlardır. Bu beyannamede;

“Cihanı tutuşturan şu büyük belanın nihayet bütün insanlığın düşüncesini bir başka his dünyası ve düşünceye sevk eden neticesi, bugüne kadar hâkim olan bütün yaşantıları ve kanaatleri değiştirdiği bir sırada kırk beş asrın Allah tarafından mukadderatı olan Türk Milletinde şimdi artık hala bir gerici geçmişin, daima durduran ve ilerletmeyen ilkelerine bağlanıp kalmasındaki kefalet ve fecaati tamamıyla anlatmıştır.

Şimdi sınır hatları; rengârenk bayraklar ve elmaslı taçların baskısı altında iki büklüm bir eğilme ile eğilmeye mahkûm kalmış başka lisan, başka his, başka kültür ve örf sahibi milletler belirleyemiyor ve nihayet her millet kendi varlığını ancak kendi lisan ve kültürüyle çizdiği hatlar içerisinde kelimenin örfi ve irki anlamıyla şimdi korumaktan ve hür yaşamak için her millet hür yaşamak hakkını teslim etmekten başka çaresi olmadığını takdir etmek zorunda kalıyor.

İşte yarın ilan edilecek olan muazzam sulh masasının etrafına toplanacak olanlar, artık son sözü söylemek hakkını galibiyet kılıcının gölgesine sığınmış olanlara söz hakkı vermeyen devletler değil belki büyük küçük Hakkın takdirinden yasal payını almak isteyen milletlerden ibarettir.

Biz Türkler de Medeniyeti Şarktan Garba aktaran ve tarihi, tarihi âlemlerle başlamış bir millet olmak itibarıyla bütün bu milletler gibi meşru hak ve istiklaliniz, insanlığın adaletin yeşertilen tecellisi Millet olacak Şurayı Umumiden almak için bu hayatta nasıl medeniyet olduğumuzu ispat etmek zorunluluğu karşısındayız. İlimin, İrfanın ve hakiki tarihin verilerine sığınarak varlığımızı ispat etmek için merkezi Edirne’de olmak üzere Trakya- Paşa-eli Müdafaa Heyet-i Osmaniyyesi namıyla bir cemiyet teşkil ettik

Gayesi: Garp ve Şark eski Edirne Vilayetlerini tekil eden “Trakya” da yaşayan Türk, Ermeni, Rum, Musevi, Bulgar Milletleri ile beraber bugün Edirne Vilayetinde (1.094.371) nüfus sakın olduğu halde bundan (615.720) miktarının Türk ve Müslüman olduğu nazarı dikkate alınca (Cemiyeti Akvam)

²⁵³ Y. Özkaya, *İstiklal Harbinde Yararlı ...*, s. 61.

²⁵⁴ Y. Özkaya, *İstiklal Harbinde Yararlı ...*, s. 62

²⁵⁵ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...*, s. 197.

maddesine nazaran Vilayete ikamet eden insanların yarısından fazlasını Türk ırkı teşkil etmesinin dikkate alındığı takdirde artık bizim şimdi şu (Türk ve Müslüman) davasını cihana fazilet sahibi bütün akran medeniye ye karşı en yüksek, en gür sesimizle müdafaa etmekten başka yapacak bir işimiz kalmamıştır.

İşte bu gayeyi iştirak eden cemiyetimiz vilayet ailesini teşkil eden sancak, kaza, nahiy, köy ahalisinin hamiyet ve yeterliliğine müracaatla bu hususta bize maddi ve manevi mavnada(yardım) bulunmasını ve her tarafta cemiyetimizin mümessilleri olmak üzere intihap edilen zati muhtereminin bizimle irtibatı sağlayacağı için kendisinin vaki olacak tebligat ve inayetine itibar ve itimat ile şu ulusal teşebbüslerin hâsıl olmasına her taraftan maavin buyurulmasına ehemmiyetle tavsiye ederiz.

Maksat bizzat vatani kurtarmak ve davayı milliyemizin müdafaaı olunca bütün (Türk ve İslam) evladının bu yolda, düşüncede haklı davanın muvaffakiyetle sonuçlanmasına maavnin edeceklerine kanaatimiz olduğunu beyan ederiz.

Hükümet sadece mevcudiyetimizi tasdik etmiştir. Binaenaleyh maksatları vatanımızın karşısında her türlü hisap (insan) ve sefale (alçak) hislerin susacağı pek tabii olmakla bu yolda bütün Edirne Vilayeti ahalisinin ta, Karasu'dan Mustafa Paşa'ya kadar bütün Edirne Vilayeti halkının bize Maavnin edeceklerine dair hâsıl olan kanaatle memleket mahdem (Evlat) hizmete davet eyleriz.

Heyet-i İdare

<i>Reis</i>	<i>İmza</i>	<i>İmza</i>
<i>Edirne Müftüsü Mestan</i>	<i>Mebus Faik Bey</i>	<i>Belediye Reisi Şevket Bey</i>
<i>İmza Veznedar</i>	<i>İmza</i>	<i>İmza</i>
<i>Yolageldili Kazım Efendi</i>	<i>Fethi Bey</i>	<i>Doktor Rifat Osman Bey</i>
<i>İmza</i>	<i>İmza</i>	<i>İmza</i>
<i>Derviş Bey</i>	<i>İsmail Bey</i>	<i>Neyyir Bey</i>
<i>İmza</i>	<i>İmza</i>	<i>İmza Murahhas</i>
<i>Müftüzade Cemal Bey</i>	<i>Ömer Efendi</i>	<i>Avukat Şeref Bey</i>
<i>İmza</i>		

Katip Hafız Rıza Efendi Zade El Hac Ali Seyfeddin Efendi''²⁵⁶

Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin kurulma sebebi Yunan ve Bulgarlara hak tanınması ve bu durumun haksızlığını Avrupa kamuoyuna açıklamak idi. Hem Batı hem de Doğu Trakya'nın nüfusunun çoğunluğunun Türk olduğunu vurgulayan cemiyet, Batı Trakya'nın Yunanlılar ve Bulgarlara terk edilmemesini için mücadele vermişlerdir.²⁵⁷

²⁵⁶ ATESE Arşivi 1/1 41 49,

²⁵⁷ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken...* , s. 178.

Yunan Başbakanı Venizelos, Meşrutiyet döneminde milletvekilliği yapmış olan Vamokas aracılığı ile Gümölcineli İsmail Bey'e muhtariyettik teklif etmiştir. Ancak İsmail Bey bölgenin ayrılmayacağını bildirerek reddetmiştir. Trakya için en önemli adım Harbiye Nazırlığı'nda Cafer Tayyar Paşa'nın görev alması olmuştur. Bu tarihten sonra Cafer Tayyar Paşa orduyu Edirne'ye göndermiştir. İtilaf devletleri silahlara el koymadan bir kısmını Trakya Paşaeli Cemiyeti'ne vermiştir.²⁵⁸

Trakya Paşaeli ilk zamanlarda silahlı bir mücadeleye girişmek istemiyorlardı. Wilson Prensipleri doğrultusunda yabancı devletleri kendi yanlarına çekebilecekleri yanılığısına düşmüşlerdir. Özellikle Yunan birliklerinin Batı Trakya üzerine ilerlemesi silahlı bir mücadeleye geçilmesinin önemini ortaya koymuştur. İttihat ve Terakki üyelerinden oluşan Teşkilat-ı Mahsusa'da yıllarca görev yapmış Fuat Balkan'ın Trakya'yı iyi bilmesinden dolayı bölgede oldukça aktif bir rol üstlenmişti. Fuat Balkan'ın bu mücadelesi Milli Mücadele önderi Mustafa Kemal tarafından da biliniyordu. Bölge için Bulgarlarda iddialı idi. Batı Trakya'nın kendilerine ait olduğunu savunuyorlardı. Ancak bu dönemde ortak düşman Yunanlılar olunca İki tarafın çeteleri ortak hareket etmişlerdir. Fuat Balkan Batı Trakya komutanı olurken, Bulgar Gurcikof Doğu Trakya komutanı olmuştur. Ortak kanaat ise "*Trakya Trakyalıdır*" düşüncesiydi.²⁵⁹

Trakya'da hukuki çalışmalar bir sonuç vermeyince yeni durumu görüşmek üzere Büyük Edirne Kongresi toplanmıştır. Çağrılan 264 kişiden 236 kişi kongre çalışmalarına katılmıştır. Trakya'nın neredeyse her yerinden katılım olması, bölge halkının direnişe hazırlıklı ve istekli olduğunun işaretiydi. Kongrede görüşülen konular ise; Trakya için savaşacak silahlı kuvvetlerin belirlenmesi, Avrupa kamuoyunu bilgilendirmek için üye seçimi ve iki farklı cemiyetin birleştirilerek yeni oluşturulacak cemiyetin adı meselesi idi.²⁶⁰

Bölgedeki demir yolu işletme işini Fransızlar almışlardır. Tepkinin azalmasını sağlamaya yönelik bu hamleden sonra Yunan müfrezeleri demiryolunu denetimleri altına almıştır.²⁶¹

Bölgenin elden çıkma tehlikesine karşı Mustafa Kemal Paşa bölgeyi Milli Mücadele çerçevesinde düşünmüş ve Cafer Tayyar Bey'e bölge ile ilgili olarak.

²⁵⁸ C. Kutay, *Milli Mücadele Öncekiler...*, s. 202-203.

²⁵⁹ Yayına Hazırlayan: Metin Martı, *İlk Türk Komitacısı Fuat Balkan Hatıraları*, Arma Yayınları, İstanbul 1998, s. 122.

²⁶⁰ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken...*, s. 204.

²⁶¹ Z. Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i ...*, s. 49.

“Trakya Cemiyeti ve Edirne Vilayeti Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti ile de el ele vermek ve umum Anadolu ve Trakya Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetlerini Tevhit etmek ve Anadolu ve Rumeli umum vilayetinin murahhaslarından mürekkep kuvvetli bir heyet-i merkeziye teşkil etmek takarrür etti. Bu heyet, İstanbul’un murakabesinden ve ecnebi devletlerinin nüfuz ve tesirinden tamamıyla azade kalacak ve sada-yı milliyi gür bir sesle cihana duyuracak veçhile Anadolu’nun merkezinde ve en münasip olarak Sivas’ta inikadı münasip görülmüştür.”²⁶²

Bu durumdan sonra cemiyet Milli Mücadele’ye daha yakın durmuştur. Ancak Sivas Kongresi’ne herhangi bir delege göndermemiş fakat kongrede alınan kararları kabul etmiştir. Alınan en önemli kararların başında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile bütün cemiyetlerin birleştirilmesi olmuştur. Trakya’daki cemiyet de Trakya bölgesindeki görevleri üstlenmiş ve Mustafa Kemal Paşa’nın Misak-ı Milli kararlarına göre hareket etmeye başlamıştır.²⁶³

3.3. Vilâyât-ı Şarkkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti

Brest Litovsk Anlaşması ile geri alınan Kars-Ardahan ve Batum Mondros Mütarekesi sonucunda Türkleri geri çekilmeye zorlamışlardır. Bu haksız işgallere karşı düzenli bir örgüt oluşturmak gayesiyle kurulan cemiyet, Kars-İslam Şurası bünyesinde, Fahrettin (Erdoğan) öncülüğünde kurulmuştur. Cemiyet ismini Milli Şura olarak değiştirmiş ve başına İttihat ve Terakki üyesi Cihangiroğlu İbrahim geçmiştir.²⁶⁴ Cemiyet içerisinde, I. Dünya Savaşı yıllarında Doğu Anadolu Bölgesi’nde faaliyet gösteren, başta Cihangiroğlu olmak üzere pek çok Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri aktif rol almıştır. Cihangiroğlu’nun yanında İbrahim Bey, Halit Beyi, Server Atabek gibi teşkilatın içinden kimseler yer almaktaydı.²⁶⁵

Yararlı cemiyetler içinde en geniş kapsamlı olan söz konusu cemiyet İstanbul’da açılmış olan ilk şubesini Erzurum’a taşımıştır.²⁶⁶ İstanbul’da Ermeni propagandasını engellemek, Doğu Anadolu’nun bir Türk yurdu olduğunu dünyaya duyurmak için Vilâyât-i Şarkiyeye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kurulmuştur. Ziya Gökalp’ın kuzeni olan Süleyman Nazif bu örgütün kurulmasına öncülük etmiştir. 4 Aralık 1918 tarihinde Cemiyet kurulmuş ve Hadisat adlı gazete çıkarmaya başlamışlardır. Ayrıca hükümetten para yardımı almışlardır.²⁶⁷

²⁶² Z. Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i ...*, s. 88.

²⁶³ Z. Güner, *Trakya Paşaeli Müdafaa-i ...*, s. 90.

²⁶⁴ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 162.

²⁶⁵ E. Akal, *Milli Mücadele Başlangıcından ...*, s. 244.

²⁶⁶ Y. Özkaya, *İstiklal Harbinde Yararlı ...*, s. 50.

²⁶⁷ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 164-165.

“13 Aralık 1918 Cuma günü, Vilâyet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin otuz kadar kurucusu Milli Müdafaa Cemiyeti'nin merkezinde bir toplantı yaparak, yönetim kurulunu teşkil etti. Doğu Anadolu illerinde birbirlerinin haklarına saldırmamaları için Türk ve Kürtlerin çıkarlarının savunulmasına karar verildi.”²⁶⁸

Doğu Anadolu'daki bu örgütte bulunan İttihatçıların Batı'daki İttihatçılardan farklı olarak tereddütsüz bir biçimde Mustafa Kemal'i lider olarak benimsemeleridir.²⁶⁹ Kazım Karabekir'in bölgede bulunması İttihatçıların Mustafa Kemal etrafında kenetlenmesinde önemli bir etken idi. Nitekim Kazım Karabekir, hakkında yakalama kararı çıkarılan Mustafa Kemal'in kaldığı binanın önüne kadar gelmiş fakat karşısında saygı duruşuna geçip “*emrinizdeyiz paşam*” demesi bölgedeki direnişçilerin Mustafa Kemal'i bir önder olarak görmesini sağlamıştır.

Anadolu'nun kurtuluşu için kurulan diğer cemiyetler Vilâyet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti bünyesinde kongreler düzenledi. İlki 17 Haziran'da toplanan vilayet kongresinin akabinde Anadolu'nun kaderini belirleyen Erzurum Kongresi'ni düzenlemiştir.²⁷⁰

Erzurum Kongresi 23 Temmuz günü toplanmıştır. Kongrede çıkan en önemli karar ise yararlı cemiyetlerin tek bir çatı altında birleştirilerek, bir temsil heyeti seçilmesidir.²⁷¹

Temsil Heyetinin kurulması ve yetkilerin tek elde toplanmasıyla cemiyet Ankara'da kurulacak olan TBMM bünyesinde yer almaya başlamıştır. Böylelikle bölgesel faaliyetler yerine tüm ulusu ilgilendiren faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır.

3.4. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti

Trabzon ve çevresinde İtilaf Devletleri'nin gemilerinin dolaşmaya başlaması, bölgede bulunan Rumları harekete geçirmeye başlamıştır. Rumların en büyük ideali Fatih Sultan Mehmet zamanında yıkılan Pontus Rum İmparatorluğu'nu yeniden kurma hayalleri taşkınlık çıkarmalarına neden olmuştur. Rumlar, 500 yıllık bir hasretin bitme noktasına geldiğini düşünerek ve emperyalist devletleri arkasına alarak çete faaliyetlerine başlamıştı. Bölge, sadece Rumların değil aynı zamanda Ermenilerin de

²⁶⁸ Y. Özkaya, *İstiklal Harbinde Yararlı ...* , s. 50-51.

²⁶⁹ E. Akal, *Milli Mücadele Başlangıcından ...* , s.

²⁷⁰ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 165

²⁷¹ Y. Özkaya, *İstiklal Harbinde Yararlı ...* , s. 53; Kongrede alınan kararlar tamamı ekler kısmında verilmiştir

Ermeni İmparatorluğu hayalleri kurduğu bir coğrafya idi.²⁷² Rumların aksine Ermenilerin bir düzenli teşkilatları vardı. Çünkü Ermeniler, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Azerbaycan ve İran arasında bulunan İngiliz birliklerinin desteğini de almışlardır.

Mondros Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Trabzon ve çevresinde taşkınlıklar çıkaran Rumlara karşı şehrin ileri gelenleri tarafından Aralık 1918 yılından itibaren toplantılar yapılmaya başlanmıştı. Namlızade Sabri Bey'in konağında Trabzon ve çevresinden gelen oldukça kalabalık bir kitle ile söz konusu cemiyet teşkil edildi.²⁷³ Kararın ardından seçimler yapıp, heyeti oluşturulmuştur. Oluşturulan heyet isimleri şunlardır:

“Merkez kurulu: Barutçuzade Hacı Ahmet, Eyübzade İzzet, Eyübzade Ömer Fevzi, Abanozzade Hüseyin Avni, Murathanzade Ziya, Nemlizade, Sabri, Hatipzade Emin, Kazazede Mehmet Ali, Müftüzade Hacı Mehmet.

Yönetim Kurulu: Hukukçu Faik Ahmet Barutçu, Meşrutiyet Mebusu Hafız Ahmet, Tüccar Çulhazade Hacı Kadri, Nemlizade Şevki, Münir Subaşı, Hocazade İbrahim Cudi, Zehirzade Zühtü, Kulaksızade İbrahim, Ustazade Nazmi.”²⁷⁴

Ayrıca cemiyetin başkanlığına İttihatçı olan Hacı Ahmet Efendi getirilmiştir.²⁷⁵

Trabzon'da da Rum iddialarını çürütmek için bir cemiyet kuruldu.²⁷⁶ “12 Şubat 1919'da kurulan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Trabzon'un güçlü İttihatçı eşrafi tarafından kurulmuştur.”²⁷⁷

“Şehrin ileri gelenlerinden Barutçuzade Ahmet Efendi yapılan ilk kongrede cemiyetin başkanlığına getirildi. Cemiyetin merkez kurulu; Eyübzade İzzet, Eyübzade Ömer Fevzi, Abanozzade Hüseyin Avni, Murathanzade Ziya, Nemlizade Sabri, Hatipzade Emin, Kazazade Hüseyin, Hacı Ali Hafızzade Mehmet Salih, Mollabekirzade Mehmet Ali, Müftüzade Hacı Mehmet Efendilerden, yönetim kurulu ise; Hafız Mehmet Barutçuzade Faik, Çulhazade Kadri, Nemlizade Şevki, Subaşızade Münir, Zahırzade Zühtü, Hocazade İbrahim Cudi, Kulaksızade İbrahim, Ustazade Nami Beylerden oluşmaktaydı.”²⁷⁸

“yöredeki direniş hareketlerinin gelişmesinde ve teşkilatlanmasında eski ittihatçıların da katkıları olmuştu. Daha mütareke uygulanmadan önce Teşkilat-ı Mahsusa'nın adamlarından Yenibahçeli Nail Bey Batum'a, İttihatçılardan Filibeli Hilmi Erzurum'a, tüccardan Cafer Bey kurye olarak

²⁷² Sabahattin Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, TTK, Ankara 1991, s. 51.

²⁷³ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...*, s. 212-213.

²⁷⁴ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken ...*, s. 213-214.

²⁷⁵ Z. Güner, *Milli Mücadele Başlarken...*, s. 214.

²⁷⁶ E. J. Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, s. 166.

²⁷⁷ E. Akal, *Milli Mücadele Başlarken ...*, s. 255.

²⁷⁸ Selçuk Ural, “Milli Mücadele döneminde Trabzon Vilayeti'nin Sorunları ve Bunların Çözümüne Yönelik Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Bir Raporu”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 36, 2008, s. 270.

Trabzon'a gönderilmişlerdi. Kuryeler, Erzurum'da ateşli bir ittihatçı olup, birçok hizmetleri görülen Albay Halit, Albay Rüştü ve Albayrak Gazetesi müdürü Süleyman Necati Beylere, Enver Paşa'nın talimatını tebliğ etmişlerdi. Bunun üzerine; Erzurum, Trabzon ve Kars ileri gelenlerinden bir delege heyeti Ardahan Kongresi'ne katılmıştı. İttihatçıların mütareke sonrasında itibaren Trabzon'daki faaliyetleri o kadar artmıştı ki bu faaliyetler İstanbul basınında da konu olmuştu."²⁷⁹

I. Dünya Savaşı sonlarında Türk Ordusu'nun Azerbaycan'da yer alması, Enver Paşa'nın hayalini kurduğu Turan politikasına bir adım daha yaklaştırmış idi. Anadolu'nun güneyini tehdit eden İngilizlere karşı Mustafa Kemal Paşa'nın grup komutanı olduğu Yıldırım Orduları'nın büyük bir kısmını Azerbaycan topraklarına göndermiştir. Mustafa Kemal, dağınık ve zayıf bir halde bulunan orduyu ancak Halep'te toparlayabilmişti. Enver Paşa I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı aleyhine neticeleneceğini anlar anlamaz büyük turan devletini kurarak Batı güçlerine karşı savaşabileceğini düşünmüştü. Bu yüzden bütün dikkatini ülkenin doğusuna çevirmişti. Ayrıca I. Dünya Savaşı başlar başlamaz Ermenilerin çıkardığı taşkınlıklar ve Rusya'nın saflarına geçerek, Doğu Anadolu'daki halka zulüm yapması, hükümetin Ermeniler hakkında önlemler alınmasını gerektirmiştir. Bu maç doğrultusunda 1915'te Tehcir Kanunu yayınlandı ve özellikle de Batum'dan, Van'a kadar olan bölge uygulanmaya başlandı. Yıllardır Batı emperyalist güçlerin koruması altında her türlü taşkınlığı yapan Ermenilere yönelik bir koz vermemek için yapılan bu tehcir, daha sonraki yıllarda emperyalist ülkelerin asılsız iddialarına sebebiyet vermiştir.

Cemiyet yayınladığı bildirmede Osmanlı Devleti'ne bağlılığını dile getirmiş ve bölgenin haklarını korumak için Türk nüfusun daha çok olduğunu göstermek için İtilaf Devletleri'ne bazı muhtıralar sunmuştur.

Kurulan bu cemiyet, Kurtuluş Savaşı'nın kongreler devrinde önemli adımlar atan Erzurum Kongresi'nin toplanmasını sağlayıp, öncülük eden iki cemiyetten biri olma özelliğini taşımaktadır.²⁸⁰

Erzurum Kongresi ile seçilen temsil heyeti İstanbul ile olan telgraf hatlarının kesilmesini ve bir daha telgraf çekilmemesini istemiştir. İttihatçılardan İzzet ve Servet Beyler bu duruma şiddetle karşı çıkmıştır.²⁸¹ Mustafa Kemal Paşa, İttihat ve Terakki Partisi'ne üye olmasına rağmen onların fikirlerini benimsememiştir. İTC ile aynı düşünceyi paylaşmaması ve Enver Paşa ile bir liderlik mücadelesine neden olmuştur.

²⁷⁹ S. Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, s. 52.

²⁸⁰ S. Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, s.62.

²⁸¹ S. Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, s. 87.

Bu durum İTC bünyesinde olup, Enver Paşa'yı destekleyenler arasında tartışmalara yol açmıştır. Bu sebeple de Milli Mücadele önderi olarak Mustafa Kemal'i tanımamışlardır.

Sonunda Enver Paşa harekete geçmek istemiştir. Bu amaçla Mustafa Kemal'e bir mektup yazmıştır. Bu mektupta, kendisinin bulunduğu Kafkasya'dan 2 tümen ile birlikte yardıma koşacağını bildirmiştir. Bu durum, Enver Paşa'nın Milli Mücadele esnasında çift başlılık ihtimalini doğuracağından reddedilmiştir. Ayrıca yaptığı bazı girişimler, onun yardımdan ziyade Milli Mücadele'yi yönlendirmek için Anadolu'ya geçeceği ortaya çıkarmıştır.²⁸²

Moskova'da bulunan Halil Paşa'nın (Kut), 1921 başlarında hastalığını bahane ederek Trabzon'a yerleşmek istemiştir. Halil Paşa'nın varlığı Sadece TBMM için değil aynı zamanda İstanbul Hükümeti için bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Bu yüzden İstanbul Hükümeti tarafından herhangi bir saldırıya maruz kalmaması için oturduğu köşkü 40-50 kadar adam korumuştur. Özellikle İTC'nin kalelerinden ve etkili propaganda merkezlerinden olan Trabzon'da kalmak istemesi olası bir isyan hareketi endişesi doğurmuştur. Bu yüzden TBMM, Halil Paşa'yı ihraç ederek, Trabzon'dan ayrılmasını istemiştir. Ancak Trabzon halkının bir kısmı Ankara Hükümeti'nin ihraç kararına karşı "*Trabzon'daki tümenin bin tüfeğine karşılık kendilerinin üç bin tüfekte karşı koymak kararında olduklarını bildirmişleridir.*" Bölgedeki tansiyonun artması ve Kazım Karabekir'in de araya girmesiyle Halil Paşa Trabzon'dan ayrılmıştır.²⁸³

Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir'e çektiği telgrafta Enver Paşa'nın Anadolu'ya girmesine karşılık hazırlıklı olunmasını ve böyle bir durumda derhal Enver Paşa'nın yakalanmasını istemiştir. Özellikle Trabzon'daki İTC'ye kayıtlı kişilerin çokluğu endişe yaratmıştır. "*Trabzon'daki askeri erkânla Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İttihatçılıkla olan ilişkileri açısından kaygı vericiydi. Tümen komutanı Nuri Bey, Enver Paşa'ya bağlılık derecesinde saygılı, alay komutanlarından Yenibahçeli Şükrü Bey Enver Paşa'nın eski yaveri, kardeşi Nail Bey İttihatçıların ileri gelenlerindendi. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı olan Hoca Ahmet Efendi Teşkilat-ı Mahsusa'nın Trabzon temsilcisi Kayıkçılar Kâhyası Yahya Kâhya da evvelce İttihatçılar çalışmış ve halen çalışmaya devam eden bir kişiydi.*"²⁸⁴

²⁸² S. Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, s. 150.

²⁸³ S. Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, s. 151-152.

²⁸⁴ S. Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, s. 152.

4. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELEDE İTTİHATÇI LİDERLER

4.1. Kazım Karabekir

Musa Kazım Karabekir 1882 yılında İstanbul'da doğmuştur. Milli Mücadele yıllarında Doğu Anadolu'daki başarılı faaliyetler ile “Şark Fatih” ve savaş içinde öksüz kalmış çocuklara baktığı için “yetimler babası” olarak bilinen Karabekir'in ataları Selçuklu Türklerine dayanır.²⁸⁵ “Karabekir” ismi ise Karama Gafriyat Köyü'nde yaşayan bir Selçuklu ailesinden gelir.²⁸⁶ Babası Mehmet Emin Paşa, Kırım Harbi'ne gönüllü katılmış askerlerden biridir. Mehmet Emin Paşa'ya yaptığı kahramanlıklardan ötürü İngilizler tarafından “Gümüş Harp” madalyası verilmiştir. Mehmet Emin Paşa son görevi olan Mekke'deki kolera salgını yüzünden vefat etmiştir. Annesi Hacı Havva Hanımdır. Eşi Mehmet Paşa Mekke'de vefat emesi üzerine İstanbul'a gelmiştir.²⁸⁷ 1917 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.²⁸⁸

Kazım Karabekir, ilköğretim eğitimini babasının tayinleri sebebiyle farklı yerlerde okumak zorunda kalmıştır. Babasının vefatı üzerine İstanbul'a gelmiş ve ortaokulu bitirdikten sonra Fatih Askeri Rüştiyesi'nde başlamıştır. Ardından günümüzde de askeri okul olarak kullanılan Kuleli Askeri İdadisi'ne girmiş ve 2 yıl sonra sınıf birinciliği ile mezun olmuştur. Pangaltı Harbiye Mektebi'ni de aynı başarıyla bitirmiştir.²⁸⁹ Daha sonra kayıt olduğu okul, günümüzde harp akademilerinin temeli Erkânı Harbiye Mektebi'dir. Söz konusu okuldan da birincilik ile mezun olan Kazım Karabekir, yüzbaşı rütbesini yükselmiştir. Kazım Karabekir'e mezun olduğu okul yönetimi tarafından eğitimci sıfatıyla kalması teklif edildiyse de²⁹⁰ kendisi bu teklifi red ederek staj yapmak üzere Manastır 3. Orduya gitmiştir. Bu tarihten sonra Erkânı Harbiye'ye başvurarak lakabı olan “Zeyrek” yerine atalarının adı olan “Karabekir” soyadının kullanmak istemiştir. Erkan-ı Harbiye bunu kabul etmiş ve Kazım Karabekir olarak anılmaya başlanmıştır.²⁹¹

²⁸⁵ Ali Güler, *Emrinizdeyim Paşam*, Yılmaz Basım, İstanbul 2015, s. 11.

²⁸⁶ Cemalettin Taşkıran, *Milli Mücadelede Kazım Karabekir Paşa*, ATAM, Ankara 1999, s. 11; Köyün şimdiki adı Kazım Karabekir Paşadır (Ziya Tütüncü, *Kazım Karabekir Paşa*, Milliyetçi Türkiye Yayınları, İstanbul 1975, s. 7).

²⁸⁷ C. Taşkıran, *Milli Mücadelede Kazım...*, s. 12.

²⁸⁸ C. Taşkıran, *Milli Mücadelede Kazım ...*, s. 13.

²⁸⁹ Z. Tütüncü, *Kazım Karabekir Paşa*, s. 8.

²⁹⁰ C. Taşkıran, *Milli Mücadelede Kazım ...*, s. 14.

²⁹¹ C. Taşkıran, *Milli Mücadelede Kazım...*, s. 15.

Kazım Karabekir, stajını tamamladığı Manastır'da kurmay başkanlığında görev yapmıştır. Bölgede mıntika müfettişliğine tayin edilince Osmanlı'nın son yüzyılında Balkanlar'daki çeteler ile mücadele etmiştir.²⁹² Yine bu çeteler ile girdiği bir çatışmadan sonra elde ettiği başarı ile Manastır'da kolağası (kıdemli yüzbaşı) rütbesine terfi edilmiştir. Manastır'da bulunduğu sırada Enver Paşa ile tanışmış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olmuştur. Manastır'daki görevi bittikten sonra İstanbul'da Harp Okulu Taktik Öğretmenliği'ne atanmış ve İttihat ve Terakki'nin İstanbul şubesini açmalarında yardımcı olmuştur. Meşrutiyetin ilanından sonra ise Edirne'de 2. Ordu 2. Fırka Kurmaylığı'na tayin oldu. II. Meşrutiyeti ortadan kaldırmaya çalışan gericiilere karşı Hareket Ordusu'nda görev almış ve Yıldız Sarayı'nı ele geçirmiştir.²⁹³

Gerici ayaklanma bastırıldıktan sonra Arnavutluk'ta çıkan isyan ile uğraşmıştır. Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir ile ilgili olarak; *“Karabekir Mektebi Harbiye muallimliğinde istikbalin en iyi bir kumandanı olacağını kabiliyetlerle, meziyetleriyle gösteriyor. Mesleğine bağlılığını belirtiyordu... Harekât Ordusu'nda Edirne'den gelen Meşrutiyetçi askeri kuvvetlerin Erkan-ı Harp reisliğinde bulunması ve bunu müteakip Arnavutluk hareketinde de aynı vazifeleri deruhte etmesi, liyakat ve kabiliyetinin açık delillerdir...”*²⁹⁴ demiştir.

Arnavutluk harekâtı sonrası ceddinin soyadı olan “Karabekir” soyadını kullanmak için Genelkurmay Başkanlığı'na dilekçe göndermiş ve Zeyrek lakabı yerine Karabekir'i kullanmaya başlamıştır.²⁹⁵

Balkan Savaşları sırasında Edirne'de görev yapan Karabekir, düşmanın taarruzlarına karşı başarılı direnişler göstermiştir. Ancak yoğun saldırılar üzerine²⁹⁶ beklenen takviye kuvvetleri ulaşamayınca Bulgarlar'a esir düşmüştür. 1913 yılındaki antlaşma ile İstanbul'a geri dönmüştür.

Balkan Savaşları gösterdi ki Türklerin savunması gereken yegâne toprak Anadolu'dur. Paşa'da bu görüşü savunmuştur. Paşa bu durum ile ilgili

“Trakya ve Anadolu'yu esas Türk Vatanı addiyle Osmanlı ümran ve servetini bu hudut içerisinde toplamak, dâhili siyasetimizin gizli temeli olmak sırası gelmiştir. Rumeli ve Arabistan'ın uzun zaman bizde kalmasına artık imkân görmüyorum. İslam ırkları bile bizden ayrılmak fikrindeler...”

²⁹² C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım...* , s. 15.

²⁹³ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...* , s. 16.

²⁹⁴ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...* , s. 17.

²⁹⁵ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım...* , s. 18.

²⁹⁶ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...* , s. 18.

Osmanlı İmparatorluğunun inhilali karşısında öz Türk unsuruyla meskûn yerlerin de felakete düşmesine karşı şimdiden şu tedbirler alınmalıdır.

1- Demiryolları ve her türlü müessesat bu bölgede vücuda getirilmeli ve bunun dışında yapılması zaruri olan kışla depo gibi resmi binalar kerpiçten yapılmalıdır.

2- Ordunun harp kabiliyetini yükseltilmesine büyük ehemmiyet verilmelidir.”²⁹⁷

Dünya Savaşı öncesi Enver Paşa’ya, Genelkurmay makamından Almanların uzaklaştırılması gerektiğini ve sadece Türklerin bu makamda kalmasını söylemiştir. Savaşa girilecekse bunun kış sonu olmasını ve hatta savaşın sonlarına doğru olmasını istemiştir. Askeri güzergâhların yapımı ve tamirinin yapılmasını ve bu durumda savaşa girilmesinin hatalı olduğunu söylemiştir. Ancak yine de Enver Paşa’yı caydırmamıştır.²⁹⁸

Osmanlı Devleti, Ruslar Sivastopol Limanı’nı bombalayınca savaşa girdi. Kazım Karabekir’de bu durumda derhal Çanakkale Cephesi’ndeki vazifesinin başına geçmiştir. 14. Tümen’in komutanı olarak savaşa katılan Kazım Karabekir, Seddülbahir ve Kereviz Deresi’nde Fransızlar ile mücadele etmiştir. Yaklaşık 4 ay süren savaşta başarı kazanıp “Muhabere Gümüş Liyakat Madalyası, Harp Madalyası” ile ödüllendirilmiştir.²⁹⁹ Burada ki görevi tamamladıktan sonra Irak’ta 6. Ordu Kurmay Başkanı olarak göreve devam eden Kazım Karabekir, Irak’ta bir buçuk yıl boyunca savaştıktan sonra miralay (albay) rütbesine yükseltildi. Irak Cephe Komutanı Goltz Paşa’nın tifüs salgınından ölmesi üzerine yerine geçen Halil Paşa ile yaşadığı anlaşmazlıklar sebebiyle bölgeden ayrılır.³⁰⁰

Irak Cephesi’nden sonra Kazım Karabekir, adını en çok duyurduğu Kafkas Cephesine atanır. Cafer Tayyar Paşa ile görev değişimine giden Karabekir, Kafkas Cephesi 2. Kolordu Komutanlığı’na tayin edildi. Bu sırada Bolşevik İhtilali ile Ruslar geri çekilmişti ancak Çarlı çetesi Ermeniler bölgede kalıp savaşa devam etmiştir. Kafkas Cephesi’nin en güneyinde yer alan Karabekir, Vehip Mehmet Paşa’nın isteği üzerine 1. Kafkas Kolordusuna atanarak Ermeniler ile mücadeleye başladı.³⁰¹ Karabekir, burada Erzincan ve Erzurum’u, Sarıkamış, Kars Kalesi’ni aldıktan sonra mirliva (tümgeneralliğe) rütbesine yükselir.³⁰²

²⁹⁷ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...* , s. 20.

²⁹⁸ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...* , s. 26.

²⁹⁹ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...* , s.30.

³⁰⁰ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...* , s. 32.

³⁰¹ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...* , s. 33-34.

³⁰² C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...* , s. 42.

İstanbul'a döndükten sonra İstanbul işgalini "tek dağ başı mezar oluncaya kadar uğraşmalı" sözüyle mücadele etmenin önemine vurgu yapmış ve Tekirdağ'a yerleşti.³⁰³ Bu sırada doğuda Ermenilerin yapmış oldukları taşkınlıklardan haberdar olunca doğuya gitmek istemiştir. Erkan-ı Harbiye bu isteğini olumlu görüp 15. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır. Sorumlu olduğu şehirler; Erzurum, Trabzon, Van ve çevreleri idi.³⁰⁴

İstanbul'dan ayrılan Karabekir'in ilk durak yeri Trabzon'dur. Burada kurulmuş olan Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti üyeleriyle görüşükten sonra cemiyet içindeki insanlara "Arkadaşlar; Can çektiği sanılan vatanımız dipdiri ve ayaktadır. Bu memleketi silah kuvvetiyle kurtaracağız. Bu bakımdan size düşen en büyük vazife, elindeki silahları teslim etmemektedir"³⁰⁵ demiştir. Trabzon'dan ayrılan Karabekir, karargâhının bulunduğu Erzurum'a ulaştı. Burada bulunan İngiliz Yarbay Rawlinson, kendisinden silahlarını teslim etmesini isteyince aralarında anlaşmazlıklar çıkmıştır.

Karabekir, silahları almak için direnen İngilizlere karşı halkı ayaklandırmaya girişmiştir. Rawlinson'a gitmelerini ve Ermenilerin İslam'a zarar verdiğini ifade eden Karabekir, barış şartlarına uyulana kadar silahların teslim edilmemesi konusunda uyarılarda bulunmuştur.³⁰⁶ Silahları almak için ısrarlı davranan İngilizlere karşı Karabekir, oyun oynamıştır. Karabekir, silahları Rawlinson'a teslim etmeyi kabul etmiş ancak sivil kıyafetler giymiş olan subayların baskını ile silahlar Rawlinson'a yetiştirmeden kaçırılmıştır.³⁰⁷ Tüm bu olaylar yaşanırken Anadolu kurtuluş mücadelesinin başlangıcı olan Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı haberini almıştır. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı andan itibaren hedefi Milli Mücadele'yi başlatmak olduğundan Ordu'dan istifa etmek zorunda kalmıştır. Böyle bir durumda Mustafa Kemal'in bulunduğu yere gelen Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'in karşısına geçerek "Emrinizdeyim Paşam" demesi Milli Mücadelenin dönüm noktalarından biri olmuştur. Erzurum Kongresi toplandıktan sonra Ankara'ya gelen Mustafa Kemal, milli bir meclis açmak istemiştir. Mustafa Kemal'in sistemli bir biçimde gerçekleştirdiği Kurtuluş Savaşı'nda, akılcı hamleleri zamanı gelince ortaya çıkarması Anadolu'nun emperyalist devletlerden kurtulmasını sağlamıştır. Nitekim

³⁰³ Z. Tütüncü, *Kazım Karabekir Paşa*, s. 25.

³⁰⁴ C. Taşkıran, *Milli Milli Mücadelede Kazım ...*, s. 51.

³⁰⁵ Z. Tütüncü, *Kazım Karabekir Paşa*, s. 28.

³⁰⁶ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimizin Esasları*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 1991, s. 45.

³⁰⁷ Z. Tütüncü, *Kazım Karabekir Paşa*, s. 31.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin İngilizler tarafından dağıtılması Mustafa Kemal'e beklediği fırsatı vermiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açmıştır.

Erzurum'da bulunan Kazım Karabekir Rawlinson'u esir almış ve sorumluluğundaki illerin İstanbul ile haberleşmesini yasaklamıştır.³⁰⁸ TBMM kurulduktan sonra ise Kazım Karabekir Paşa Edirne mebusu olarak meclise girmiş ancak asıl görevi doğuyu korumak olduğundan sadece kâğıt üzerinde vekil kalmıştır.³⁰⁹ Kurtuluş Savaşı'nın kongreler devri sona erdikten sonra Fransızlar, Ermeniler ve Yunanlılar tarafından Anadolu işgalleri başlayınca Kazım Karabekir de işgalci güçlere karşı mücadeleye başlamıştır. Kazım Karabekir, Ankara'da kurulan milli hükümetin verdiği emir üzerine Ermeniler üzerine yürümeye başladı. Doğu Anadolu'da seferberlik ilan ederek Kars ve Batum'u aldıktan sonra Ermeni çetelerinin kalesi olan Gümrü'ye girdi. Ermenileri antlaşma yapmaya zorlayınca 3 Aralık 1920 tarihinde Gümrü Antlaşması imzalandı.³¹⁰

Kazım Karabekir, savaş zamanında da olsa çocuklara verdiği eğitim dikkat çekmiştir. O yalnızca bir kumandan değil aynı zamanda eğitmen olmayı şiar edinmiş bir askerdi. Böyle kişilere "Sahibi-i Seyfüddin" de denmekteydi.³¹¹ Kazım Karabekir Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, askerlikten emekli olup, 1926 yılında milletvekili seçilmiştir. 1942 yılına kadar İstanbul'daki bir çiftlikte yaşamını sürdüren Kazım Karabekir, İsmet İnönü'nü ricası ile tekrar meclise girmiştir. 1946 yılında meclis başkanlığına başladıktan sonra 1948 yılında geçirdiği kalp krizi sonrası vefat etmiştir. Atatürk Orman Çiftliği'nde silah arkadaşlarının yanına gömülmüştür.

4.2. Rauf Orbay

Asıl adı Hüseyin Rauf olup, 1881 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Muzaffer Bey Osmanlı Devleti'nde ferik rütbesine kadar yükselmiştir. Rauf Orbay, 1898 yılında Üsteğmen rütbesi ile mezun olup donanmaya katılmıştır. Donanmada tecrübe edinmesinden İngiltere, Almanya ve İtalya'da görev yapmıştır. Avrupa'daki görevi esnasında yıpranmış Osmanlı Donanması'nın tamir işlerini üstlenmiş ve tadilatı yapılan gemilerin İstanbul'a getirilmesinde görev almıştır.³¹²

³⁰⁸ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...*, s. 82.

³⁰⁹ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...*, s. 86.

³¹⁰ C. Taşkiran, *Milli Mücadelede Kazım ...*, s. 90.

³¹¹ Z. Tütüncü, *Kazım Karabekir Paşa*, s. 7.

³¹² Kazım Çavdar, *Rauf Orbay*, Sobe Matbaası, İzmir 1973, s. 7.

Mustafa Kemal ile tanışması 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılması sırasında, Cemal Paşa vasıtasıyla tanışmışlardır. Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa'dan aldığı emirleri Bakırköy'de bulunan postaneye göndermek ile görevliydi.³¹³

II. Meşrutiyetin ilanında sonra devlet kademelerine hızla yayılan İTC üyeleri, devletin çöküşünü engellemek için çabalar sarf etmekteydiler. Bu arada İtalyanlar 1912 yılında Trablusgarp'a saldırmış, devletin Kuzey Afrika'daki son toprak parçasını işgal etmişti. Osmanlı Devleti, İtalyanlara karşı koyabilecekleri bir ordu olmadığından ancak gönüllü subaylar ile engellemeye çalışmıştır. Balkan Savaşları'nda aldığı ilk emir uyarınca Bulgarlara karşı denizde savaşı vermişse de karadaki ilerleyişleri sebebiyle başarısız olmuştur.³¹⁴ Başarısız olunmasının temel nedeni ise Osmanlı Devleti bünyesindeki iç siyaset çekişmesi, erlerin acemiliği ve savaş ile ilgili konulara karar veren komutan kadrosunun tecrübesizliği gösterilebilir.

Bulgarlar ile ateşkes antlaşması yapıldıktan sonra Ege Denizi'ndeki Yunan Donanması'na karşı savaşmak için Karadeniz'de bulunan gemilerin Çanakkale'ye gelmesi emredilmişti. Bu sırada Londra Konferansı başladığından Osmanlı Devleti elini güçlendirecek bir zafer istiyordu. Yunan ordusu ile İmroz'da yapılan ilk savaş her iki tarafta istenilen neticeyi elde edememişti.³¹⁵

Bulgarlar ile girdiği mücadelede ön kısmından hasarlanan Hamidiye Kruvazörü Haliç'te tamir işleri bittikten sonra Rauf Orbay komutasında Ege Denizi'ne açılmıştı. Yunan Donanması'nı yönetmekle görevli İngiliz amiralleri ile Yunanlılar Ege'de üstünlüğü eline aldı ve İzmir açıklarına demir attı. Rauf Orbay radikal bir karar alarak üst makamlara başvurdu ve akıncı görevine tek başına çıkmak istediğini belirterek üst makamlardan gelen cevap ile Hamidiye Kruvazörü'nün tek başına hareket etti. Rauf Paşa kruvazörde yaptığı toplantıda;

“Arkadaşlar, Vatan bu uğursuz Balkan Savaşı'nda kendi evlatlarından fedakârlık ve kahramanlık bekliyor. Türk ordusunda gördüğümüz bozulma hareketleri iyi sevk ve idare edilirse öyle kahramanlıklar yaratır ki, dünya hayretler içerisinde kalır. Türk adaları Yunanlılar birer birer işgal ediyor. Biz hareketsiz kalıyoruz. Akdeniz'e açılırız Averoff peşimize takılırsa ne ala, donanmamız adaları kurtarır. Takılmazsa Yunan deniz nakliyatını ve adaları vururuz. Hiç olmazsa, arkadaşlarımıza örnek oluruz. Hepinizden bu harekâta en son fedakârlığı beklerim.”³¹⁶

³¹³ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, S. 12.

³¹⁴ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 38.

³¹⁵ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 44.

³¹⁶ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 46.

Hamidiye Kruvazörü'nün başarısı, deniz savaşlarında Yunan gücünün kısmen kırılmasına yol açmıştı. Ancak Hamidiye'nin bu başarısı Balkan Savaşları'nın genel seyrini değiştirememiş ve Osmanlı Devleti'nin Balkanları kaybetmesine engel olamamıştır.

Balkan Savaşı'nın yaraları daha sarılamadan I. Dünya Savaşı başladı. Bir oldubitti ile Osmanlı Devleti bu savaşa girmek zorunda kaldı. Rauf Orbay'ın ilk görevi Bağdat yolunu İngilizlere kapatarak Afganistan'a gitmek olmuştur. Ancak Afganistan'a gidebilecek imkân bulamadığından Enver Paşa tarafından İstanbul'a geri çağırılmıştır.³¹⁷ Bolşeviklerin Rusya'da çıkarmış olduğu ihtilal, Osmanlı Devleti'nin işine gelmiştir. Ruslar bu yüzden savaşa devam edememiş ve Osmanlı Devleti ile anlaşma yapmıştır. Brest-Litovsk Anlaşması'na Rauf Orbay Bahriye temsilcisi olarak katılmıştır.³¹⁸

I. Dünya Savaşı'nın başladığı günden itibaren Rauf Orbay, müttefik olunmasına rağmen Almanlara karşı bir tavır içerisindeydi. Bahriye'nin her tarafına yerleşmiş olan Almanlardan ziyade Türk subaylarının yerleşmesi için verilen mücadelenin neticesinde dayanamayıp istifa etmiştir. Bu istifası kabul edilmeyen Rauf Orbay savaş sonunda İtilaf Devletleri ile anlaşmalar imzalandıktan sonra kurulan hükümete Rauf Orbay, Bahriye Nazırı olarak görev yapmıştır.³¹⁹ Bu olaylardan sonra Milli Mücadele Dönemi'ne girilmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan 16 Mayıs 1919 tarihine kadar sürekli olarak kurtuluş çareleri aramakla meşgul olan Mustafa Kemal'in en yakınındaki kişi Rauf Orbay olmakla beraber kendisini, Samsun'a uğurlayan kişi de Rauf Orbay'dır.³²⁰ Atatürk'ün Samsun'a çıkışından sonra Rauf Orbay da Anadolu'ya geçmiştir. Kuvâ-yı Milliye çetelerini dolaştıktan sonra Ankara'ya ve ardından Amasya Genelgesi'nin imzalandığı Amasya'ya geçmiştir.³²¹ Ardından Mustafa Kemal ile Erzurum'a geçen geçen Rauf Orbay Erzurum Kongresi'ne katılmış ve burada ortaya çıkan Temsil Heyeti'nde yer almıştır.

Kurutuluş Savaşı'nın kongreler devrinden sonra savaş devrine girilmiştir. Sakarya Zaferi'nden sonra İngilizler ile esir değişimi anlaşması gereğince Malta'da tutuklu olan subay ve mebusların tekrar Ankara'ya dönemleri sağlanmıştır. Bunların arasında Rauf Orbay'da vardır. Anadolu'ya geldikten kısa bir süre sonra Bakanlar

---

³¹⁷ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 80.

³¹⁸ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 82.

³¹⁹ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 83.

³²⁰ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 97.

³²¹ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s.101.

Kurulu Başkanlığı'na getirilmiştir.³²² Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra asıl zorlu serüven başlamıştır. Kurtuluş Mücadelesi'ne giren paşaların fikir ayrılıkları yeni kurulan cumhuriyetin ağır buhranlar geçirmesine neden olmuştur.

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Türkiye'de bir hükümet buhranı meydana gelmiştir. Ancak bu durum felakete yol açmamış aksine cumhuriyetin kurulmasına ortam hazırlamıştır. Rauf Orbay cumhuriyetin ilanının henüz erken olduğu hakkında verdiği demeç, onu cumhuriyet karşıtları arasında yer almasına neden olmuştur. Buna dayanamayan Rauf Orbay Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan istifa etmiştir. Ardından cumhuriyet dönemin ilk muhalif partisi olan Terakkiperver Partisi'nin temellerinin atılmasına yer almıştır. Ancak bu parti uzun soluklu olmamıştır. Atatürk'e suikast girişimi dolayısıyla tutuklanmışsa da İstiklal Mahkemesi'nde suçsuzluğu kanıtlanmıştır. Bu olaydan sonra 1939 yılına kadar yurt dışında yaşayan Rauf Orbay, Kastamonu Milletvekili Hüsnü Açıksözün vefatı üzerine İsmet İnönü'nün teklifi ile boşalan milletvekilliğini kabul etmiştir.³²³ Başlayan II. Dünya Savaşı'nda sırasında Rauf Orbay'a Londra Büyükelçilik görevi verilmiştir. Cumhuriyet'in inşasında önemli görevler üstlenen Rauf Orbay 16 Temmuz 1964³²⁴ günü vefat etmiştir.

4.3. Ali Fuat Cebesoy

1883 yılında İstanbul'da doğan Ali Fuat Cebesoy, 93 Harbi'nde başkomutanlık yapan Müşir Mehmet Ali Paşa'nın torunudur. Babası Ferik İsmail Fazıl Paşa Osmanlı Devleti'nde Nafia (Bayındırlık) Vekilliği görevinde bulunmuştur. Erzincan Askeri Rüştiyesi, Moda Fransız Okulları'nda okuduktan sonra Harbiye'ye girerek 1905 yılında Kurmay Yüzbaşılığı derecesine yükselmiştir.³²⁵ Birçok asker gibi Ali Fuat Paşa'da staj yeri olarak Selanik'i seçmiş ve burada kolağası olmuştur. İtalyanlar ile yapılan Trablusgarp Savaşı'ndan önce Ali Fuat Cebesoy'a Rama Ateşemiliter görevi verilmiştir. Bu görevinden sonra Balkan Harbi'nde Kolordu Erkân-ı Harb Reisi görevi ile Yanya Müdafaası'nda yer almıştır. Göstermiş olduğu başarılarından ötürü yarbaylığa yükseltilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda da başarılarını sürdüren Ali Fuat Cebesoy mirlivalığa kadar yükselmiştir.³²⁶

³²² K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 125.

³²³ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 148.

³²⁴ K. Çavdar, *Rauf Orbay*, s. 154.

³²⁵ Sadi Irmak, *Atatürk'ün Çevresi*, Hisarbank Kültür Yayınları, Ankara 1981, s. 27.

³²⁶ S. Irmak, *Atatürk'ün Çevresi*, s. 27.

I. Dünya Savaşı sonrası Anadolu'da İtilaf Devletleri'nin işgaline karşı, Ali Fuat Cebesoy da mücadele içine giren önemli komutanlardan birisiydi. Mustafa Kemal, Samsun'a ayak bastığı sırada, Cebesoy Ankara'daki 20. Kolordu Komutanlığı görevinde bulunuyordu. Emri altında bulunan söz konusu ordu Batı Anadolu'daki tek teşkilatlı ordu idi.³²⁷ Bu ordu, Milli Mücadele'nin kongreler devri bitine kadar Mustafa Kemal'e zaman kazandırmıştır. Bir taraftan halk arasında bağımsızlık ateşini körüklemeye çalışılırken diğer taraftan Yunanlıların Batı Anadolu'daki ilerleyişinin durdurulması için çabalamaktaydı.

İngilizler Anadolu'daki faaliyetleri sebebiyle Cebesoy'dan rahatsız olup, kendisine yönelik bir dizi önlemler almıştı. Önlemlerden biri İzmit, Eskişehir-Konya Demiryolu Hattı'nı ele geçirmek idi. Bu hat Sivas-Ankara ve Batı Anadolu'yu birbirine bağlayan stratejik öneme sahip bir ulaşım hattı idi. İngilizlerin böyle bir harekete kalkışacağını öngören Ali Fuat Cebesoy, Eskişehir'de bu hattı tutmaları için asker yerleştirmişti. Bu durum, İngilizlerin hoşuna gitmemiş ve Harbiye Nazırlığı'na yapılan baskı neticesinde Ali Fuat Cebesoy'u görevden alınmıştı. Yerine atanan Hamdi Paşa ise İstanbul'da bulunan Kuvâ-yı Milliye mensupları tarafından engellenmeye çalışılmıştır.³²⁸

9 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemal, "*Fuad Paşa'yı Garbi Anadolu Umum Kuvâ-yı Milliye Kumandanı tayin edersek o havalide ait her türlü işlerde sahibi salahiyyet olur o yapar*" şeklindeki konuşması kongre üyelerince kabul görmüş ve Ali Fuat Cebesoy'a yeni görev verilmiştir.³²⁹ Sivas Kongresi'nden sonra oluşturulan Temsil Heyeti Ankara'ya gelmiştir. İstanbul Hükümeti ile Mebusan Meclisi'nin İstanbul'da yeniden açılması için anlaşılmıştır. Ancak bu meclis İngilizlerin istediği kararları almadığı için basılmış ve İstanbul işgal edilmiştir. Bu durum Ankara'da halkı temsil edecek yeni bir meclisin oluşturulmasına neden olmuş ve 23 Nisan 1919 tarihinde Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. Ancak yeni kurulan bu meclisi desteklemeyen ve İngilizler tarafından kışkırtılan bazı kesimler TBMM'ye karşı ayaklanmıştır. Bu noktada Ali Fuat Cebesoy'un başında bulunduğu XX. Kolordu önemli işlere imza atmıştır. Kolordu, ilk olarak Anzavur ve Gâvur İmam İsyanları için bölgeye ordu sevk etmiştir. İsyan bölgesi, İstanbul'a yakın olması sebebiyle İngiliz birliklerinin de bulunduğu bir yerdir. Bu yüzden halkı Ankara

³²⁷ S. Irmak, *Atatürk'ün Çevresi*, s. 28.

³²⁸ Ayfer Özçelik, *Ali Fuad Cebesoy*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 88-89.

³²⁹ A. Özçelik, *Ali Fuad Cebesoy*, s. 92.

Hükümeti'ne karşı kışkırtmaları kolay olmuştur.³³⁰ Ali Fuat Cebesoy'un yapmış olduğu harekâtın bir diğer önemli sonucu isyanın Bursa'ya sıçramasını engellemektir. Bursa'daki ulema sınıfının Ankara Hükümeti'nin yanına çekilerek, İstanbul'dan yayınlanan fetvalara karşı bir karşı tavır sergilenerek, halk Kurtuluş Savaşı'na davet edilmiştir.³³¹ Anzavur İsyanı'nın patlak vermesi üzerine gönderilen ordunun dağılması üzerine Ali Fuat Cebesoy, bizzat kendisi isyan üzerine yürümüş ve 17 Mayıs 1920 tarihinde isyan bastırılmıştır.³³²

Anadolu'da çıkan isyanlar Yunanlıların işine gelmiş ve Anadolu içlerine kadar ilerlemişlerdir. Cebesoy, bu noktada bir taarruz planı hazırlayıp Yunanlıları yenilgiye uğratmak üzere ordu kumandanlarını toplantıya çağırmıştır. Yapılan toplantı sonucu ordunun taarruz edebilecek gücünün olmasıyla 24 Ekim 1920 tarihinde taarruz emri verilmiştir.³³³ Ancak yapılan taarruzda koordineli hareket edilememiş ve Gediz Taarruzu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böyle bir durumda Yunanlıların Gediz'i boşalttıkları yönündeki haber heyecan yaratmış ve Ali Fuat Paşa Kuvâ-yı Seyyare birliklerini bölgeye yönlendirmiştir. Ancak takip eden kuvvetin yetersiz oluşu bu durumu Kurtuluş Savaşı lehine döndürememiştir. Gediz Taarruzu, her iki tarafın olumlu sonuç alınmadığı bir savaş olmuştur. Bu sonuç üzerine 10 Kasım 1920 günü Ali Fuat Cebesoy, görevinden alınarak yerine İsmet Paşa getirilmiştir.³³⁴ Gediz Taarruzu'nun başarısız olmasının nedeni Kuvâ-yı Seyyare birliklerinin savaş taktiği düşüncesinden yoksun olması olarak gösterilmektedir. Ayrıca Ali Fuat Cebesoy'un söz konusu birliklere gereğinden fazla itimat gösterdiğini düşünenler de olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nın muharebeler devrine girme aşamasında birbirlerine olan güvenin sarsılmasına engel olmak için Ali Fuat Cebesoy'un görevine son verilmiştir. Artık daha fazla düzensiz birlikler ile bu işin yürütülemeyeceği anlaşılmıştır. Günlük zaferlerden ziyade kesin sonuçlu zaferler kazanılması gerekliydi. Halkın 10 yıl gibi uzun bir süre savaşla uğraşması ve Anadolu coğrafyasında uzun soluklu bir savaşın gerçekleşmesi halkın yeni kurulan TBMM olan güvenini sarsacağı endişesi düzenli ordunun kurulması gerekliliğini ortaya koymuş ve Ali Fuat Cebesoy'un yerine ilk günden bu fikri benimseyen İsmet Paşa, Garp Cephesi Kumandanlığı'na atanmıştır.

³³⁰ A. Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, s. 136.

³³¹ A. Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, s. 137.

³³² A. Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, s. 143.

³³³ A. Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, s. 166-167.

³³⁴ A. Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, s. 170-171.

21 Kasım 1920 günü Mustafa Kemal'in daveti üzerine Ankara'ya gelen Ali Fuat Cebesoy'a, Moskova Büyükelçiliği teklif edilmiştir. Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları* adlı kitabında Mustafa Kemal'in bu davetini kendisine şöyle açıklamaktadır:

*“Hariciye Vekili Bekir Sami Bey'in riyaseti altında Moskova'ya giden murahhas heyetimizin muvaffak olamadığını, yakında memlekete döneceğini, İcra Vekilleri Heyetince, milli İnkılabımızın en tanınmış şahsiyetlerinden birisinin Sovyet hükümetinin nezdine büyük elçi sıfatıyla gönderilmesini, bu sıfatı en çok benim haiz olduğum ileri sürülerek tayin edilmek istendiğini söyledi.”*³³⁵

Ali Fuat Paşa bu teklif üzerine daha önce de yapmış olduğu fedakârlıklara bir yenisini daha ekleyerek bu görevi kabul ettiğini belirtmektedir.³³⁶ Moskova'ya vardktan sonra Sovyetleri ikna etme ve Milli Mücadele'ye yardım yapmaları için görüşmelerde bulunmuştur. Stalin ve Çiçerin ile görüşen Ali Fuat Cebesoy, sorunlar ile karşılaşmıştır. Türkiye'nin Gümrü'yü işgali ve Sovyetlerin, İngilizler ile Ticaret Antlaşması yapmaya hazırlanması Milli Mücadele için Sovyet yardımlarının önünün kesilmesine neden olmuştur. Rusların İngilizler ile anlaşmasının yeni kurulan Sovyet rejimine olan güveni azalacağını ve İngilizler yerine Türkler ile anlaşma yapmaları konusunda Rusları ikna etme çalışmaları yürütmüştür.³³⁷ Bunun üzerine 16 Mart 1921'de Sovyetler ile Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, Cebesoy'un Moskova'daki siyasi başarısı olarak değerlendirilmektedir. Zira bu antlaşma ile Kurtuluş Savaşı, ilk kez batılı bir devlet tarafından tanınmıştır. Osmanlı ile Çarlık Rusyası, problemlerini bu antlaşma ile çözmüş ve TBMM kendisinin meşruiyetini kabul ettirdiği önemli bir dost kazanmıştır.

Yaklaşık olarak bir buçuk yılı aşkın süre büyükelçilik görevinde bulunan Ali Fuat Cebesoy, 1922 yılının haziran ayında Ankara'ya gelmiştir.³³⁸ Daha sonraki dönemlerde Ali Fuat Cebesoy, Dr. Adnan (Adıvar)'ın rahatsızlanması üzerine boşalan Meclis II. Başkanlığı görevini üstlenmiştir.³³⁹ Bu tarihten sonra Başkomutanlık Meydan Muharebesi yapılmış ve Kurtuluş Savaşı'nın muharebeler devri sona ermiştir. Mudanya ve daha sonrasında Lozan Antlaşmaları ile Anadolu bağımsızlığına kavuşmuş ve 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Tüm

³³⁵ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2010, s. 579.

³³⁶ A. F. Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, s. 581.

³³⁷ A. Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, s. 202-203.

³³⁸ A. Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, s. 249.

³³⁹ A. Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, s. 275.

bunlar olurken Milli Mücadelenin başkahramanlarının arası açılmış ve iktidar mücadelesi başlamıştır. 17 Kasım 1924 tarihinde Cumhuriyet Tarihinin ilk çok partili dönem, başlamıştır. Söz konusu yeni kurulacak fırka ile ilgili olarak Ali Fuat Cebesoy şunları ifade etmektedir;

“Yeni fırkanın demokratik olduğu kadar yenilik, yapılan ve yapılacak inkılaplar taraftarı olmasına çok dikkat edilmişti. Bu sebeple fırka mevcudunun otuzdan fazla olmamasına karar verilmişti. Muhafazakâr mebus arkadaşları de fırkaya almış olsaydık mevcudumuz muhakkak sekseni bulacaktı. Hâlbuki bütün gayemiz, iktidarla muhalefetin yan yana çalışmasını temin etmektir. İktidara geçmek için fırka kurmamıştık.”³⁴⁰

Çok partili sistem, Terakkiperver Partisi'nin kurulması ile sınanmıştır. Yeni kurulan partiyi yönetenlerin ideolojileri ile partiye üye olan ve geçmişi isteyen kişilerin varlığı, cumhuriyetin henüz ilk yılında karşılaştığı büyük problem olmuştur. Bu yüzden daha temelinin inşa edildiği bir yönetim şekli, güçlü bir muhalefeti de gün yüzüne çıkarmıştır.

Cumhuriyet yönetimi ilk ciddi ayaklanmayı Şeyh Sait isyanı ile yaşamıştır. Bu dönemde Başbakan Ali Fethi Bey'in isyana karşı mücadele yetersizliği kabine değişikliği yaşanmasına neden olmuştur. Çıkan bu isyan Terakkiperver Partisi'ne karşı tepkilerin artmasına neden olmuştur. Zira bu isyanın destekçisi olarak parti gösterilmiştir. Parti Başkanı Kazım Karabekir, bu iddiaların asılsız olduğunu ve hükümetin aldığı önlemleri desteklediklerini açıklamıştır. İsyanların bastırılması noktasında yeni kurulan İsmet Paşa Kabinesi'ni de destekleyen Terakkiperver Cumhuriyet Partisi, sert müdahalelere karşı olduklarını belirttikleri için İsmet Paşa Kabinesi'ne güvenoyu vermemişlerdir.³⁴¹ Bu sebeple de İsmet Paşa Hükümeti Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarmış ve İstiklal Mahkemeleri'ni yeniden kurmuştur. Kabine ancak bu önlemler ile isyanın bastırılabilceğini düşünmüştür. Yeni oluşturulan İstiklal Mahkemeleri, isyanın çıkmasını sağlayan yegâne unsurun Terakkiperver Partisi olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle İcra Vekilleri Heyeti 3 Haziran 1925 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası'nı kapatmıştır.³⁴²

Mustafa Kemal Atatürk'e karşı İzmir Suikast Davası'nda yargılanan Ali Fuat Cebesoy'un suçsuz olduğu kabul edilmiştir. Bu olaylardan sonra 5 Ocak 1927 tarihinde Ali Fuat Cebesoy, ordudan emekliye ayrıldığını bildiren bir tebligat

³⁴⁰ Ali Fuad Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, Temel Yayınları, İstanbul 2011, s. 510-511.

³⁴¹ A. Özçelik, *Ali Fuad Cebesoy*, s. 313

³⁴² A. F. Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, s. 561.

almıştır.³⁴³ Bu şekilde kısa bir süre de olsa siyasetten uzak tutulmuştur. Ancak Atatürk kendisinin tekrar siyasi hayata katılması için uğraşmış ve 1933 yılında Cebesoy, Konya Bağımsız Milletvekili olmuştur.³⁴⁴ Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar bu görevde kalmıştır, bundan sonra İsmet İnönü'nün isteği üzerine CHP'ye katılan Cebesoy, Nafia (Bayındırlık) Bakanı olmuştur.³⁴⁵ Ardından hem CHP bünyesinde hem de bağımsız milletvekili olarak mecliste bulunan Cebesoy, 10 Ocak 1968 tarihinde vefat etmiştir.³⁴⁶

---

³⁴³ A. F. Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, s. 626.

³⁴⁴ A. Özçelik, *Ali Fuad Cebesoy*, s. 331-332.

³⁴⁵ A. Özçelik, *Ali Fuad Cebesoy*, s. 338.

³⁴⁶ A. Özçelik, *Ali Fuad Cebesoy*, s. 352.

SONUÇ

Murat Turan'ın "İttihat ve Terakki Fırkasından Halk Fırkasına Siyasal Örgütlenme Deneyimleri", isimli çalışmasından edinilen bilgiye göre; Mustafa Kemal, Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte İttihatçıların mücadeleye verdiği katkılardan şöyle bahsetmiştir:

"Vaktiyle zaten birçoğumuz o cemiyetin müessis ve azasından bulunuyorduk. Son kongresi kararıyla tarihe intikal eden mezkûr cemiyetin müntesipleriyle bilahare teşekkül eden Teceddüt Fırkası mensuplarının kısm-ı küllisi büyük milletimizin azm-ı bülendinden doğan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne iştirak veya iltihak etmiş ve bu cemiyetin programını kabul etmiştir."

XX. yüzyılın başlarında yönetim hırsıyla imparatorluğun yıkılışını hızlandıran ittihatçılar, Mondros Mütarekesi'nden sonra vatan müdafaası şuuruyla kolektif bir bilinç oluşturma yoluna gitmişlerdir. İttihatçıların gizil bir biçimde çalışmaları Milli Mücadele için halkın örgütlenmesine katkı yapmıştır. Milli Mücadele'ye fevkalade destek veren bu örgüt müntesipleri, özellikle düzenli ordu kurulana kadar, milis kuvvetlerin teşkilatlanmasına yardımcı olmuş, işgal sahalarına yakın noktalarda İtilaf güçlerine darbe indirmiş ve işgalcilerin Anadolu içlerine hızlı bir biçimde ilerlemelerine engel olmuştur.

Yaptıkları bazı hatalar olmasına rağmen vatan müdafaasına desteklerini hiçbir zaman esirgememişlerdir. Bu tür davranışlar onların vatanlarına ne kadar düşkün olduklarının bir ispatıdır. Bununla birlikte kişisel hesaplar nedeniyle aralarında Mustafa Kemal'e nefretle bakanlar da olmuştur.

İTC'nin kötü ünü nedeniyle Milli Mücadele'nin başlangıcında ittihatçıların temkinle karşılanmalarına sebep olmuşsa da, memleketi kurtarma yolunda başka bir mekanizmanın kalmaması milli mesuliyeti yine bu grubun üzerine tevdi etmiştir. Ancak işgal güçlerinin tepkisini çekmemek adına ittihatçılar kendilerini gizleme yoluna gitmişlerdir. Bu yüzden İttihatçı kesimden gelmiş olmalarına rağmen birçok vatanperver, Sivas Kongresi'nde İttihatçı olmadıkları ve İttihatçı amaçlarla hareket etmeyeceklerine dair ahd-ı peyman etmişlerdir. Bu ise Mustafa Kemal ve Milli Mücadele muhaliflerini harekete geçirmiş, Karakol Cemiyeti'nin kuruluş nizamnamesinde tüm orduları dağıtılmasına neden olmuştur. Buna rağmen teşkilatlıklarını konuşuran ittihatçılar, mevcut durumun tedbirlerini alarak büyük hasarlara neden olmasını engellemişlerdir.

Cumhuriyete giden yolda Jön Türklerden başlayarak İTC'nin payı yabana atılmamalıdır. Zira bu oluşumlar bir manada Atatürk devrimlerinin temellerini de atmışlardır. Özellikle Milli Mücadele'ye karşı İstanbul'un uğradığı prestij kaybını cemiyet kurduğu taşra örgütleriyle yeniden kazanmaya çalışmıştır. İTC liderlerinin yurt dışına kaçması ve yerel nitelikli örgütlerin Milli Mücadeleye destek vermesi, üzerlerindeki baskıyı sadece İtilaf Devletlerinden görmelerine neden olmuştur. Kurulan yararlı cemiyetlerin birçoğunun temelini atan ittihatçılar, Mustafa Kemal'in tek fırka çatısı altında birleştirme fikrine zaman zaman karşı çıksalar da, alınan zaferler onların liderliği ele geçirme teşebbüslerini sona erdirmiştir. Sonuç itibariyle; Milli Mücadele'deki ittihatçıların müspet katkılarının bilinmesi, Türk Tarihi'ne hem daha fazla katkı sağlayacak hem de bilimdeki önemli bir boşluğu dolduracaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Arsiv Belgeleri

ATESE, 1/1.41.49

TİTE, No:K38G20B20-1001

TİTE, No: K299G34B34-2001

TİTE, No: K299G34B34001

Kitaplar

Abadan, Yavuz, *Mustafa Kemal ve Çetecilik*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1964.

Adivar, Halide Edip, *Ateşten Gömlek*, 4. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul 1999.

Adil, Selahattin, *Hayat Mücadeleleri*, Zafer Matbaası, Ankara 1982.

Ağaoğlu, Samet, *Babamın Arkadaşları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1958.

Ahmad, Feroz, *İttihat ve Terakki: 1908-1914*, Çev: Nuran Yavuz, 6. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2004.

Akal, Emel, *Milli Mücadele Başlangıcından Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

Akşin, Sina, *Son Meşrutiyet; İstanbul Mitingleri ve Milli Mücadele*, C. II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2010.

_____ *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1980.

_____ *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2009.

_____ *Mutlakiyete Dönüş 1918-1919; İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, 3. Baskı, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

Albayrak, Hüseyin, *Trabzon Basın Tarihi*, TDV, Ankara 1994

Albayrak, Mustafa, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920)*, ATAM, Ankara 1998.

Altay, Fahrettin, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul 1970.

Altınay, Ahmet Refik, *İki Komite İki Kıtıl*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1999.

Apak, Rahmi, *İstiklal Harbinde Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, TTK, Ankara 1990.

Arıburnu, Kemal, *Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri*, 2. Baskı, Yenidesen Matbaası, Ankara 1975.

_____ *Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri*, Yeni Matbaa, Ankara 1951.

_____ *Sivas Kongresi*, ATAM, Ankara 1997.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Dokuz Yayınları, Konya 2010.

Atay, Falih Rıfkı, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

- _____ *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*, 2. Baskı, Pozitif Yayınları, İstanbul 2010.
- Atılhan, Cevat Rifat, *İttihad ve Terakki Suikastları*, Özaydın Matbaası, İstanbul 1971.
- Aybers, Ergün, *İstiklal Mahkemeleri*, İleri Kitabevi, İzmir 1995.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, 4. Baskı, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, 5. Baskı, C. I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995.
- Aydın, Mesut, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.
- Aydinel, Sıtkı, *Güneybatı Anadolu'da Kuvayı Milliye Harekâtı*, Kültür bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Balcıoğlu, Mustafa, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e*, Nobel Yayınları, Ankara 2001.
- Bardakçı, Murat, *Enver*, 2. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- Bayar, Celal, *Ben de Yazdım*, Sabah Kitapları, C. 2, İstanbul 1997.
- _____ *Ben de Yazdım*, Sabah Kitapları, C.I, İstanbul 1997.
- Baykal, Bekir Sıtkı, *Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler*, TİTE, Ankara 1969.
- _____ *Heyet-i Temsiliye Kararları*, TTK, Ankara 1989.
- Borak, Sadi, *İktidar Koltuğundan İdam Sehпасına, Yakın Tarihimize Siyasi Cinayetler ve İdamlar*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1962.
- Cebesoy, Ali Fuad, *Siyasi Hatıralar*, Temel Yayınları, İstanbul 2011.
- _____ *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2010.
- _____ *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, Baha Matbaası, İstanbul 1967.
- Cemal Paşa, *Hatırat*, 5. Baskı, Arma Yayınları, İstanbul 1996.
- Çapa, Mesut, *Milli Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi*, TİTE, Ankara 1993.
- _____ *Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 1998.
- Çavdar, Kazım, *Rauf Orbay*, Sobe Matbaası, İzmir 1973.
- Çavdar, Tefik, *Talat Paşa, Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- Çerkez, Ethem, *Anılarım*, 3. Baskı, Berfin Yayınları, İstanbul 1998.
- Çetinkaya, Ali, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, ATAM, Ankara 1993.

- Çiçek, Hikmet, *Dr. Bahattin Şakir; İttihat ve Terakki'den Teşkilat-ı Mahsusa'da Bir Türk Jakobenini*, 2. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007.
- Çukurova, Bülent, *Kurtuluş Savaşında Haber Alma ve Yer Altı Çalışmaları*, Ardıç Yayınları, Ankara 1994.
- Demiray, Tahsin, *Türkiye'de Son Elli Yıllık İç Politika, Gizli Cemiyetler, Komiteler ve Partiler*, Türkiye Basımevi, İstanbul 1955.
- Denker, Arif Cemil, *I. Dünya Savaşında Teşkilat-ı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul 1997.
- _____ *İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları*, Arma Yayınları, İstanbul 1997.
- Dervişoğlu, İsmail, *İttihat ve Terakki'nin Son günleri*, Bengi Yayınları, İstanbul 2007.
- Duru, Kazım Nami, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1957.
- Emre, Ahmet Cevat, *İki Neslin Tarihi*, Hilmi Kitapevi, İstanbul 1960.
- Erer, Tekin, *Enver Paşa'nın Türkistan Kurtuluş Savaşı*, Mayataş Yayınları, İstanbul 1971.
- Erman, Azmi Nihat, *İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri*, Temel Yayınları, İstanbul 1971.
- Eroğlu, Hamza, *Türk Devrim Tarihi*, Senem Matbaası, İstanbul 1981.
- Esatlı, Mustafa Ragıp, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi ve Yakup Cemil Niçin Öldürüldü?*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1975.
- Göloğlu, Mahmut, *Erzurum Kongresi*, Nüve Matbaası, Ankara 1968.
- _____ *Milli Mücadele Tarihi: Sivas Kongresi*, C. 2, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- _____ *Sivas Kongresi*, Başnur Matbaası, Ankara 1970.
- Gökdemir, Ahmet Ender, *Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti*, ATAM, Ankara 1998.
- Güler, Ali, *Emrinizdeyim Paşam*, Yılmaz Basım, İstanbul 2015.
- Gündüz, Ahmet, Selim Kaya ve İsa Kalaycı, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, 2. Baskı, Pegem Akademi Yay., Ankara 2011.
- Güner, Zekai, *Milli Mücadelede Başlarken Türk Kamuoyu*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- _____ *Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, ATAM, Ankara 1998.
- Güngör, Selahaddin, *Atatürk'e Kafa Tutanlar*, Hadise Yayınları, İstanbul 1955.
- Güran, Engin, *Kuvayı Seyyareden Kuvayı Milliyeye Yeni Dünya*, Katkı Yayınevi, İstanbul 1976.

- Hanioğlu, M. Şükrü, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler (1889-1902)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.
- _____, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, İletişim Yayınları, İstanbul 1986.
- _____, *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Der Yayınları, İstanbul 1989.
- Hiçyılmaz, Ergün, *Gizli Belgelerle Çerkez Ethem*, Varlık Yayınları, İstanbul 1993.
- _____, *Türk Devriminde Gizli Bir Örgüt; Karakol*, Destek Yayınevi, İstanbul 2012.
- _____, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, Kişisel Yayınlar, İstanbul 1975.
- Irmak, Sadi, *Atatürk'ün Çevresi*, Hisarbank Kültür Yayınları, Ankara 1981.
- _____, *Milli Mücadelede Atatürk'ün Çevresi İlk Mücahitler*, Toker Yayınları, İstanbul 2000.
- İğdemir, Uluğ, *Sivas Kongresi Tutanakları*, TTK, Ankara 1999.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013.
- İnan, Arı, *Tarihe Tanıklık Edenler*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1997.
- İnönü, İsmet, *İsmet İnönü Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.
- Kabacalı, Alpay, *Talat Paşa'nın Anıları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- Kandemir, Feridun, *Atatürk'e İzmir Suikastından Ayrı On Bir Suikast*, Ekicigil Basımevi, İstanbul 1955.
- _____, *Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay*, Sinan Matbaası, İstanbul 1965.
- _____, *İzmir Suikastının İç Yüzü*, Ekicigil Yayınları, İstanbul 1955.
- Kansu, Aykut, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.
- Kansu, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, TTK, Ankara 1997.
- Kara, İlyas, *Yakup Cemil*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2005.
- Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimizin Esasları*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 1991.
- _____, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- Karal, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK, C. III, Ankara 2011.

- Karaman, Sami Sabit, *Trabzon ve Kars Hatıraları: İstiklal Mahkemesi ve Enver Paşa*, Arma Yayınları, İstanbul 2002.
- Karan, Kaya, *Türk İstihbarat Tarihi*, Truva Yayınları, İstanbul 2008.
- Kili, Suna, *Türk Devrim Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- Kocahanoğlu, Selim Osman, *İttihat Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması*, Temel Yayınları, İstanbul 1998.
- Koçer, Kemal, *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul, İşgal Senelerinde M.M. Grubunun Gizli Faaliyetleri*, Vakıf Basımevi, İstanbul 1946.
- Kudret, Cevdet, *Abdülhamit Devrinde Sansür*, Karacan Yayınları, İstanbul 1977.
- Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, Tan Matbaası, İstanbul 1948.
- _____, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2000.
- Kutay, Cemal, *Milli Mücadele Öncekiler ve Sonrakiler*, Ercan Matbaası, İstanbul 1963.
- _____, *Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa*, Tarık Yayınları, İstanbul 1962.
- _____, *Çerkez Ethem Dosyası*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1973.
- _____, *Üç Paşalar Kavgası*, Posta Kutusu Yayınları, İstanbul 1978.
- Mardin, Şerif, *Jön Türkler Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Mazıcı, Nurşen, *Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet*, Erşah Matbaası, İstanbul 1980.
- Niyazi, Resneli, *Balkanlarda Bir Gerillacı, Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975.
- Ok, Semra, *İttihat Terakkinin, "Yemin"siz Kadınları*, İstanbul 2012.
- Okyar, Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayıncılık, İstanbul 1980.
- Özalp, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922*, TTK, Ankara 1971.
- Özçelik, Ayfer, *Ali Fuad Cebesoy*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.
- Özel, Sabahattin, *Milli Mücadelede Trabzon*, TTK, Ankara 1991.
- Özkaya, Yücel, *İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler*, ATAM, Ankara 2011.
- Öztoprak, İzzet, *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti*, ATAM, Ankara 2014.
- _____, *Kurtuluş Savaşında Türk Basımı*, Tisa Matbaası, Ankara 1981.
- Ramsaur, E. E. , *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Çev. : Nuran Yavuz, 2. Baskı, Sander Yayınları, İstanbul 1982.

- Şakir, Ziya, *Celal Bayar*, Hayatı ve Eserleri, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1952.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Berkalp Kitabevi, İstanbul 1944.
- _____, *Kuva-i Milliye Tarihi*, Ay Yıldız Matbaası, İstanbul 1957.
- _____, *Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi*, Berkalp Kitabevi, İstanbul 1943.
- Şimşir, Bilal N. , *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1973.
- Tanju, Sadin, *Atatürk'ün Yanındakiler, Karşısındakiler*, Hür Yayınları, İstanbul 1981.
- Tansu, Samih Nafiz, *İttihat ve Terakki İçinde Dönerler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1960.
- _____, *İki Devrin Perde Arkası*, 3. Baskı, Ararat Yayınevi, İstanbul 1969.
- Taşkıran, Cemalettin *Milli Mücadelede Kazım Karabekir Paşa*, ATAM, Ankara 1999.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, *Selim, Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları*, TTK, Ankara 1980.
- Temo, İbrahim, *İttihat ve Terakki Cemiyetinin Teşekkülü ve Hidemat-i Vataniye ve İnkılab-i Milliye Dair Hatıralarım*, [y.y.], Romanya-Mecidiye 1959.
- Tevetoğlu, Fethi, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK, Ankara 1988.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Medeniyetin Bekleme Odasında*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1989.
- _____, *Türkiye'de Siyasi Partiler: Mütareke Dönemi*, 4. Baskı, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- _____, *Türkiye'de Siyasi Partiler: İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, 5. Baskı, C. III, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi; İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, 4. Baskı, C.I, Ankara 2013.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İştiklerim*, TTK, Ankara 1951.
- Tütüncü, Ziya, *Şark Fatih General Kazım Karabekir*, Milliyetçi Türkiye Yayınları, İstanbul 1973.
- _____, *Kazım Karabekir Paşa*, Milliyetçi Türkiye Yayınları, İstanbul 1975.
- Yalçın, Durmuş vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I, 12. Baskı, ATAM Yay., Ankara 2016.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, *Talat Paşa*, Yedi Gün Neşriyatı, İstanbul 1943.
- Yayına Hazırlayan: Metin Martı, *İlk Türk Komitacısı Fuat Balkan Hatıraları*, Arma Yayınları, İstanbul 1998, s. 122

- Yayına Hazırlayan; Ömer Sami Coşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, Karşıyaka Belediyesi Kültür Yayınları. 15 Mayıs 1919.
- Yetkin, Çetin *İktidara Karşı Türk Direniş ve Devrimleri*, 6. Baskı, C. II, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2007.
- Yurtsever, Serdar, *Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1912-1922)*, 2. Baskı, ATAM, Ankara 2013.
- Zürcher, Eric Jan, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Çev.: Nüzhet Salihoğlu, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

Makaleler

- Ahmad, Feroz ve A. Rustov Dankwart, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler”, *Güney Doğu Araştırmaları Derneği*, S. 5, 1975, ss 245-284.
- Aktepe, Münir, “Atatürk’e Dair Bazı Belgeler”, *Belleten*, C. 32 S. 128, Ekim 1968, ss. 441-457.
- _____ “Atatürk’ün Sofya Ataşeliğine Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Olan Münasebetleri ve Bu Husula Alakalı Bir Belge”, *Belleten*, C. XXXVIII, S. 150, Ankara, Nisan 1974, ss. 263-300.
- Aydın, Mesut ve Recep Dünder, “Milli Mücadele döneminde İstanbul'da Anadolu'ya Geçen Subaylar”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. II, S. 6, 1990, ss. 177-260.
- Aydın, Mesut, “Milli Mücadele Döneminde Anadolu’da Giriş ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. II, S. 5, Ankara 1990, ss. 21-47.
- _____ “Milli Mücadele Yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Lehinde İstanbul’da Faaliyet Gösteren Gizli Bir Grup: Zabitan Grubu (27 Ekim 1920-20 Eylül 1921)”, *OTAM*, S. 1, 1990, ss. 11-27.
- Aysal, Necdet, “Çöküşten Mütarekeye Osmanlı’da Haberalma”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 40, Ankara 2007, ss. 523-543.
- Baykal, Hülya, “Milli Mücadele Yıllarında Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa Arasında Yazışmalar”, *ATAM Dergisi*, S. 14, Mart 1989, ss. 379-439.
- Bayur, Hikmet, “İkinci Meşrutiyet Devri Üzerinde Bazı Düşünceler”, *Belleten*, C. XXIII, S. 90, Nisan 1959, ss. 267-285.
- _____ “İkinci Meşrutiyet Üzerine Bazı Düşünceler”, *Belleten*, C. 21 S. 90, Nisan 1951, ss. 265-285.

- Çukurova, Bülent, “Celal Bayar’ın Batı Anadolu’daki Faaliyetlerine İlişkin Bir Raporu”, *ATAM Dergisi*, C. 7 S. 20, Mart 1991, ss. 347-365.
- Dağtekin, Hüseyin, “İstiklal Savaşında Anadolu’ya Kaçırılan Mühimmat ve Askeri Eşya Hakkında Tanzim Edilmiş Mühim Bir Vesika”, *Tarih Vesikaları Tarihi*, C. 1 S. 16, Ağustos 1955, ss. 9-15.
- Evcin, Erol, “Bolu Basınında Milli Mücadele”, *Belleten*, C. LXXVI, S. 277, Ankara Aralık 2012, ss. 973-1032.
- Jeaschke, Gottard “I. Ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye’nin Dış Politikası”, Çev.: Mihin Lugal, *Belleten*, C. XLI, S. 164, Ankara Ekim 1977, ss. 733-744.
- _____ “İngiliz Belgeleri Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması, Çev. : Mihin Eren”, *Belleten*, C. XXXII S. 128, , Ankara Ekim 1968, ss. 533-567.
- _____ “İngiliz Belgeleri Işığında Mondros’a Giden Yol”, *Belleten*, C. XXXI, S. 121, Ankara Ocak 1967, ss. 113-134.
- Ekinci, Necdet, “Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu’daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. IV, S. 14, Ankara 1994, ss. 167-184.
- Eyicil, Ahmet, “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *Türkler*, (Edl.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 228-244.
- Örs, Orhan, “Kurulduğundan Birinci Dünya Savaşına kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *Atatürk yolu Dergisi*, S. 51, 2013, ss. 679-716.
- Reyhan, Cenk, “Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1874-1914)”, *Belleten*, C. LXIX, S. 254, Ankara Nisan 2005, ss. 217-265.
- Sonyel, Salahı “Kurtuluş Savaşı Döneminde İstanbul Kabineleri ve İngiliz İstihbarat Servisi”, *Belleten*, C. LXV, S. 243, Ankara Ağustos 2001, ss. 661-708.
- Tevetoğlu, Fethi, “Atatürk- İttihat ve Terakki”, *ATAM Dergisi*, C. 5, S. 15, Temmuz 1989, ss. 613-623.
- Ural, Selçuk, “Milli Mücadele Döneminde Trabzon Vilayeti’nin Sorunları ve Bunların Çözümüne Yönelik Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin Bir Raporu”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 36, 2008, ss. 263-280.

Yalçın, Semih, “Mustafa Kemal Paşa’nın İttihatçılığı” *Türkler*, (Edl.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 245-262.

DİZİN

A

Ali Fuat Cebesoy, 10, 75, 83, 86, 88
Anadolu, 15, 26
Ankara, 3, 4, 10, 15, 20, 21, 23, 24, 26, 29, 30, 38,
39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 50, 52, 53, 54, 56, 57,
60, 68, 72, 74, 78, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 97, 98, 99
Avusturya-Macaristan, 20

B

bağımsız, 20
Baha Sait, 31
Balkan, 3, 25
Batı Trakya, 25
Bektaşî Tekkesi, 35
Belgrat, 3
Bolşevik İhtilali, 77

C

Celal Bayar, 28
cemiyet, 1
Cemiyet, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 17, 21, 22, 27, 29, 37,
38, 40, 42, 54, 55, 56, 60, 61, 67, 71, 106, 114

Ç

Çarlık Rusya, 1, 57, 87

E

Enver Paşa, 3, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24,
25, 26, 27, 37, 38, 42, 53, 70, 71, 72, 75, 76, 81,
90, 93, 94, 95, 96
Erkan-ı Harbiye, 55, 77

F

Fransız İhtilali, 2

G

Genç Osmanlılar Cemiyeti, 3
genelkurmay, 21

H

Hadisat, 67
hafiye, 8
Hamza Grubu, 39, 43, 44

hilafet, 35

I

I. Dünya, 13, 14, 15, 21, 24, 26, 27, 38, 43, 53, 57,
68, 70, 81, 83, 84, 90, 94
I. Meşrutiyet, 5
II. Abdülhamit, 1, 5, 24
II. Mahmut, 1
Islahat, 1

İ

İbrahim Temo, 9
İngiltere, 14
İstanbul, 26
İstibdat, 7
İstihbarat, 31
İTC, 9
İtilaf, 20
İttihat ve Terakki, 1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14,
16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 36, 41,
53, 65, 67, 71, 75, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97,
98, 115
İzmir, 26, 28, 31, 38, 49, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 79, 80, 88, 92, 93, 94, 95, 96, 97
İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye, 56

J

Jön Türkler, 1

K

Kanun-i Esasi, 1
Kara Kemal, 23, 30, 31, 37, 89
Kara Vasıf, 26
Kara Vasıf Bey, 30, 34, 35
Karakol, 22, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 38, 39, 40,
41, 43, 44, 72, 89, 96, 120, 121, 122, 123
Karakol Cemiyeti, 22, 29, 32, 33, 35, 36, 38, 39,
40, 43, 72, 89, 120, 121, 122, 123
Kazım Karabekir, 6, 10, 68, 72, 74, 75, 76, 77, 78,
79, 81, 88, 98, 99
Kongre, 21
Kurtuluş Savaşı, 29, 30, 37, 38, 82, 85, 87, 92, 95
Kuvayı Milliye, 29, 53, 61, 81, 84, 94

M

Makedonya, 8, 11
Maşatlık, 57, 60
Mebusan, 38
Milli Mücadele, 16, 30

Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti, 49
Mithat Paşa, 1, 5, 8, 12, 15
Mondros, 21, 26
Muğlalı Mustafa Bey, 40, 41, 44
Mustafa Kemal, 10, 13, 20, 21, 22, 23, 27, 29, 33,
35, 36, 37, 39, 40, 42, 44, 53, 61, 65, 66, 67, 68,
70, 71, 72, 77, 79, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 90,
91, 92, 93, 98
Müdafaa-i Hukuk, 23
Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, 44
Müslüman, 26

N

nizamname, 8

O

Osman Nevres, 59
Osmanlı Devleti, 1, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16,
17, 18, 20, 27, 54, 68, 72, 76, 79, 80, 81

Ö

Örgüt, 41
Özbekler Tekkesi, 35

P

Padişah, 1
Partisi, 20

R

Rauf Orbay, 79, 80, 81, 82, 83, 94, 96
Reddi İlhak Cemiyeti, 54
Reval, 11

S

Sened-i İttifak, 1
Sivas Kongresi, 35

T

Talat Paşa, 9, 15, 16, 19, 20, 21, 23, 27, 30, 31, 42,
61, 94, 96, 98, 99
Tazminat, 1
TBMM, 29, 38, 39, 42, 44, 45, 46, 68, 72, 78, 85,
86, 94
Teceddüt Fırkası, 22, 27, 29
Teşkilat-ı Mahsusa, 9, 16, 24, 25, 26, 29, 30, 45,
53, 65, 67, 70, 73, 94, 97
Tevfik Paşa, 27
topyekûn, 50, 53

Trablusgarp, 24
Trabzon, 59, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 77, 92, 93, 94,
96, 97
Trabzon Muhafaza-i Hukuk, 68, 69, 70, 77, 92
Trakya, 38, 50, 54, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67,
75, 95, 115
Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk, 61
Turancılık, 17
Türk Ocağı, 57

V

Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye
Cemiyeti, 67

W

Wilson prensipleri, 54

Y

Yakup Cemil, 24
Yavuz Grubu, 44
Yenibahçeli Şükrü Bey, 31, 72
Yunan, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 80

Z

Zabitan Grubu, 40, 42, 43, 91
Ziya Gökalp, 16

EKLER

Ek-1: Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti Teşkilat-ı Dâhiliye Nizamnamesi

Maksat

Madde: 1- Vatani, bugünkü bulunduğu hal-i vahim-i hatr-nakten; milleti giriftar olmuş bulunduğu pençe-i zulüm ve esaretten tahlis ederek insanlığa layık bir surette yaşamak, bila fark-ı cins ve mezhep bilumum efrad-ı Osmaniye'nin vazife-i mukaddese ve menafi-i bedihiyeleri muktezasından olmakla bu hukuk-ı mukaddese ve menafi-i milliyenin istihsal ve istikrarı ve milletin muhafaza-i hukuk-ı siyasiye ve esasiyesini kafıl olan 1293 Kanun-ı Esasi'sinin tamamı-i tatbik ve devam-ı mer'iyeti cemiyetin esas maksadıdır.

Madde: 2 – Osmanlılar maksada vusul emrinde müttehiden çalışmak ve menafi-i kavmiyelerini daima müşterek görmekle mükellef olduklarından cins ve mezhep daiyesiyle tefrika husulüne sai bulunanların husül-i amalına mani olmak dahi cemiyetin esas vezائفesindedir.

Teşkilat

Merkez-i Umumi

Madde: 3 – Merkez-i Umumi, dâhil-i Memalik-i Osmaniye'de bulunacak ve fakat bulunduğu mevki hiçbir vakit ilan edilmeyecektir.

Madde: 4 – Merkez-i Umumi heyeti beş azadan mürekkep olup bunlardan dördü bir sene müddetle ifa-yı vazife eyleyecek ve sene nihayetinde rey-i hafî ile içlerinden intihap olunacak bir azayı bir sene daha ifa-yı vazife etmek üzere azalıkta ibka eyleyecektir.

Madde: 5 – Vilayet heyet merkezlerinde azalık etmiş olan efrat beher sene-i maliye nihayetinde içtima ederek içlerinden bir münasibini yeni sene için Merkez-i Umumi azalığına bi'l-intiha o ismini, kendi heyet-ı idareleri vasıtasıyla Merkez-i Umumi'ye ihbar edeceklerdir.

Madde: 6 – Merkez-i Umumi heyetini teşkil için müteaddit vilayattan madde-ı sabıkada beyan olunduğu vechile intihap olunan azanın adedi dördü tecavüz ettiği takdirde bunlar meyanından mübadillerini, müdett-ı hitap bularak çıkacak olan Merkez-i Umumi'nin bulunduğu vilayet heyet-ı merkeziyesinden be-tekrar aza intihabı talep edilerek ikaml-ı noksan edildikten sonra ibka edilen aza ile beşe baliğ olan yeni Merkez-i Umumi heyetine tevdi olunacaktır.

Madde: 7 – Merkez-ı Umumi heyeti, cemiyetin tevessü ve telakkisi esbabını istik mal etmekle beraber bilumum vilayet heyet-ı merkeziyelerin muamelat-ı umumiyesini teftiş ve altı ayda bir heyet-ı merkeziyelerden alınacak muhasebata göre bir mizan-ı umumi tanzim ve her üç ayda bir heyet-ı merkeziyelerden vürud etmek suretiyle Merkez-ı Umumi sandığında teraküm eden mebalığı hıfz ve ihtiyaca göre mesuliyeti tahtında sarf ve harici Merkez-ı Umumi ile icra-yı muhabere velhasıl şahs-ı manevi-ı intizamı keyfiyetini temin-ı esbabına tevessül eyleyecektir.

Madde: 8 - Merkez-ı Umumi heyeti nizamnamenin tahsilinde ve müsteniden mevk-ı tatbiki konulacak icraat ve hareket-ı umumiyede Merkez-i Umumi heyetinde azası bulunmayan vilayet heyet-ı merkeziyelerinden murahhaslar davet ederek bir içtima-ı umumi akdiyle icra-yı müzakere eylemek mecburiyetindedir.

-Merkezler-

Madde: 9 – On üçüncü maddede beyan olunan heyetleri vücuda getirmiş yani teşkilat-ı esasiyeyi ikmal etmiş olan mahaller merkez namıyla yaş olunur.

Madde: 10 – Merkezler vilayet, loca, kaza, nahiye ve kurada teessüs ettiğine nazaran bunlara vilayet, liva, kaza, nahiye ve kura heyet-i merkeziyeleri denir.

Madde: 11 – Bir vilayet dahilinde bulunan liva heyet-ı merkeziyeleri livaya ve nahiyelerinki kazaya ve kûranınki nahiyelere merbut bulunacak ve şu kadarki kendi mafevkinde teşkilat-ı esasiye vücade gelmemiş olduğu halde teessüs eden merak iz bir veya birkaç derece mafevkindeki heyet-ı merkeziyeye tabi olacaktır.

Madde:12 -işbu heyeti merkeziyelerden Merkez-i Umumi'ye aza intihabı yalnız vilayet heyet-ı merkeziyelerinin salahiyetleri dahilinde olup merakiz-i saire ancak bi't-teselsül- her sene nihayetinde – mafevkindeki heyet-ı merkeziyeye aza intihabı hakkına haizdir.

Madde: 13 – Her merkezin teşkilat-ı esasiyeyi bir heyet-i idare ve üç nefer heyet-i tahlisiye ile ikmal olunur.

-Heyet-i İdare-

Madde: 14- Heyet-i idare üç kişiden mürekkeptir. Heyet-i idare mülazımları bir merkezde teessüs eden şüabat ile masumundaki merak iz tarafından mülazımlığa namzet olarak intihap olunup esamisi heyet-i idareye bildirilen efrat meyanından evsaf-ı kasideyi haiz olan üçünün tefrikiyle heyet-ı idare tarafından tayin olunur. İlk teessüs eden heyet-i idare altı ay müddetle ifayı vazife edip müddettin hitamında üç azadan biri kalıp çıkan iki azanın yerine mulazımlardan ikisini intihap ederek yeni heyet-ı idare teşkil ile umut ve muamelatı mezkur heyete devir teslim eder.

Madde: 15 – Heyet-i idare mulazımlarından her biri heyet-ı idare azasından biriyle suret-i daimede ihtilât ve temasta bulunarak muamelat ve idare-i cemiyete peyda-yı vukuf edecek ve heyet-i idare azasından birinin gaybubetinde anın vazifesini deruhde eyleyecektir.

Madde: 16 – Heyet-ı idare merkez muamelat-ı umumiyesini idare ve nakit mevcudunu muhafaza ve şubeler arasındaki irtibat ve intizamı temin ile muvazzaftır. İşbu heyet azasından biri sandık eminiği ve bir kitabet ve biri tahsildarlık vazifelerini deruhte eyleyeceklerdir. Sandık emini tahsildar ile sineklerin rehberleri tarafından her ay getirilip teslim edilecek mebalığı defteri mahsusunda şube numaraları hizasına kaybedecek ve her içtimada kendisine teslim edilen mebalığın miktarını katibe bildireceği gibi her ayın onuncu gününe kadar, bir ay evvelki tahsilat ve masarifat miktarını mübeyyin muhasebe cetveli tanzim ve heyet-i merkeziyeye irae ederek tasdik ettirmeye mecburdur. Kayıp sandık emini tarafından kabz edilen kanar miktarını suret-i muntazama ve daimede kaydetmeye ve esami-i efradı müttehaz usul-i mahsusa-i hafiye dairesinde muhafaza eylemeye mecburdur. Tahsildar her ay nihayetinde şube ve rehberlerine müracaat ederek muayyen olan aylıkları behemehâl tahsil ile muvazzaftır.

Madde: 17 – Heyet-i idare her ay nihayetinde hasılatın kendi merkezi masarifi için bi't-tefrik diğer nısıflarından teraküm edecek mebalığı üç ayda bir Merkez-i Umumi'ye gönderilmek üzere mafevkindeki heyete isal ve teslim etmekle mükelleftir.

Madde: 18 – Heyet-i idare muamelat-ı umumiye-i mühimlere şubelerin reylerine müracaat ederek haiz-i ekseriyet olan araya göre harekete mecbur ve fakat

ahval-ı müstacele ve fevkaladede veyahut şubelere tamiminde mahzur olan umursa heyet-i merkeziye kararıyla icra-yı muameleye mezundur.

Madde: 19 – Cemiyete kabul edilecek eşhas, tavsiye eden efradın mesuliyeti tahtında olarak heyet-i idarenin tahkik ve tensibi üzerine cemiyete ithal olunur.

Madde: 20 – Heyet-i idare bilumum hususatta müttefikan ittihaz-ı karar edecek ittihak-ı ara hasıl olunamadığı takdirde heyet-i merkeziyenin kararını istihdam mecbur olacaktır.

-Heyet-ı Merkeziye-

Madde: 21 – Heyet-ı merkeziye, heyet-i idare ile mezkur heyet tarafından intihap olunacak heyet-i idare mülazimlarından ikisinin içtimai ile beş kişiden teşekkül eder. Üçüncü mülazım heyet-i idarece merkezin bilcümle icraat ve muamelatından haberdar eyleyecek ve heyet-i merkeziye azasından birinin gayubeti halinde anın vazifesinden deruhte eyleyecektir.

Madde: 22 – Heyet-ı merkeziye ahval-ı mustacele ve favkaledede şubelerin reyine muracaat etmeyerek merkezin muamelat ve icraatına müteallik hu susatta ittihaz-ı karar etmek salahiyetine haizdir.

Madde: 23 – Bir mahalde usulü dahilinde cemiyete kabul edilmiş laakal üç feet bulunduğu halde bunlara ikmal-ı teşkilata kadar hem heyet-i idare hem de heyet-i tahlifiye vazifelerini ifa ettirmek o mahallin tabi olacağı heyet-ı merkeziyenin salahiyeti dahilindedir.

Madde: 24 – Cemiyet efradı meyanında cemiyet yüzünden duçar-ı felaket olanlardan muhtac-ı muavenet bulunanların ve ailelerinin maişetlerini ve evlatlarının tahsil ve terbiyelerini cemiyet mütekeffil olduğundan bu uğurda sarfolunacak mebalığı heyet-i merkeziye tedarik ve tevsir memur ve mecburdur.

-Heyet-i Tahlifiye-

Madde: 25 – Heyet-i tahlifiyeler bir reis ile iki azadan mürekkep olmak ve senede bir defa tebdil veya ibka edilmek üzere heyet-i idare tarafından intihap ve tayin olunur.

Madde: 26 – Tahlif heyetleri cemiyete dahil olacak zatın merasim-i mahsusası dairesinde icra-yı tahlifiyle muvazzaftır.

Madde: 27 – Emr-i tahlifte cemiyete dahil olacak zata cemiyetin esrarını ve mensubininden bi't-tesadüf öğrendiklerinden hiçbirinin en şedid işkencelere duçar olsa da faş etmeyeceğine ve Devlet-ı Osmaniye'nin “Kanun-ı Esasi” ahkâmı dairesinde hakk-ı hakimiyeti ekber olan evlada intikal etmek üzere al-i Osman uhdesinde kalması ve umum efrad-ı Osmaniye'nin bila-tefrik-ı cins ve mezhep nail-i saadet ve hürriyet olması için ilâ nihayeti'l-ömr çalışacağına ve duçar-ı felaket kalan efrad-ı cemiyete ve ailelerine muavenet eyleyeceğine ve cemiyetin mukarraratını tamamıyla ifa edeceğine ve şayet ihaneti tebeyyün ederse cezayı idama razı olduğuna dair din, vicdan ve namusuna ve Cenab-ı Hakkın ism-i azametini bir eli mutedeyyin olduğu dinin kitab-ı mukaddesi ve diğer eli bir hançerle tabanca üzerine mevzu bulunduğu ve gözleri kapalı olduğu halde ahd ve kalem ettirilecektir.

Madde: 28 – Yeminden evvel müessir bir nutuk iradiyle milletin gasp olunan hukuk-ı sarihâsı ve vatanın duçar-ı zaaf olması esbabının delail-i maddiye ve maneviyesi izah ve tasvir edilecek ve badehu heyet-i tahlifiye tarafından madde-i sabıkadaki nikatı muhtevi olmak üzere tahrir ve heyet-i merkeziye tarafından tasdik edilmiş yemin ibaresi kıraat olunacak ve kabul olunan şahsa da harfiyen tekrar ettirilecektir.

Madde: 29 – Bade'l-yemin heyet-i tahlifiye mestur olduğu halde kabul edilen ferdin gözleri açılacak ve kendisine heyet-i tahlifiye reisi tarafından müttehiden çalışmaktaki fevaid ve bu babda efrad-ı cemiyete taalluk eden vezaif tarif ve bihakkın telkin edilecektir. Yeni kabul olunan fert bade'l-yemin bazı ifadat ve beyanatta bulunmak arzusunu gösterin göstermesin herhalde bu heyetin bir heyet-i tahlifiye olmak dolayısıyla vazifesinin ancak bundan ibaret olduğunu ve

şayet kendisinin bazı mutalaat-ı muhimmesi varsa bunu rehberi vasıtasıyla ait olduğu mahalle isal eylemesi lüzumu heyet-i tahlifiye reisi tarafından beyan olunacaktır.

-Bölük Heyetleri-

Madde: 30 – Yirmiden ziyade şube-i esasiyeye malik olan büyük şehir ve kasabalar merakizi için bölük heyetleri teşkil olunur

Madde: 31 – Bu gibi şehir ve kasabalarda beheri on şubeden noksan ve yirmi şubeden fazla olmamak üzere bölüklere taksim olunarak her bolugün emr-i idaresi heyet-i idarenin nezareti tahtında olmak üzere üçer kişiden müteşekkil bölük heyetlerine tevdi olunur.

Madde: 32 – Bölük heyetleri, kabulü teklif edilecek efradın huviyetini tahkik ve tahlilini icra ve şubelere tevdi eylemek ve mebalig-i mükellefeyi tahsil v heyet-i idareye teslim etmek vazifesiyle muvazzaf olduğu gibi heyet-i idare ile şubeler arasındaki tebligatı ifa ve münasebatı idameye memur ve hususat-ı sairede heyet-i idarenin reyine müracaata mecburdur

Madde: 33 – Bölük heyetleri tarafından kabul edilen efradın isimleri en nihayetinde heyet-i idareye verilir. Bölük heyetinde esami-i efradın kaydı hıfzedilmez

Madde: 34 – Bölük heyetleri şubat-ı esasiyenin intihap eyleyeceği efrat meyanından evsaf-ı lazimeyi haiz olarak, heyet-i idare tarafından tefrik ve tayin edilen üç azadan tereküp eder; bunların gaybubeti halinde sair muntehablardan bir munasibi heyet-i idarece bunun yerine geçirilir.

Madde: 35 – Her bölük heyetinden bir aza heyet-i idareden yalnız bir aza ile munaseba bulunur ve münasebette bulunduğu azayı arkadaşlarına bildirmez.

Madde: 36 - Heyet-i idare ile temas eden azanın gaybubeti halinde tesis-i münasebet için diğer bir asaya heyet-i idarece tebligat icra edilir.

Madde: 37 – Muhtelif bölük heyetleri, yekdiğerine tanımaz ve bunlar arasındaki irtibatı heyet-i idare tesis eder.

Madde: 38 – Bölük heyetleri bir sene müddetle ifa-yı memuriyet ederler.

Madde: 39 – Avdet etmek üzere hariçten gelip de kabul edilen efradın Tahlif akabinde heyet-i idareye bildirilir.

Madde: 40 – Bölük heyetleri her hususta ittifak-ı ara ile karar verirler. Ittifak hasıl olamadığı takdirde heyet-i idarenin reyine müracaat ederler.

Madde: 41 – Tahlif heyetleri bölük dahilindeki şubattan , bölük heyetleri marifetle intihap edilir. İsimleriyle mahalli tahlifin heyet-i idareye bildirilmesi lazımdır.

Madde: 42 – Teklif edilecek efradın sayan-ı kabul olup olmadığının takdiri emrinde istihsal edilen birkaç veya bir reyin bölük heyetine bahsedeceği itminana ve eshab-ı rey ile teklif olunan fert hakkında tahassul edecek hissiyatı ve mevcut malumata göre kanaat-i kamile hasıl olduktan sonra bölük heyetinin inzımam-ı müttefikân kabul ve tahlifine karar verilir.

-Şubat-ı Esasiye-

Madde: 43 – Heyet-i idareden rehberler vasıtasıyla vuku bulacak tebligat üzerine efradı cemiyetten üç kişiden ekal ve beş kişiden fazla olmamak üzere şubeler teşkil ederler. Bu şubeler birer numara ile yad olunur: Birinci, ikinci, sekseninci gibi...

Madde: 44 – Şubatin her biri heyet-i idarenin nezareti altında bulunmakla beraber müstakil ve münferit bir cemiyet imiş gibi mümkün olduğu kadar sık ve laakal ayda iki defa içtima eyleyecekler ve cemiyetin esas maksadına vusul için muzakerat ve tesebbusatta bulunacaklardır .

Madde: 45 – Her şube-i esasiye heyet-i idare gibi taksim-i amel kaidesine riayetle tesviye-i umura gayret edecek yani içlerinden biri reis, biri katip ve biri sandikkar olacak ve her ay nihayetinde beyinlerinde cem edecekleri ianeyi

şubenin rehberi vasıtasıyla heyet-i idareye teslim edecekler ve altı ayda bir teslimat mukabilinde heyet-i idareden bir makbuz isteyeceklerdir.

Madde: 46 – şubat-ı esasiye icraat hususundaki tesebbusatı için kable'l-vuku heyet-i merkeziyenin reyini istihsale mecbur ise de umur-ı idare-i şube için hürriyeti tammaya maliktir.

Madde: 47 – şubeler her ay nihayetinde o ay zarfındaki müzakeret ve terakki ve icraatından rehberi vasıtasıyla şifahen, mümkün olamazsa tahriren heyet-i merkeziyeyi haberdar edecektir.

-Fedai Şubeleri-

Madde: 48 – Cemiyete intisab eden bilumum efrat icabı halinde cemiyetin maksad-ı mukaddesi uğruna feda-yı hayata mecbur ise de icraat-ı hususiye için sirf arzu-yı vicdanisiyle fedai olarak yazılmak isteyen efrat mensup bulunduğu şubenin rehberi marifetiyle ismini heyet-i idareye ihbar etmelidir.

Madde: 49 - Heyet-i idare, feda-i yazılan efrattan mürekkep olmak üzere ayrıca fedai şubeleri teşkil ederek icraat-ı hususiyeyi ve cemiyetin vezâif-i zabitasını bu fedakârlara tevdi edecektir.

Madde: 50 – Fedai bir şube heyet-i merkeziye tarafından karar verilip heyet-i idareden tebliğ olunacak bir fedakarlığı icra edeceği zaman icraat-ı mezkurenin ifasına bir ferdin himmeti kafi ise keyfiyeti icra şube efradından talip olanlardan kur'a isabet edene havale ve birden ziyade efrat tarafından mevki-i fiile vaz'ı lazım geldiği takdirde şubece icra edilir.

Madde: 51 – Fedai bir şube heyet-i idare tarafından tayin olunan müddet zarfında vazife-i fedakaraneyi icraya mecbur olduğundan tavzif ettiği ferd-i fedainin hareket-ı icraiyesini takip edeceği gibi muvazzaf olan fedai şubenin hareketi da heyet-i idarenin nezareti altında bulunacaktır.

Madde: 52 – Fedai şubeler merkeziyenin malumatı olmaksızın müstakilen icraata mezun olmayıp yalnız icra edecekleri fedakarlık hakkında şair suabat-ı esasiye gibi Heyet-i merkeziyeye tebligat ve ihtiyatta bulunabileceklerdir.

Madde: 53 – Fedai olan bir fert veya bir şubenin vazifesinde tekasulu halinde hakkında heyet-i hakim ece verilecek karar nihayet yirmi dört saat zarfında ve heyet-i idarece tayin olunacak vesait ile icra olunacaktır.

Madde: 54 - vazife-i icra ile mükellef olan efrat bazı esbab-ı fevkalade ve mevani-i mesrua dolayısıyla müddeti muayyene zarfında keyfiyet-i icrayı ifaya muvaffak olamadığı takdirde vazifesinde tekasulu görülenler hakkındaki muamele-i şedidieye duçar olmamak için muddelen esbab-ı mucibe serdiyle heyet-i idareden temdid-i müddet talebine mecburdurlar.

Madde: 55 – hayatını tehlikeye ilka ile vazife-i fedakaranesini ifa eden her ferd-i fedainin hem muhtac-ı iane olan evlat ve ailesinin maişeti temin edilecek hem de tercüme-i hali ve icraat-ı vakiasını musavvir olmak üzere bir katip tahrir ve neşrolunacak namı ibka vE tevkir edilecek ve ara sıra da medfen-i mubarekine gidilerek heytece nutuklar irat ve evsaf-ı fedakarenesi yad ve tezkar suretiyle merasim-i mahsusa-i ihtiramiye icra kılınacaktır.

-Efradın Vezaif-i Umumiyesi-

Madde: 56 – Efradı cemiyetten her biri tanıdıklarından namus ve hamiyetine tamamıyla itminan hasıl ettiği zevat meyanında madde-i atiyedeki şeriat ve evsafi haiz olanları mensup oldukları şubenin rehberi vasıtasıyla heyet-i idareye ihbar ve tavsiye ile alacağı talimat dairesinde o zevata cemiyete duhulü teklif ve delalette bulunmaya mecburdur.

Madde: 57 – Cemiyette dahil olmak için evvela tebaa-i Osmaniye'den bulunmak, saniyen akil ve baliğ olmak, salisen ceraim-i siyasiyeden ve muhafaza-i vekar ve haysiyet uğrunda ihtiyar edilen cürümlerden maada cinayet derecesinde bir fiil ile veyahut sirkat ve dolandırıcılık ve emniyeti suistimal ve sahtekarlık gibi ahlaken mezmum bir cünha ile mahkûm, rabian casusluk ve

hafiyelik ve hükümet-i hazıraya taraftarlık arzusuyla alet-i zulüm ve i'tisaf olmamış bulunmak ve hamisen yalancılıkla irtişa ile ve mugayir-i ar ve haya ahval ve harekât ile meşhur olmamak, sadisen kuvve-i mefkuresini kaybecek derecede ayyaşlık ve kumarbazlık misilli bir ayıp ve kusur sahibi bulunmamak şarttır.

Madde: 58 – Efrad-ı cemiyetten muhit-i ictimaisi müsait olanlar terbiye-i siyasiyeden mahrum olan namuslu evlâd-ı vatanın dördünü beşini bir araya cem' ve onları fikr-i cemiyet ile ünsiyet ve terbiyeye ve bunlar meyanında istidat ve liyakatlarına itimat ettiği zevatı cemiyete tavsiyeye vazifeten mecburdur.

Madde: 59 – Her fert vüs'at-i maliyesi nisbetinde bir iane-i şehriye itasına mecbur olup bunun miktarı hiçbir vakitte irad-ı sehrisinin yüzde ikisinden ekal olmayacaktır.

Madde: 60 – Efrad-ı cemiyetten kuvve-i muhakemesini kaybedecek derecede işret istimal etmesi kat'iyen memnudur.

Madde: 61 – Her ferdin vücudu cemiyetce mukkades ve kıymettar addedildiğinden her ferd-i cemiyet şahsen bir felaket hissedildiği anda derhâl usulü dairesinde heyet-i idareye ihbar-ı keyfiyet eylemelidir.

-Mevadd-ı Umumiye-

Madde: 62 – Vezâiften maada hususatta hatta Merkez-i Umumi heyeti azasiyla en son dahil olan efrat arasında zerre kadar bir fark yoktur. (ilk nizamnamede “ilk girenle” idi.)

Madde: 63 – Efradı cemiyetten ecel-i mev'uduyla vefat edenlerin ibka-yı namı için kendilerinin erbab-ı hamiyetten olduğu ihvana ilan edilecektir.

Madde: 64 – Usulü dairesinde resm-i Tahlifi icra edilmeyen eşhas efrad-ı cemiyetten madut degildir. (ilk nizamnamede bu madde yoktu.)

Madde: 65 – Heyet-i idare ile bölük heyetlerinden maada heyat ve şubat kararları ekseriyet-i ara iledir. (ilk nizamnamede bölük yoktu.)

Madde: 66 – Cemiyetin teşkilat-ı hariciye merkezi şimdilik Paris şehri olup anın da ayrıca teşkilat-ı hariciyeye mahsus bir nizamnamesi vardır. (ilk nizamnamede bu madde yoktu.)

Madde: 67 – Cemiyetin vasıta-i neşr-i efkârı Türkçe Sura-yı Ümmet, Fransızca Meşveret gazeteleridir. (ilk nizamnamede bu madde yoktu.)

-Usul-i Muhakemat ve Mücazat Faslı-

Madde: 1 – Gerek cemiyete mensup bulunsun ve gerek hariçten olsun, bir şahsın, vücud-ı vatani veyahut cemiyeti tehlikeye ilka edecek veya icraat-ı cemiyeti akim bırakacak veyahut maksad-ı cemiyete cüz'i, külli hanel ve zarar iras eyleyecek bir hal ve hareketi vukuunda ve ale'l-umum memurin-i devlet tarafından onuncu maddede münderic işkence, zulüm ve gadrlerin irtikabı halinde vaki olacak ihbar ve teklif üzerine emr-i muhakeme heyet-i merkeziyelerce icra olunur. Heyet-i merkeziyeler tahkikat-ı amika ve tedkikat-ı adilane icrasıyla cemiyetin menafini kendi adalet i vicdaniyesiyle mezcederek maznununaleyhin mücrimiyet ve mahkumiyetine veya beraat ve adem-i mesuliyetine ittifaq veya ekseriyet-i ara ile karar verir.

Madde: 2 – Eğer iddia olunan fiili kabahat veya cünha derecesinde bir cürüm ise heyeti merkeziye hükmü ita ile beraber hemen mevki-i icraya vazeder ve eğer fiili müddeaünbih cinayet derecesinde ise heyet-i merkeziyece hüküm sudurunu müteakip tanzim olunacak ilam Merkez-i Umumi'ye ita ve irsal olunarak heyet-i mezkurece tetkikat icrasından sonra tasdik veya nakzolunur. Tasdik olunduğu takdirde emr-i tenfizi heyet-i merkeziyeye havale edilir. Nakz halinde yeniden icrayı muhakemesi zımında heyet-i merkeziyeye iade eder. Şu kadar ki hükmi vakiin tehir-i icrası menafi-i cemiyeti haleldar edecek mahiyeti haiz olduğuna heyet-i merkeziyece kanaati kamile hasıl olduğuna heyet-i merkeziyece kanaati kamile hasıl olduğu takdirde kaffe-i mesuliyet-i maddiye ve maneviye kendilerine ait olmak üzere hükmi-i mezkûru Merkez-i Umumi'nin tasdikine iktiran etmeksizin icra edebilirler.

Madde: 3 - Heyet-i hakime muhakemeyi ve hükmü maznununaleyhin gıyabında icra ve ita eder. Ancak lüzum-ı fevkalade hasıl olduğu ve imkan müsait bulunduğu takdirde maznununaleyh bizzat celp ve isticvap dahi olunabilir.

Madde: 4 – Merkez-i Umumi veya heyet-i merkeziye azalarının muhakemeleri buldukları heyetler tarafından icra olunur; yalnız heyet-i merkeziye ihtiyat mülazım ile ve Merkez-i Umumi bulunduğu mevkiin heyet-i merkeziyesinden celp edeceği bir aza ile ikmal-i noksan eyleyecek ve bunlar hakkında verilen hükümler derhal icra olunacaktır.

Madde: 5 – Kabahat ve cünha derecesinde heyet-i merkeziyesinden sâdır olan hükümler cinayet derecesinde sâdır olup Merkez-i Umumî heyetince tasdik olunan hükümlerin sür'atle ve her ne süratle olursa olsun ve hatta mahkumunaleyh diyarı baideyi firar etmiş bulunsun behemehâl infazına heyet-i merkeziyeler mecburdurlar.

-Mücazat-

Madde: 6 – Cemiyet veya efradı aleyhinde irtikab olunan ceraim üç derece olup birincisi “kabahat”, ikincisi “cünha”, üçüncüsü “cinayet”tir.

Kabahatin cezası: Tevbih ve takdir.

Cunhanın cezası: Ceza-yı nakdi. Miktarı, yarım liradan elli liraya kadar olup, fiilin şiddetine ve mahkumda hasıl edeceği tesir-i maddiye göre hükmolunur.

Cinayetin cezası: İdam.

Madde: 7 – Kabahat cürmü: Cemiyete ait vezaif-i adiyeyi ifada betaet ve tekâsül göstermek ve maddeten cemiyete mazarratı olmayıp fakat beyne'l-ihvan muhadenet ve muhalesatın inkisarını dai niza ve burudetlere sebebiyet vermek ve tedbirsizlik eseriyle cemiyetin vücudu hakkında harice serriste vermek, veya nefsinin ve cemiyeti tehlikeye ilka edecek boş bogazlıkta bulunmak, ve bedmestlik derecesinde müskirat istimal eylemek gibi ef'aldır.

Madde: 8 – Cünha cürmü: Ifasını müteahhit olduğu ianatı vakit ve zamanıyla vermemek ve feaketzede kardeşlerinin muavenetine elinden geldiği derecede sa'y ve gayret etmemek ve ne suretle olursa olsun cemiyeti malen ızrar eylemek ver namus ve haysiyet-i cemiyete mugayir ef'al ve akval ve hal ve

harekât irtikabında bulunmak bulunmak ve bedmestliği terk etmemekte inat ve ısrar etmek misillü ef'aldir.

Madde: 9 – Kabahatlerin tekerrürü cünha derecesinde bir fiil teşkil eder. Cimzaların tekerrürü ise cezanın iki kat olmasını icabeder.

Madde: 10 – Cinayet cürmü: Evvela: serair-i cemiyeti veya efrattan birinin veya birkaçının isimlerini gerek su-i niyetle ve gerek vehim ve havf sebebiyle hükümete ifşa veya ihbar eylemek, saniyen: vücud-ı cemiyeti tehlikeye veya maksad-ı cemiyeti akamete ilka ve duçar edecek şeyleri ihaneten icra etmek, salisen: husul-i maksad-ı cemiyet uğrunda icrası cemiyet nizamnamesi dairesinde merciinden kendisine tebliğ olunan vezâifin icrasından bila-sebeb-i makbul imtina edilmek, rabian: her ne kast ve niyetle olursa olsun dahili-i cemiyet olmayan bir veya birkaç şahsın vucud ve efrad-ı cemiyeti keşif maksadıyla takibat-ı hafîye ve celiyede bulunarak cemiyetin amal-i mukaddese-i vatanpervanesini alim bırakmaya çalışmak ve memurin ve hademe-i devlet tarafından efrad-ı cemiyete eza ve işkence icra edilmek ve esna-yı istintak ve isticvabda tahkirat-ı sedide irtikab olunmak ve zalemeye yaranmak maksadıyla emr-i tahkikatta hilâf ve mübalağalara iktisat kılınmak ve hüküm icra edilen cezalarda muhalif-i vicdan idrarlara varılmak gibi sahs-ı manevi-i cemiyete veya efradına karşı irtikab olunan harekattır.³⁴⁷

³⁴⁷ K. Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s. 301-311

Ek-2.

Trakya Paşaeli Cemiyeti Beyannamesi

بیاننامه

GNKUR
ATASE
ARSIVI

(49)

A 1/1
D 40848
F 49

جهانی طوتوشدیران شوبادری عظامانک نهایت بتون بشریت متشکرین بر باشقه طریقہ محسن و فکرمه سوق ایدن قیجیمی
یوکونه قدر حاکم عالم بتون افکار و قناعتلری تبدیلی ایدینی بر صبراده فرق بیس عصرک تکمیلان اولان ترک ملتکده شمدی
آرتق حالاً برماضی مریمک داتما طوردیران ایلروله نهمین عمدلرینه باغلا نوب قالمسندکی فلاکت و فجاجتی تمامیه آکلا متشدر .
شیمدی سرحدلری؛ رنگارنگ بایراقلر و الماسلی تاجلرک زربار تحکمنده ایکی یوکوم بر اقیاد ایله ایکلیلمک حکوم قالمش
باشقه لسان ، باشقه حس ، باشقه حرث و عرف صاحبی ملتر تعیین ایدمبور نهایت هر ملت کندی وارلقی ائجق کندی
لسان و حرثیه جیزدی حدود داخلده گلمک عرفی و عرفی مناسیبه شیمدی [محافظه] ائجکدن و حر پشامق ایچون هر
ملک حر باشامق حقن تسلیم ایلمکدن باشقه چارهسی اولمادینی تقدیر ائجک مجبوریتده قالیور .
ایشته یارین انعقاد ایدمچک اولان معظم صلح مامه سنک اطرافنه طوبلانجق اولانلر آرتق سوک سوزی سوله ملک حقنی
سیف نالیک ظل تحکمنه التجا ائجش اولانلره حق کلام و برمه یین دولتر دکل بلکه بیوک کوچوک خوان تقدیر رانیدن حصه
مشروعنی آلق ایستمن ملتردن عبارتدر .
بز تورکرده مذیت شرقی غریبه نقل ایدن و تاریخی ، تاریخ عالمه باتلامش بر ملت اولق اعتباریه بتون بو ملترکی
اک مشروع حق و حیات و استقلالیزی عدالت بشریه تک تجلیکامه شامل اولجق تورای عمومی ملدن آلق ایچون بو حیات
فائیده ناصل عوامل مذیتدن اولدیغیزی اثبات ائجک ضرورتی قارشیندوریز .
عدک ، عرفانک و حقائق تاریخیه تک آغوش نورانیسته و قناعت علمییه صیفنورق وارلقیزی اثبات ائجک ایچون
مرکزلی ادرنده اولق اوزره [تراکیا - پاشا ایل مدافعه هیئت عثمانیه سی] نامیه بر جمعیت تشکیل ایدک .
غایه سی : غری و شرقی اسکی ادرنه ولایتی تشکیل ایدن [تراکیا] ده یاشایان تورک ، ارمنی ، روم ، موسوی ، بولغار
ملتلری ایله برابر یوکون ادرنه ولایتده (۱۰۹۴،۳۷۱) نفوس ساکن اولدینی حالده یوندن (۶۱۵،۷۲۰) مقدارینک
تورک و مسلمان اولدینی نظر دقه آنتجه [جمعیت اقوام] عمدسه نظر اسکان ولایت اقوام مختلفه یه نسیله نصفتدن فضلیه سی
تورک و شرقی تشکیل ایلمه سی نکادقته آلدینی تقدیرده آرتق بزم شیمدی شو [تورک و مسلمان] دعواسی جهان فضیله مالک بتون
اقوام مدنییه قارشو اک یوکسک ، اک کور سسزله مدافعه ائجکدن باشقه یاهاجق بر ایشمز فلما مشدر .
ایشته بو غایه ملی بی استهداف ایدن جمعیتز ولایت عالمه سی تشکیل ایدن سنجاق ، قضا ، ناحیه ، کوی اهالیسنک حمیت
و کفایتته مراجعتیه بو خصوصدر بزم مادی و معنوی معاوتنده بولغنی و هر طرفده جمعیتزک ملتلری اولق اوزره آخاب
ایدیلن ذوات محترمه تک بزمه ارتباطی محافظه ایدمچکی ایچون کندوسنک واقع اولجق تبلیغات و اشاراتنه اعتبار و اعتماد
یه شو تشبث ملینک خیز آرای حصول اولسنه هر طرفدن معاوت بیورلسنی اهمیتله توصیه ایلهرز .
مقصود بالذات استخلاص وطن و دعوی ملیتمک مدافعه سی اولنجه بتون [ترک و اسلام] اولدینک بیولده دست بدست
وفاق و مصافقات اولهرق شوک ثابت و حقی دعوایک موفقیتله توج ائجسنه معاوت بیوره جققرینه قناعتز اولدینق بیان ایلهرز .
حکومت سیه چه موجودیتز رسماً تصدیق ایدلشدر . بناءً علیه مقاصد عالیة وطنیه تک قارشوسنده هر درلو حمیس
و سفیل حسارک صوصاجنی یک طبیی اوامله بیولده بتون ادرنه ولایتی اهالیسنک تا ، قاره صودن مصطفی پاشایه قدر بتون
اسکی ادرنه ولایتی خلقک بزم معاوت بیوره جققرینه دائر حاصل اولان قناعتله اولاد ملکتنی متحداً خدمته دعوت ایلهرز .

هیئت اداره :

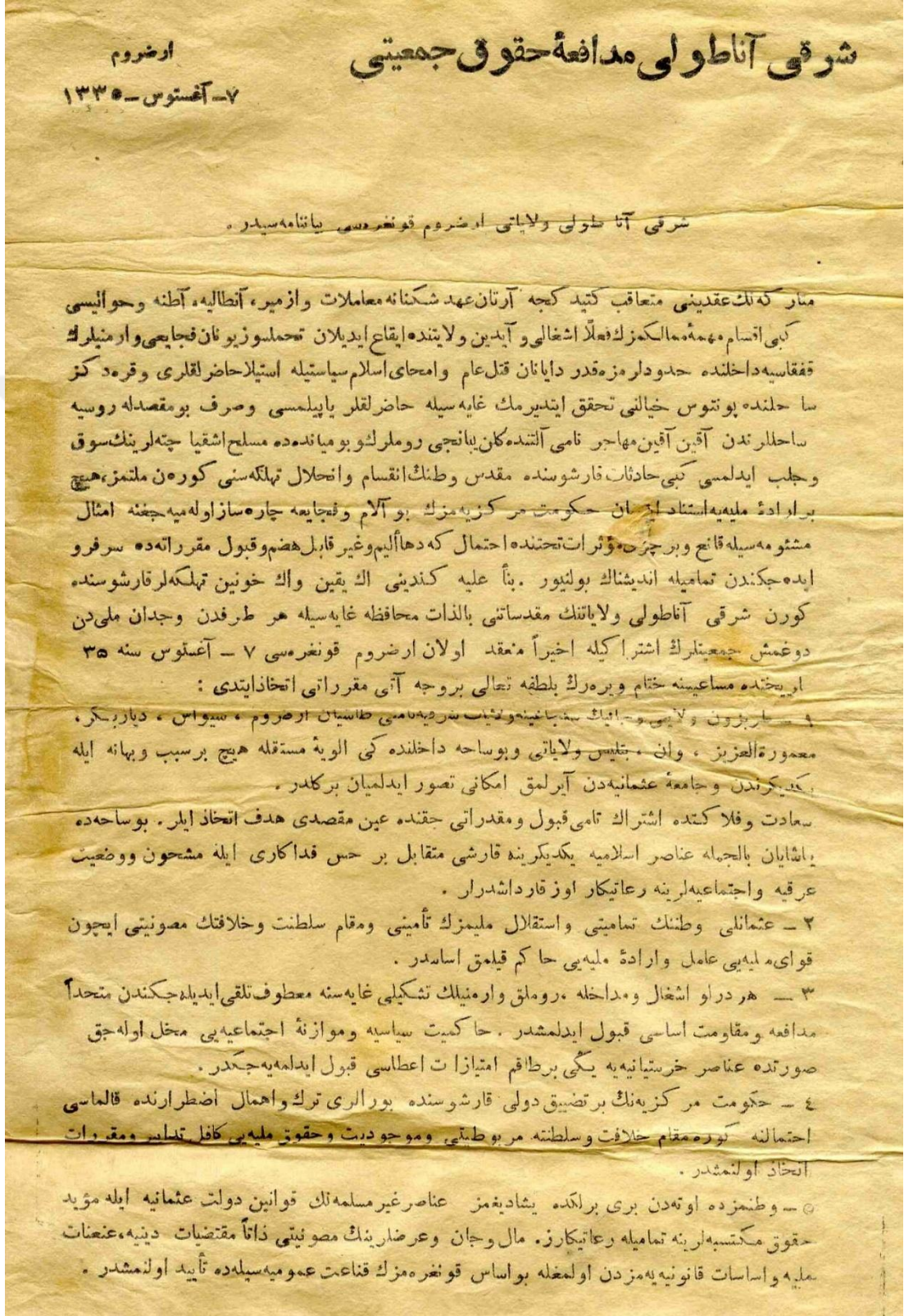
اعضا ووزنه دار	اعضا	اعضا	رئیس
یوله کلدیلم قاسم اقدی	بلدیله رئیس شوک بک	مبعوث فائق بک	ادرنه مقتبسی سنان اقدی
اعضا	اعضا	اعضا	اعضا
نظمی بک زاده اساعیل بک	مقصود بک زاده درویش بک	دوقور رفعت عثمان بک	مصطفی پاشا زاده فتی بک
اعضا	اعضا	اعضا	اعضا
قومانی زاده عمر اقدی	منفی زاده جمال بک	مصطفی بک زاده نیرک	
اعضا وکاتب	اعضا و مرخص		
حافظ رضا اقدی زاده علی سفیل دین اقدی	آووقات شرف بک		

۱۳۳۳

Kaynak: ATASE Arşivi , 67-48.

Ek-3.

Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnâmesi

Kaynak: TİTE, K17G27B27-a001.

Ek-4.

Şark-i Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi

۶- دول ائتلافیه چه متار که ننگ امضا اولندیغی ۳۰ تشرین اول سنه ۳۴ تاریخنده کی حدودهز داخلنده قالان وهر منطقه سنده اولدیغی کبی شرقی اناطولی ولایتلرنده ده اکثریت قاهره بی اسلاملر تشکیل ایدن وحرثی ،اقتصادی تفوقی مسلمانلره عائد بولنان ویکدیگرندن غیر قابل انفکاک اوز قارداش اولان دین و عرقداشلمزله مسکون ممالکیمزک مقاسمه سی نظر به سندن بالکله صرف نظرله موجودیت مزه ،حقوق تاریخیه ،عرقیه و دینه مزه رعایت ایدامه سنه بولره مغایر تشبثلرک ترویج اولو نمه سنه و بوضورتله تمامیه حق و عدله مستند برقراره انتظار اولونور .

۷- ملتزمانسانی ،عصری غایه لری تبجیل و فنی ،صناعی و اقتصادی حال و احتیاجمزی تقدیر ایدر . بنأعلیه دولت و ملتیمزک داخلی و خارجی استقلالی و وطنیمزک تمامیه سی محفوظ قالمق شرطیه آلتنجی ماده ده مخرج حدود داخلنده ملیت اساسلرینه رعایتکار و مملکیمزه قارشى استیلا املی بسله میان هر هانکی دولتک فنی ،صناعی ،اقتصادی معاومتنی ممنونیتله قارشیلارن بوشرائط عادلانه و انسانیه بی محضوی بر صلحک ده عاجلا تقزری سلامت بشر و سکون عالم نامنه اخص آمال ملیه مزدر .

۸- ملتیمزک کندی . تراتی بالذات جمعی ایندیکی بولدیغی دویده حکومت مر کزیه مزک ده اراده ملیه به تابع اولماسی ضروریدر . چونکه اراده ملیه به غیر مستند هر هانکی بر هیئت حکومتک عندی و شخصی مقرراتی ملتجه مطاع اولمه دقدن بشقه خار جاده معتبر اولمادیغی و اوله مینه جفی شمدی به قدر مسبق افعال و نتایج ایله ثابت اولمشدر . بنأعلیه ملتک ایچنده بولندیغی حال ضجرت و اندیشه دن قورتولمق چاره لرینه بالذات توسلنه حاجت قالمادن حکومت مر کزیه مزک مجلس ملی بی همان و بلافاآته آن طریبالماسی و بوضورتله مقدرات ملت و مملکت حقدنه اتخاذ ایله به جکی بالجمله مقرراتی مجلس ماينک مراقبه سنه عرض ایشمه سی مجبوریدر .

۹- وطنیمزک معروض قالدیغی آلام و حادثات ایله و تمامه آعین مقصدله وجدان ملیدن دوغان جمعیتلرک اتحاد و اتقاقندن حاصل اولان کتله عمومیه بو کره (شرقی اناطولی مدافعه حقوق جمعیتی) عنوانیه توسیم اولمشدر . اشبو جمعیت هر در او فرقه جیلق جریانلر ندن کلیأعاریدر . بالجمله اسلام وطنداشلمز ، جمعیتک اعضای طبعیه سندندر .

۱۰- قونفره طرفندن منتخب بر (هیئت تمثیلیه) قبول و کویلدنن بالاعتبار ولایات مرا کزیه قدر موجود تشکیلات ملیه توحید و تأیید اولونمشدر .

قونفره هیئتی

Kaynak: TİTE, K17G27B27-001.

Ek-5.

Gruba Birinci Derecede Hizmet eden Zabitan Esamisi

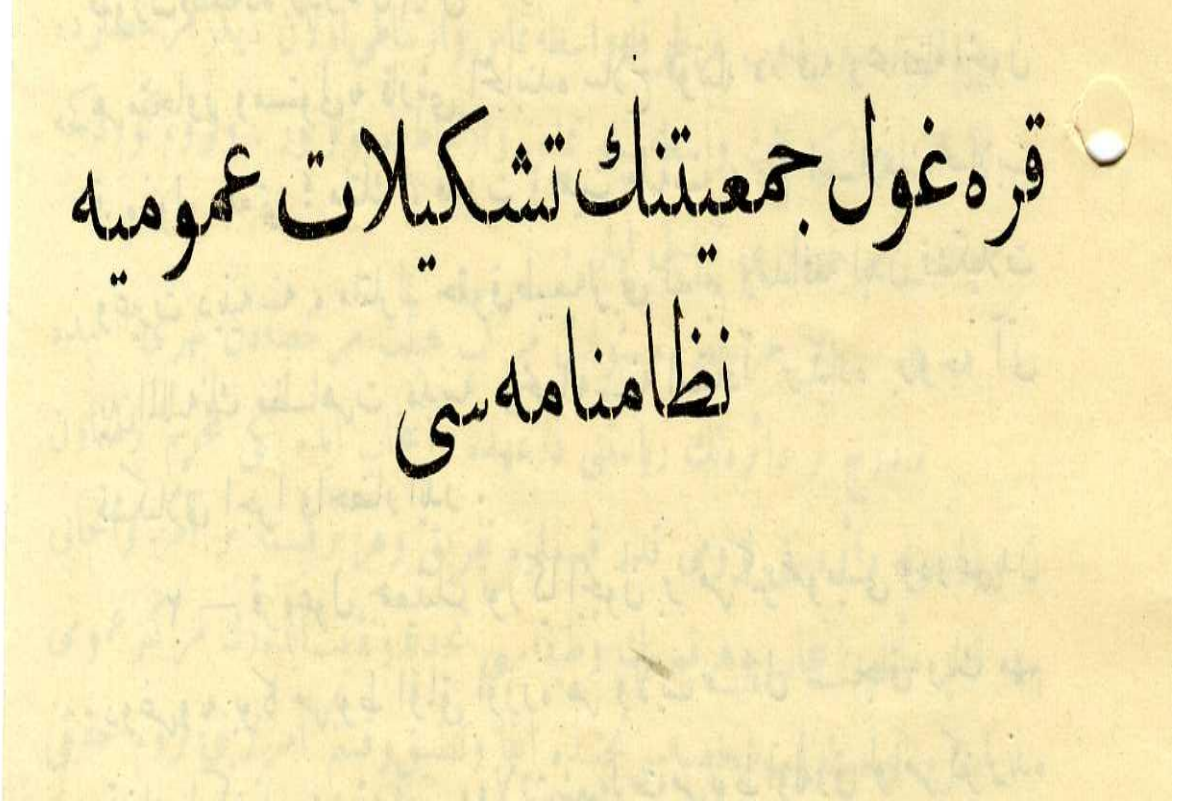
غروه برنجی در جرد خدمت ایدن. ضابطه له آسیک

اسم و پیرایه اسم	محللی	جمله	برنجی وظیفی	مأموریت
احسانه بیات ابه لطف	در عادت	۶ - ۴۰۹	بربر	جبر در زرهی برنجی
صالح بک = یوسف	ارجمان	۴ - ۴۱۱	آخوئوئی ضابطه	طوبی سیدی برنجی
علی = عثمان	بشکوه	۵۱ - ۴۱۰	لوانم	لوانم اولوئی سیدی برنجی
شریف = عویضا	هاتفه	۱ - ۴۱۴	نقد بیلای	جبر در زرهی نفوسم اری
هدیه اتقی = عبد	قرم	۱۴ - ۴۲۰	مواوئوئی بیای	قره ای جی حکمات انبار بر عاوان
کامل بک = عویضات	هیردهو	۱۹ - ۴۲۷	سوی نوای	جبر نقد نه یاد اشته
هدی = مظفر	بشکوه	۱۶۶ - ۴۲۰	یاره نوای	هویابه حشمی قطه بولون نوای
هابید = محمد	آناز	۹ - ۴۲۷	تلف نوای	برنجی آوی نخای ضابطی
حمید = هاشم	در عادت	۵۱۵ - ۴۲۱	لوانم نوای	سراخی انبار مستقیم
اسماعیل = ابراهیم	تیکو	۱۱۵ - ۴۲۴	=	=
خلت = حمدی	سیر	۷۱ - ۴۲۵	یاره سوزان	هویابه حشمی قطه بولون
صدی = حمید	آقا حشر	۴۰ - ۴۲۱	=	=
محمد زوری = سعید	رعشه	۱۸ - ۴۲۴	مواوئوئی سوزان	آ حیدره
محمد الیه = عثمان	فاری	۷۲ - ۴۲۶	یاره سوزان	آ طاه جبر برنجی سیدی برانور
محمد = محمد	طوبیو	۱۱۴ - ۴۲۶	=	اطفانه آوی سیدی بولون سوزی
حمید = مظفر	در عادت	۲۷ - ۴۲۶	=	هویابه حشمی قطه بولون
هودت = مظفر	در عادت	۲۰۵ - ۴۲۸	لوانم سوزان	سراخی انبار
ضیا = صالح	رعشه	۶ - ۴۲۴	آخوئوئی سوزان	داد و بیات حینی مأمور

Kaynak: TİTE, K38G20B20-1001

Ek-6.

Karakol Cemiyeti Teşkilat-ı Umumiye Nizâmnâmesi

Kaynak: TİTE, K299G34B34-1001

۴ - مرکز عمومی دوائر حکومت ، مقامات رسمیه ، محافل جنبیه ، مطبوعات و فرق سیاسیه واجتماعیه ، قلوبلر و اشخاص و الخ ایله محتاج اولدیغی ثابت صبق تمامی و ارتباطی بالکیز معین و منتخب بش مرخص و بومر خصلرک ثابت مجرم اوله رق انتخاب و توظیف ایله چیکی لزومی قدر ذوات واسطه سیله تأیین وادامه ایله .

مرکز عمومی اشوبوش مرخص مسئولدن بالکیز ایکی ذاتی «تماس مرخصی» عنوانیله تعیین ایلوب هر طرفله واسطه تماس و ارتباطی اولان دیگر مرخصلرده بالکیز بو ایکی ذات واسطه سیله تماس و ارتباطده بولونور . و لزوم کوردکی بو تماس مرخصلری تبدیل ایله .

۵ - بش مرخص مسئولدن مرکب هیئت مرخصدن بهری آئیده مندرج بر دایره مک ریاستی در عهده و انتخاب ایله کی مجرم بر معاون یاردمیه دایره سی لزومی قدر قسمله تفریق وهر بر قسمه بر آمر و اجابی قدر مأمور انتخاب وهر قسمک وظیفه سی تحید و تئیمت ایله مرکز عمومی مقرراتی مسئولیت شخصی سی تحیده ایفا و تطبیق و قسم آمر لری لزوم حقیق کوردکی بیکدیگرینه دشمنی طامغه اغشا ایدرلر .

برنجی دایره - سیاست ، استخبارات ، امور خارجه ایله مکفدر . حکومت دواثری ، اجنبی محافل سیاسیه و مالیه سی ، فرق سیاسیه واجتماعیه ، قلوبلر ، جمعیله ، اشخاص معروفه و مهمه ، و الخ ایله تماس و ارتباط تأسیس وادامه ایدرک افکار و جریان سیاسی تعقیب و خارجه و داخلده استظهار و استفاده ایلمسی ممکن مشترک العایه ملت ، حکومت و جمعیله نحری واونلرله تأسیس وادامه مناسبت و ارتباط ایدرک تشریک مساعی و استفاده امکاتی تأمین ، کرک خارج کرک داخلده مخالف و مضر جریانلری ، تشکیلات و قوتلری تجسس و نحری ، دشمن جاسوس شیکلری ، پروپاندا جیلری تعقیب و بالعکس جمیع منفعت جاسوسلر استخدام ایدر .

ایکنی دایره - اردو تشکیلاتی ، قوه عمومی ، تسلیحات ، سفربلک ، حرکات حربیه و مضر اهانشکار تشکیلات و قوتلری کسر و اعما امور یله مشغول اولور . ملک باجمه : تبع قوا سندن اعظمی استفاده ایله اسنان عسکریه اربابنک الک مساعدلردن محبه ، اذاره ، قلیه و الخ تشکیلاتیه

قره غول جمعیتک تشکیلات عمومی نظامنامه سی

۱ - قره غول جمعیتی ، ملتک وحدت ، حریت و حاکمیت مطلقه سی و وطنک ، سیاسی و جغرافی و اقتصادی تمیمی و استقلالی تأمین و محافظه به چالش سیر . اشوب مقدسات طبعیه ملیه و ملکبیتی محلل هر نوع عبود ، قیود و شروطی صورت قطعیه رده کال میکن عدوا اعلان ایدر . اشوب حقوق ملیه و ملکبیتی هر متجاوز و مستولی به قارشی ایجابنده سلاح قوتیه مدافعه و محافظه ایچون قره غول جمعیتی ؛ ملتک ، قدرت و حمیت ملیه سی ، عالم اسلامک صلابت و غیرت دینه سی ، ملتک حقوق طبعیه لری تسام و مدافعه ایکن تشکیلات بین المللیه تک مظاهرت مدنی و نجیانه سیله استادا ترکیاده بروجه آتی تشکیلاتی اجرا و احضار ایدر .

۲ - قره غول جمعیتک تورکیا ایچون بر مرکز عمومی و دوغریدن دوغریوه بوکا مر بوط اولوق اوزره هر ولایت مستقل سنجاق و یک مهم قضا مر اکر کنده بر رسمیه سی ولایت شعبه لرینه مر بوط اوله رق لوا مر کز کنده و قضا شعبه لرینه مر بوط اوله رق ناحیه و کوبلرده بر شعبه لری بولونور .

۳ - مرکز عمومی اعضا لری تک شخصلری و عددری و محل طرز اجناعلری ، صورت انتخاب و توظیفلری صورت مطلقه ده خفی و مکتوم طویلاور . مرکز عمومی ، دایره لره ، دایره لر قسملره ایرلش اوله رق امور آتیله مکفدر .

آ - سیاست عمومی ، استخبارات ، امور خارجه

ب - پروپاندا و قره غول شعبه لری تک تأسیس و تشکیلات

ج - ملی اردو و محاربه چهلری تشکیلاتی سفربلک و حرکات حربیه

د - قوه عمومی ، اسلحه ، مهمات ، مالزیه تدارک و احضاری

ه - امور مالی و حسابیه

و - نقلیات و سوقات

ز - مخایره ، مواصله

ح - معاملات ذاتیه ، محاکم و امور جزائییه

209
205
207
208
206
204
203
202
201
200
199
198
197
196
195
194
193
192
191
190
189
188
187
186
185
184
183
182
181
180
179
178
177
176
175
174
173
172
171
170
169
168
167
166
165
164
163
162
161
160
159
158
157
156
155
154
153
152
151
150
149
148
147
146
145
144
143
142
141
140
139
138
137
136
135
134
133
132
131
130
129
128
127
126
125
124
123
122
121
120
119
118
117
116
115
114
113
112
111
110
109
108
107
106
105
104
103
102
101
100
99
98
97
96
95
94
93
92
91
90
89
88
87
86
85
84
83
82
81
80
79
78
77
76
75
74
73
72
71
70
69
68
67
66
65
64
63
62
61
60
59
58
57
56
55
54
53
52
51
50
49
48
47
46
45
44
43
42
41
40
39
38
37
36
35
34
33
32
31
30
29
28
27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

بولنديني شعبات داخله و ممالك خارجيه ايله امين پوسته بول و اشخاصي تعيين و استخدام ايدرك مخبرانك امنيته و سرعت و انتظامه اجراسني تأمين ايلر .
دردنجي دائره — جمعيت اقتصا ايدن يارده تأمين تدابير و ترتيباتي
انخاذ و واردات و مصارقاتي اداره ايلر .

بشنجي دائره — پروپاگاندا و داخل مملكتده شهبه تأسيس ، معاملات
ذاتيه ، محاكم و امور جزائي ايله اشتغال ايلر . بو دائره و سائلدن بالاستفاده
مستغله ، خطابه ، فوئر انسلر ، مولود شريف الاليري ، تاملشتر ترتيب
ايدرك خلقك حسيات عاليه مليه و وطنيه سني . دائما ايضا اتمك و الحاحيه
وحدت مليه و تماميت ملكيه و استقلال تام و ادامه مشروطيت اساسلرينه
علي اللوام خلقك افكار و النظار دقني جب و نتيجه همت ايدر . عرفان
و اخلاقي و قابليت و يقيني بو كلك ذواتي علي اللوام فزانهرق داخل مملكتده
شعبه تشكيلاتي هر طرفه توسيع و تاسيسه و كذا ممالك متجاوزه اسلاميه ده
تأمين مظاهره به غيرت و مطبوعات ، قلوبلر ، جمعيتلر تورك بجزيري و الخ الخ
ايله تماس و ارتباطده بولهرق افكار عمومييه اداره اتمك و مضر و مخالف
جريانلري و نشراتي بوغوب مصدورمق و وحدت مليه و تماميت ملكيه
و حاكميت و سلطنت مليه عليهنده ماندا و سائر طلب و ترويجي صورتيه
امير ياليس اجاتيك امانته خدمت و اخطارسره رعماعا غناد و اصرار ايدنلري
اهانت و طينه و مليه ايله اهمام و تجزيه ايلك ايله مشغول و مكلفدر .

۶ — دوآردن هر بري ديكرينك وظيفه سني تسهيل و احضاره
يارايه حق اشخاص و احوال و معاملات كسب و قوف ايتديكه دائره عايله سني
درحال اخبار و اجباب ايدرسه بو بايد او دائره نك و قوف بيدي ايديلن
ذوات و معاملات و حادثات ايله تماسي تأمينه توسطه حصول و تسريع خدمته
واسطه اولغايه مكلف ايسه لرده يكديكرينك و طائف اجرائيه و تطبيقلرينه
و قرار و ترتيباتنه قطعا مداخله ايدمهزلر .

۷ — قردهغول جمعيت عايد نظامنامه تعليماتنامه و عموم شعبات جمعيتجه
مرعي اوله حق هر درلو اوامر و مقررات مركز عمومي دوآرنجه مستقل
درپيش و تنظيم و بش مرخصدن مركب هئت طرفدن مشتركاً مذاكره
و تصويب اولدقدن صكره مركز عمومينك تصويب و تصديقه عرض اولدور .
مركز عموميجه قبول و تصديق ايدلش مقررات عموميه دن هيچ بريسي
موقع اجرا و مرتبه و وضع ايديله من . كذا كرلشباته يازيله حق اوامر مخصوصه

منتظم و هر درلو قابليت حربييه حائز و سائل حربيه ممكنه ايله مجهز كوچك
فقط جتن و قيمتلي برحرا اردوسي آريجه و سائل و اشكياتك قصاتي
اعتباريه بالضرور (محرا اردوسي) نظام حربيه ادخال ايديله بجهك قواي
سائر دن داخل مملكتده امنيته و آسايش و منزل خطاري ، مواقع مهمه و الخ
مخافله سي و محرا اردوسنك ضايقاتي تلافی ايجون فوتلي و منطقه وي (مستحفظ
قطعاتي) تشكيل ايدر .

آريجه داخل مملكتده كي عناصر مختلفه نك سياسي و اشكار تشكيلات
و چترلي و خرسز و غاصب چترلي ايله مجادله و اونلري كسر و احا و عناصر
مختلفه مضره نك سلاجلريني بومبا اعمالا تخاهلريني ايله اتمك و خصوصي
و طائف و طينه ايفا اتمك اوزره فوتلي و منتظم و مجرب آمرلر قوماند سنده
مضبوط محاربه چترلي تشكيل و لزومه كوره بونلر ماكنه لي تهكرله ده
تسليح و تقويه ايديلور .

اسلحه ، مازمه و هر درلو و سائل و احتياجات محليه ايجون داخل
مملكتده كي منابعي تحقيق و كشف و بونلر ك دشمن اله كيمه سي و ايجابنده
جمعيتجه تخصص ايدلن نهطه و منطقه ده درحال وضع بدو مصادره اوله بيلمه سي
اساسينك تأمين و اقتصا ايدنلرينك درحال امنيتي محللره نقل و اخفاسي
و خارجدن ممكن مرتبه اعظمي مقداره جبل طوبي و مترابوز ، بومبا
طوبي و ماكنه سي ، مهمات و سائل قيه مخاره و الخ جب و تداركي
خصوصيه همت مخصوصه صرف ايدر .

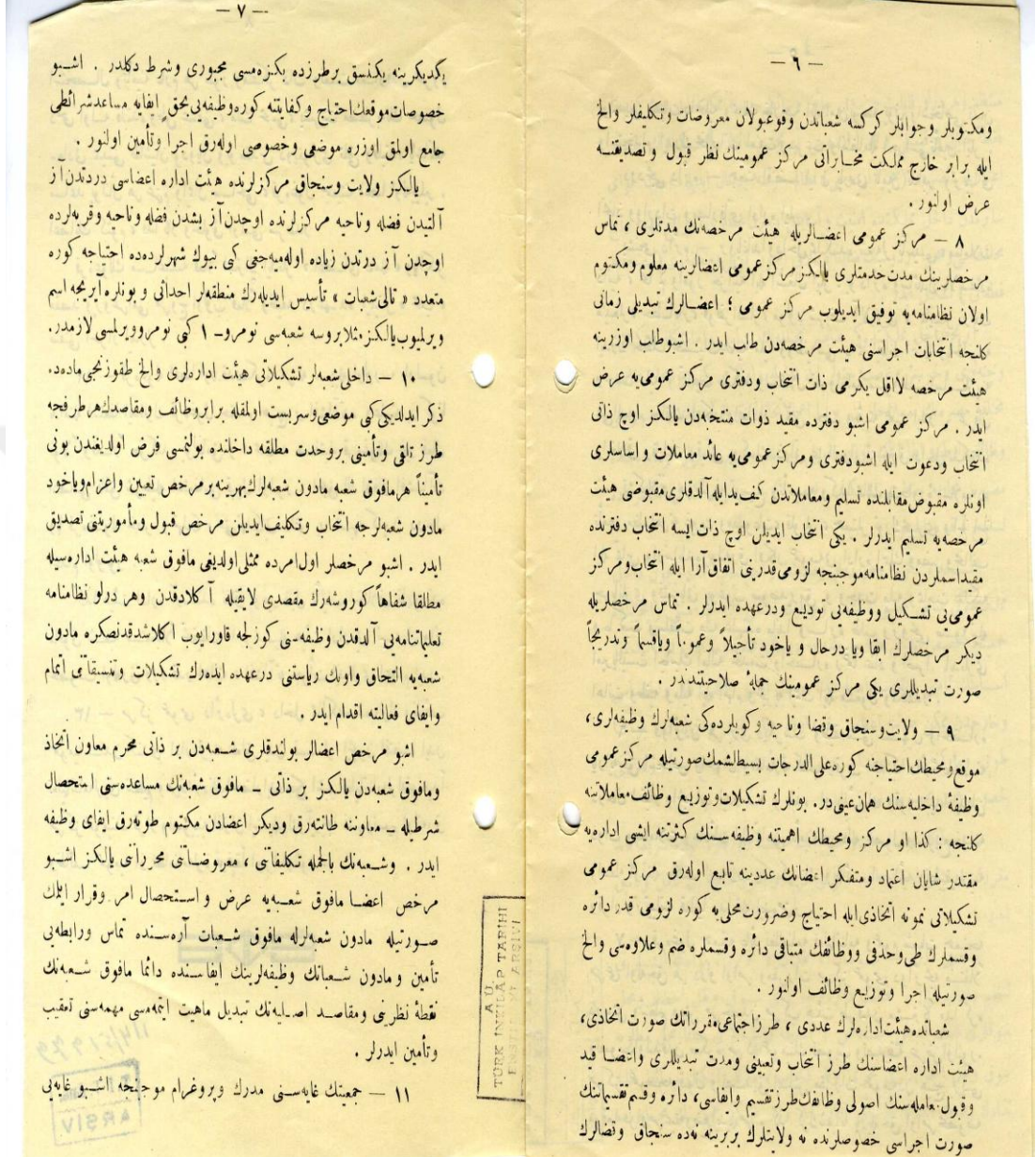
سفر برلكك ، تسليحات و تحشيدانك مرتب پروژه لره كورده تسريع عايد
مقررات و بلا نلر احضار ايدر . قواي بحريه دن طرز استفاده بي تأمل و تأمين
ايدر .

اوجنجي دائره — سوقيات ، نقلات ، مخاره ، موايله ايشلريني
تنظيم و اداره ايدر . مختلف دائره لره براي سوق و نقل احضار و محل
سوقلري تعيين ايدلن اشخاص ، اسلحه و الخ الخ بي سالما محل مطلوبه
سوق و نقل ايجون بري بحري بوللر انتخاب ، متزلل تشكيل و سائل نقله
تدارك و تأمين ايدرك نقلاتني اداره ايله برابر مركز عمومينك مخاره ده

ADU	ADU
TOPE INCELEP TARİHİ	TOPE INCELEP TARİHİ
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.
Genel No	Genel No
Belge No	Belge No

Ek-9.

Karakol Cemiyeti Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi

Kaynak: TİTE, K299G34B34-4001

Ek-10.

Karakol Cemiyeti

قره غول جمعیتی

تورکیا مرکز عمومی

« حقوق بشر و استقلال ملی محافظه ایدر »

- ۱ — سعادت بشریه بی تأمین ، استقلال و حقوق ملیه بی استحصال و تمامی وطنی مدافعه به چالیشان بر جمعیت وارد . اسمی « قره غول » در .
- ۲ — « قره غول » ك مقصدی ملتره حریت و حقوق طبیعی و سربستی انكشافی تأمین ایتدیرمك و عقاید وجدانیه و منافع حقوق وطنیه مخالف هر نوع استبدادی قیرمق اساسی دائرہ سنده چالیشان بوتون حكومات و جماعات ایله برلكده چالیشمقدر .
- ۳ — « قره غول » قوتی انسانیت عالمك انكنجی بولونان صلحچرور هیئتلك و عموم سوسیالیست و عمله غر و پلرینك مظاهرت بین المللیه سندن و تورك ، مسلمان عالمك یوره كندن و مقصدینی قبول ایدن هر فرد و جمعیتك معاونتندن آیر .
- ۴ — « قره غول » ك داخلده کی فعالیتی : وحدت ملیه و ملیکیه بی حریت و حقوق طبیعی بی تشبثات مشروعه ساكتانه ایله تأمینه معطوف و مقصور اولوب شو قادار که هر حریتی بوغان ، هر حقی آزن و یالکیز قوت و منفعت ئوکنده سجده ایدن مستبدلره قارشى عندالاضرار سلاح اختلاله صاریله حق و قیر یلماز برعزم ایله یومروغنی صاللایه جق ، حر ئوله جك فقط اسیر و ذلیل یاشامایه جقدر .
- « قره غول » بومقصد مقدسك آله ایدلمه سی اوغورنده دوکوله جك قانلر ، سونه جك او جاقلرک مادی و معنوی مسئولیت عظیمه سنی ؛ کندیلرینی قدره الله فوقنده ناظم جهان عد ایدن متجاوز زبون کشلره عاند اولدیغنی اعلان ایلر .
- ۵ — « قره غول » ك خارجده کی فعالیتی ایکنجی ماده ده مذکور دساتیر انسانیه امتثال و توفیق حرکت ایدن بالجمله قوای خارجیه ایله تشریک مساعی بی استهداف ایدره ك تشکلات موجوده به مظاهرت ایلر و آنلردن ده تقابلاً یاردم بکلر .

Kaynak: TİTE, K299G34B34001

